

TÜRK ESİKİAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HABERLER

Mayıs 2004, Sayı: 18

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Başyazı	
Mustafa H. Sayar, Çukurova'nın Gizemli Kalesi Karasis ve Çevresindeki Kültür Varlıkları Bilim Dünyasına Tanıtılıyor	1
Kitap Tanıtımları	
Rückert, B.-F. Kolb (ed.), <i>Probleme der Keramikchronologie des südlichen und westlichen Kleinasien in geometrischer und archaischer Zeit</i> , Antiquitas, Band 44, Bonn, 2003 (Çokay, Ş. S.)	6
Schröner, G., <i>Votive im römischen Griechenland. Untersuchungen zur späthellenistischen und kaiserzeitlichen Kunst- und Religionsgeschichte</i> , <i>Alturtumswissenschaftliches Kolloquium</i> , Band 7, Stuttgart, 2003 (Zeyrek, T. H.)	6
Hellmann Marie-Christine, <i>L'Architecture Grecque, 1-Les principes de la construction</i> . Picard, Paris, 2002 (Kortanoğlu, R.E.)	7
Özbaşaran, M.-O. Tanındı-A. Boratav (der.), <i>Archaeological Essays in Honour of Homo amatus: Güven Arsebük İçin Armağan Yazılar</i> , Ege Yayınları, İstanbul, 2003 (Yıldırım-Balcı, S.)	8
Parman, E., <i>Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri</i> , Eskişehir 2002 (Koroğlu, G.)	9
Van Millingen, A. (Çev. A. Gürçağlar), <i>Konstantinopolis-İstanbul</i> , İstanbul 2003 (Seçkin, S.)	10
Mahir, B.-H. Kâtipoğlu, (Yayına Hazırlayan), <i>Sanat ve İnanç</i> , 2 cilt, İstanbul, 2004 (Koroğlu, G.)	10
Arkeoloji Dünyasından	
Tokyo'da 12-15 Mart 2004 Tarihleri Arasında, "Continuity or Discontinuity?" Ana Temalı bir Kollokyum Yapıldı (Efe, T.)	12
Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları Toplantısı-4 (Kortanoğlu, R. E.)	13
"Yeniden Yükselen Asur": Asur'da 100 Yıl Boyunca Yürütülen Alman Kazıları Sergisi (Marzahn, J.)	14
Alman Şarkiyat Derneği'nin Düzenlediği V. Uluslararası Kollokyum, Asur: Tanrı-Kent-Ülke (Marzahn, J.)	15
Karadeniz Araştırmaları Sempozyumu (16-17 Nisan 2004) (Dönmez, Ş.)	15
Grekçe ve Latince Kelimelerin Transkripsiyonu Hakkında Bazı Notlar (Ergin, Y. G.)	16
Romanos-Kapısı ve Mesoteikhon: Sultan II. Mehmet, İmparator XI. Konstantin Palaiologos ve Urban'ın Dev Topunun Kuşatma Esnasındaki Mevzileri (Asutay-Effenberger, N.)	18
Yüksek Lisans (YL) ve Doktora Tezleri (DT)	21
Kazı – Araştırma	
Umurtak, G., 2003 Yılı Bademağacı Kazıları	22
Tuna, N., Burgaz Kazıları (1993-2003 Yılları)	23
Tuna, N., Emecik/Datça Apollon Kutsal Alanı Kazıları (1998-2003 Yılları)	24
Özbaşaran, M., 2003 Yılı Musular Kazısı	24
Abbasoğlu, H., 2003 Yılı Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları	25
Zoroğlu, L., 2003 Yılı Tarsus Cumhuriyet Alanı Kazısı	27
Duru, R., 2003 Yılı Tilmen Höyük Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	28
Belli, O., 2003 Yılı Van-Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü Kazıları	28
Caneva, I.- G. Koroğlu- K. Koroğlu, 2003 Yılı Yumuktepe Höyüğü Kazıları	29
Özsait, M., 2003 Yılı Göller Bölgesi Yüzev Araştırmaları	30
Özsait, M., 2003 Yılı Karadeniz Bölgesi Yüzev Araştırmaları	31
Belli, O., 2003 Yılı Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Baraj, Gölet ve Sulama Kanalları Araştırması	31
Özfirat, A.- C. Marro, 2003 Yılı Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzev Araştırmaları	32
Enstitüden	
Kitaplığımıza Büyük Bir Bağış	33
Enstitü Kütüphanesinden Haberler (Alparslan, M.)	34

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler
Sayı:18 (Mayıs 2004)

Editör
Meltem Doğan-Alparslan

Sayfa Düzenlemesi ve Baskı
Zero Prodüksiyon Ltd.

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla kullanılabilir.

Ocak ve Mayıs aylarında yayımlanır.

Ücretsizdir.

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü

Ekrem Tür Sokak, No.4
34435 Beyoğlu-İSTANBUL

Tel/Faks: 0090-212-292 09 63

E mail:
meltemalpdogan@hotmail.com
doganmel@istanbul.edu.tr

www.tebe.org

Editörden

Yine dolu dolu haberler ile siz okuyucularımıza ulaşmanın kıvancı içerisindeyiz. Üniversitelerde çalışmaların hız kazandığı, yayın sayısının arttığı, bu yıl Konya'da düzenlenen Kazı Sonuçları Toplantısı'nın yapıldığı ve Enstitümüz Genel Kurulu'nun toplandığı Mayıs ayında, bu yoğunluğa yakışır bir şekilde karşınızdayız.

Dergimizde pek çok bilim insanının katkıları ile zenginleşen *Kazı-Araştırma* haberleri arasında ilk kez yer alan Burgaz Kazıları ve Datça Apollon Kutsal Alan Kazıları'na ilişkin yazılar, kazılmaya başlandıkları 1993 ve 1998 yıllarından bugüne, yapılan tüm çalışmalarını içeren bir özet niteliğindedir. *Arkeoloji Dünyasından* bölümünde, ulusal ve uluslararası sempozyum, toplantı, sergi haberlerinin yanı sıra artık, bazı deneme yazılarına da yer verilmeye başlandı. Başyazı bölümünde, 1994 yılından beri Çukurova Karasis Dağı çevresinde çalışmalarını yürüten ve bir yıl önce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ailesinin bir üyesi olan Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar'ın, bölgenin tarihi coğrafyasına ilişkin geniş değerlendirmesinin yer aldığı makalesine yer verildi.

Arkeolojik zenginliği tartışmasız olan Anadolu'da, yıllardır süregelen tahribat, özellikle son on yıldır yürütülen Türkiye arkeolojik yerleşmeleri envanteri çalışması ile, bir kez daha gözler önüne serilmiştir. TAY Projesi tarafından büyük bir ekip ile gerçekleştirilen bu zahmetli çalışmanın sonuçları, durumun hiç de iç açıcı olmadığını, 21. yüzyıla girmemize rağmen Anadolu'da kaçak kazı ve defineciliğin halen devam ettiğini, buna ek olarak gerek tarım faaliyetleri ve gerekse baraj inşaatı gibi girişimlerin, tekrar yerine konulamayacak pek çok değer kaybına neden olduğunu göstermiştir. İstanbul Üniversitesi'nde bu yıl dördüncüsü düzenlenen Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları Toplantısı'nda sunulan bildiriler arasında, özellikle yüzey araştırmaları yapan hocalarımız tarafından da bu durum sık sık dile getirildi. Prof. Dr. Mehmet Özsait'in 'Göller Bölgesi Araştırması'ni içeren konuşmasından sonra Oturum Başkanı Prof. Dr. Belkıs Dinçol'un sözleri bu acı durumu aslında özetlemektedir: "...keşke arkeologlarımız, araştırmacılarımız; sonuçlarını sunarlarken, 'bulduğumuz höyükte hiçbir tahribata rastlamadık, tarihlendirme yapabilmemiz için gerekli tüm belgeler, yerli yerindeydi' diyebilseyler. Ancak görüyorum ki bu dileğimin gerçekleşmesi için Türkiye'nin daha uzun bir süreye ihtiyacı var". Son yıllarda arkeoloji hizmet ödüllerinin dağıtıldığı, televizyonlarda ve hattâ sinemalarda belgesellerin gösterildiği, özel sektörün arkeolojik ve tarihsel sergiler düzenlediği ülkemizde, tüm bunların toplumda tarih bilincinin yerleşmesi konusunda önemli görevler üstlendiği bir gerçektir.

Herkese yeni bir kazı ve araştırma sezonunun beklediği bu günlerde; arkeolojik, filolojik ve tarihsel belgelerin yok edildiği değil, onlara sahip çıkıldığı bir ülke olabilmek dileğiyle bitirmek istiyorum sözlerimi...

Tüm ekiplere yeni kazı ve araştırma sezonu için başarılar diliyoruz, bilim dolu günler...

Meltem Doğan-Alparslan

Çukurova'nın Gizemli Kalesi Karasis ve Çevresindeki Kültür Varlıkları Bilim Dünyasına Tanıtılıyor

Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar

Kozan'ın yaklaşık 10 km kadar kuzeyinde bu satırların yazarı tarafından 1994 yılında bulunarak, bilim dünyasına tanıtılmaya başlanan Karasis Dağı üzerindeki Hellenistik Devir Kalesi'nin, ölçekli planının çıkarılmasına 2003 yılında başlandı. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'ndan Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar başkanlığında, Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi Müdürü Mimar Prof. Dr. Adolf Hoffmann tarafından, aynı enstitüden mimar Dr. Martin Bachmann yönetimindeki mimarlık öğrencileri ile Karlsruhe Haritacılık Meslek Yüksek Okulu'ndan Prof. Dr. Günther Hell yönetimindeki harita mühendislerinden oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilen çalışmalar, Kozan Kültür Vakfı, Max Planck Araştırma Enstitüsü, Fritz Thyssen Vakfı ve Metro Grup tarafından desteklenmiştir.

Doğu Akdeniz sahillerini Çukurova üzerinden Kapadokia ve Karadeniz'e bağlamasından ötürü büyük stratejik öneme sahip Toros Dağ Geçitleri'nden en az ikisini doğrudan kontrol edebilecek konumdaki Karasis Dağı üzerinde yer alan yapılar topluluğu, M.Ö. 3. yy başlarında Anadolu'ya doğru genişlemeye başlayan ve o dönemdeki başkenti Orontes Nehri (=Asi Nehri) kenarındaki Antiokheia (=Antakya) olan Seleukos İmparatorluğu'nun, Çukurova'yı egemenliği altına alma aşamasında yapılmaya başlandığı sanılan, bir askeri tesis niteliğindedir. Barınma amacıyla ana kayanın zeminine oyulmuş çeşitli büyüklüklerde mekânlardan oluşan yapı kalıntıları da içeren ve tümüyle garnizon olarak kullanılmak üzere yapıldığı sanılan tesis, dağın zirvesinin jeolojik yapısına uygun olarak aşağı ve yukarı kale olmak üzere birbiriyile bağlantılı iki ana yapı grubundan oluşmaktadır.

Deniz seviyesinden yaklaşık 950 m kadar yüksekte bulunan aşağı kalede, içlerinin birkaç katlı olduğu, duvarların iç kısımlarındaki kalas deliklerinden anlaşılan, dört sur kulesinin bazı kesimleri 15 m yüksekliğe kadar ayakta kalmıştır. Kalkan kabartmalı iki blok yukarı kalede bulunmaktadır. Sur kulelerinin arasına inşa edilmiş olan sur bedenlerinin iç kısmında, kaleyi savunan askerlerin barınması için, çift yüzlü duvarlarla birbirinden ayrılmış odalar bulunmaktadır. Sur kulelerini batıya bakan yüzündeki kapılardan birinin lentosu üzerinde fil kabartması görülmektedir. Aynı kuleye güc sembolü olarak işlenmiş bir kalkan ve bir Herakles lobutu kabartması da dikkati çekmektedir.

Bilindiği gibi fil, Seleukos İmparatorluğu'nun kraliyet armasıydı. Seleukos'lar tarafından filin bu derece önemsenmesinin nedeni, Doğu Akdeniz'den Hindistan'a kadar olan, büyük bir coğrafyada egemenliklerini sürdürebilmelerini, fillerden oluşan birliklere borçlu olmalarıydı. Arrianos, Polybios ve Diyotoros; Seleukos ordusunda çoğunlukla Hindistan kökenli fillerin kullanıldığını yazmaktadırlar. Karasis Kalesi'ndeki sur kulelerinden biri üzerindeki fil kabartması nedeniyle, kalenin Seleukos Krallığı tarafından doğrudan krala ait bir yapı olarak yaptırılmış olduğuna şüphe yoktur.

2003 yılı çalışmalarımızın başlangıcında bir harita firması tarafından çekilen, fotogrametrik nitelikli hava fotoğrafları sayesinde, dağın zirvesindeki yapı kalıntılarının belgelenme çalışmaları büyük ölçüde kolaylaşmıştır.

Dağın zirvesi denizden yaklaşık 1050 m yükseklikte olup, bu kesimde dikkati çeken en önemli yapı, üç katlı buğday silosu yapısıdır. 2003 yılında yukarı kalede yapılan belgeleme çalışmalarının en önemli bölümünü, uzunluğu 60 m'den fazla olan bu silo yapısının 1:50 ölçeğinde planının çıkarılması ve elde edilen verilerin bilgisayar ortamına aktarılması oluştu. Heyet üyelerinden Dr. Martin Bachmann denetiminde iki mimar ve bir harita mühendisi tarafından yapılan çalışmalara, önümüzdeki yıl devam edilmesi öngörülmektedir.

Karasis Dağı'nda 2003 yılında yapılan çalışmalar sırasında aşağı kalenin batı ve doğusunda iki giriş kapısı bulunduğu ortaya çıkarıldı. Bir diğer giriş kapısı da yukarı kalede saptandı. Ayrıca aşağı ve yukarı kaleyi birbirine bağlayan bir rampa belirlendi. Bu rampanın doğusundaki yamaçta, oraya yukarıdan yuvarlanmış olduğu anlaşılan, yuvarlak bir sunak görüldü. Üzerindeki dört köşe çukurlaştırılmış alan, yazıt yazdırılmak üzere hazırlanmış olmakla beraber, buradaki yazıtın tamamen silinmiş olduğu da görülmektedir. Karasis Dağı üzerindeki yapıların çatılarında, *korinthos kiremiti* olarak bilinen çatı kiremitlerinin kullanıldığı anlaşılmıştır.

Karasis Dağı'nın güneyden görünümü

Yapı taşlarının uzaklardaki taş ocaklarından değil, dağı oluşturan kayaların kesilmesiyle elde edildiği anlaşılmıştır. Yukarı kalede taş ocağı olarak kullanılan kesimlerin içlerine oturma mekânları inşa edilmiş olduğu görülmektedir. Bu mekânların ortasında büyük bir salon ve bir koridora açılan aydınlatma pencereleri bulunmaktadır. Tüm bunlar, Karasis Dağı tepesindeki garnizon komutanı ve kurmay heyetinin bu mekânlarda ikâmet ettiği izlenimini vermektedir. Söz konusu mekânların ayrıntılı olarak belgelenerek planlarının çıkarılması, 2004 yılı çalışma programında öngörülmektedir.

Yapıların duvarlarındaki bloklar üzerinde yer alan taşçı ustası işaretleri, yapım aşamasında hangi yöntemlerin kullanıldığının belirlenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Anadolu ve Ön Asya Bölgesi'ndeki diğer Hellenistik Devir yapılarındaki örnekleriyle karşılaştırılan bu işaretler, çalışma programımız içinde özel bir yer tutmaktadır.

Hem yukarı ve hem aşağı kaledeki sayıları bir düzineye ulaşan ve her birinin çapı yaklaşık 10 m olan su sarnıçları ve yukarıda değinilen silo yapısı; tüm tesisin bazen yıllarca sürebilen kuşatmalara dayanabilmek amacıyla, başta su ve ekmek olmak üzere her türlü gereksinim düşünülerek inşa edilmiş olduğunu göstermektedir.

Karasis Dağı'nın zirvesindeki yapıların yanı sıra bunlarla doğrudan bağlantılı olan batı ve güneybatı yamaçındaki yapılarda da belgeleme çalışmaları yapılmaya başlandı. Bu çalışmalar Trento Üniversitesi'nden Prof. Dr. Marietta De Vos denetiminde beş kişiden oluşan bir ekip tarafından yürütüldü. 2002 yılı çalışmaları sırasında dağın batı eteğinde kayalardan çıkan bir pınarın üzerine yapılmış tonozlu bir yapı saptanmıştı. Duvar tekniği nedeniyle Hellenistik Devir'e tarihlenmiş olduğumuz bu yapının belgelenmesiyle başlanan bu çalışmalar sırasında, pınar yapısının Karasis Dağı'ndaki kaleye su sağladığı anlaşılmıştır. Pınarın üzerine 27 m uzunluğunda ve 8,5 m yüksekliğinde bir tonozlu yapı inşa edilmesinin amacı büyük bir olasılıkla, bu pınarı kuşatma sırasında, düşman tarafından fark edilmeyecek şekilde korumaktır.

Karasis Aşağı Kale'nin, Yukarı Kale'den görünümü

Aşağı Kale'deki surların birinin lentosu üzerindeki fil kabartması

Uzunoğlan yapısının güneyden görünümü

Pınarın birkaç metre kadar batısında 2002 yılında Hellenistik Devir'e tarihlenen bir yapı kalıntısı saptamıştık. Bu yıl bu yapı grubunu daha ayrıntılı olarak incelediğimizde, burada Karasis Kalesi'ndeki yapılarla mimari yönden benzerlik gösteren bir bina bulunduğu anlaşılmıştır. Söz konusu yapının işlevi hakkında 2004 yılında burada yapılması öngörülen çalışmalardan sonra kesin bilgi edinilebilecektir.

Karasis Kalesi'nde henüz herhangi bir yazıt bulunamamış olmasından dolayı, bu Hellenistik Devir askeri garnizonunun Seleukos'lar dönemindeki adının saptanması mümkün olamamıştır. Diodoros, Plutarkhos ve Strabon, Kilikia'da Hellenistik Devir içinde, Antigonos Monophthalmos'un hazinesinin bulunduğu Kyinda isminde bir kale olduğundan bahsetmektedir. Strabon'a göre; Kyinda, Ankhiale'nin kuzeyindedir (Strabon XIV 5, 10-672). Strabon'un Kyinda'yı, Ankhiale civarında lokalize etmesi nedeniyle bazı araştırmacılar, Ankhiale'nin lokalize edilmesinin önerildiği Mersin ile Tarsus arasındaki Kazanlı'nın kuzeyindeki –Kudibes ya da Godebes Kalesi adıyla da tanınan– Yakakalesi'nin Kyinda ile özdeş olduğunu öne sürmekteledir (Bu lokalizasyon önerileri için bkz. F. Hild-H. Hellenkemper, *Kilikien und Isaurien*, Wien 1990, s: 297 Kazanlı maddesi s: 458 Yaka Kalesi maddesi; ayrıca bkz. *TAVO B VI Vorderer Orient; das Alexanderreich (336-323 v. Chr.)*, Wiesbaden, 1985). Strabon'a göre halen yeri kesin olarak belirlenmemiş olan Ankhiale'nin kuzeyinde bir yerlerde aranması gereken Kyinda için, oldukça alçak bir tepe üzerinde yer alan Godebes Kalesi'nin yerinin, denize olan yakınlığı nedeniyle, bir hazinenin korunmasına uygun değildir. Ayrıca burada yaptığımız yüzey araştırmaları sırasında Hellenistik Devir'e tarihlenebilen herhangi bir mimari buluntu ya da keramiğe rastlanmamıştır. Bazı bilim adamları da Hitit kaynaklarında geçen Kundi ile özdeş olduğu şüphesiz olan Kyinda'nın Anazarbos ile özdeş olduğunu öne sürmekteledir (Bu varsayım hakkında bkz. J. Bing, "A Further Note

on Cyinda/Kundi," *Historia* 22, 1973, s: 346 vd.; A. Lemaire, *Recherches de topographie historique sur le pays de Qué (IXe-VIIe siècle av. J. C.) De Anatolia Antiqua* 1, 1991, s: 275; P. Briant, *Histoire de l'Empire de Perse de Cyrus à Alexandre*, Paris, 1996, s:308, s:514 ve s:572; O. Casabonne, "Notes Ciliciennes", *De Anatolia Antiqua* 5, 1997, s: 38 vdd.).

Diodoros Kyinda'dan birçok kez bahsetmektedir. 18. kitabında, Eumenes'in M.Ö. 318 yılında Kyinda'da korunan hazineyi yağmaladığına değinir (Diodoros XVIII 62.2). Diodoros 19. kitabında, Antigonos Monophthalmos'un Mezopotamya Bölgesi'nden Kilikia'ya geldiğini, M.Ö. 316 yılının Kasım ayında, ordusu Mallos şehri yakınlarında ovada kışlarken, Kyinda'dan 10.000 talent getirttiğinden bahsetmektedir (Diodoros XIX 56.5). 20. kitabında ise, Antigonos'un M.Ö. 302 yılında Tarsos'a gelip Kyinda'dan getirttiği para ile üç ay süreyle orada bulunan ordusunun masraflarını karşıladığından bahsetmektedir (Diodoros XX 108.2). Plutarkhos'a göre Demetrios Poliorketes M.Ö. 299 yılında Kyinda'da bulunan hazinenin geri kalanını kullandı (Plutarkhos, Demetrios 32). Plutarkhos'un ifadesinden Kyinda'da muhafaza edilen paranın M.Ö. 299 yılında tamamen bittiği gibi bir izlenim edinmek mümkün ise de, Kyinda gibi bir kalenin M.Ö. 3. yy boyunca Diadokhlar adıyla bilinen Büyük İskender'in halefleri arasındaki savaşlar sırasında ve Seleukos'lar devrinde uzun süre "hizmet dışı" bırakılamayacağı şüphesizdir. Diodoros'un Kyinda'dan bahsediş şekli, buranın Toros Dağları'nın Ovalık Kilikia'ya bakan yamaçlarında inşa edilmiş olabileceği izlenimini vermektedir. Kyinda'nın lokalizasyonu sorunuyla bağlantılı olarak, Asur kaynaklarındaki bir ifade büyük önem kazanmaktadır. Büyük Asur kralı Assarhaddon'un M.Ö. 676 yılında idam ettirdiği Kundi ve Sissu kralı Sanduarri'nin (Bkz. Jr. D. Hawkins, *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions I*, 2000, s:45) yönetiminde bulunan Kundi'nin, Kyinda ve dolayısıyla, Karasis ile Sissu'nun

da 20. yy başlarına kadar adı Sis olan Kozan ile özdeş olabileceği düşünülebilir.

Çukurova'yı Kappadokia ile bağlayan stratejik bir yolun üzerinde çevreye hakim konumda bulunan Karasis Kalesi'nin, gerçekten Kundi ya da Kyinda ile özdeş olup olmadığı, Karasis Dağı'nda ya da yamaçlarında bu ören yerinin antik devirdeki adını belgeleyecek yazıtların bulunması sayesinde mümkün olabilecektir.

2003 yılı çalışmalarımız sırasında Karasis Dağı'nın batı yamacındaki çalışmalar sırasında, 2002 yılında bir kaçak kazı sonucu ortaya çıkarılmış tek nefli kilise yapısı ile bir Geç Hellenistik Devir mezar yapısı da belgelenerek elektronik ortama aktarılmıştır.

Dağın güney yamacında ise yine 2002 yılında yerini belirlediğimiz bir Roma ve Erken Bizans yerleşmesinin belgelenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sırasında üç nefli bir kilisenin planı çıkarılmış ve çevredeki Roma ve Bizans Devri yapılar ile Roma Devri lahitlerinin konumları bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Ayrıca burada, yukarıdaki Hellenistik Devir kalesinden aşağıya yuvarlanmış olduğunu sandığımız bir taş gülle de bulunmuştur.

Karasis çevresindeki antik devir tarihi yerleşim coğrafyası çalışmalarının son bölümünde, dağın birkaç kilometre kadar güneybatısında bulunan Sıralık

mevkiindeki Roma ve Erken Bizans yerleşiminin belgelenmesi de gerçekleştirildi. Burada çok iyi durumda korunagelmiş yuvarlak kemerli bir Roma Devri mezar evi bulunmaktadır.

Karasis Dağı zirvesindeki çalışmalar sırasında şimdilik Hellenistik Devir öncesine ve sonrasına ait herhangi bir buluntuya rastlanmaması, dağın zirvesindeki garnizon yapılar topluluğunun sadece Hellenistik Devir'de kullanılmış olduğu izlenimini vermektedir. Bu konuda kesin bir kanaata varmak için, belli yerlerde birkaç küçük sondaj yapılması gerekecektir.

Dağın eteğindeki çalışmalar sırasında saptanan ören yerleri ise genellikle, Roma İmparatorluk ve Bizans Devirlerine tarihlenmektedir. Özellikle Roma Devri'nde Çukurova'da huzur ortamının oluşmasıyla, bir dağın tepesinde tahkim edilmiş kalede oturmaya gerek kalmamış olduğu anlaşılmaktadır.

Karasis Dağı'nın birkaç kilometre güneydoğusunda bulunan Uzunoğlan Tepesi üzerindeki prostil bir tapınak ve çevresinde yaptığımız incelemelerde aynı eksen üzerinde sıralanan ayakta kalmış dört sütun görülmektedir. Birbirinden ikişer metre açıklıkta ve birer metre çapında olan sütunların bulunduğu teras, batı ve kuzeyinden düzgün kesme blok taşlardan yapılmış harçsız bir duvar ile çevrilmiştir. Söz konusu duvar büyük bir olasılıkla yukarıda bahsedilen sütunların bulunduğu

Yukarı Kale'deki silo yapısı

tapınağın temenos duvarıydı. Tapınağın uzunluğu 31, genişliği 13 m'dir. Terasın güneyi ise, Bizans Devri'nde yapılmış olan bir istinat duvarı ile desteklenmekteydi. Güney yamacında, yapının yıkılmasıyla çevreye dağılan mimari parçalar arasında volütlü sütun başlıkları ve triglif metopları dikkati çekmektedir. Tapınağın konumu burada binlerce yıldır tapınım gören hava ve dağ tanrılarına adanmış bir kutsal alan olabileceğini göstermektedir. Dört yıl önce tapınağın yakınlarında bulunan ve M.S. 149 yılına tarihlenen bir sunak üzerindeki adak yazıtı, bu tapınakta en azından, Roma İmparatorluk Devri'nde yıldırım tanrısı Zeus Keraunios'un tapınım gördüğünü belgelemektedir.

Uzunoğlan Tepesi'nin zirvesindeki kayalığın güneybatı yüzünde, herhangi bir yol güzergâhına yönelik olmayan niş biçiminde düzlenmiş bir alan içinde, Asur krallarından birinin ayakta betimlendiği bir kaya kabartması bulunmaktadır. Bölgedeki Asur hakimiyetinin ender belgelerinden biri olan 1,33 m yüksekliğindeki bu kabartmada tasvir edilen figür, Asur dönemi kaya kabartmalarının ikonografisi ve Asur tarihi araştırmacıları tarafından, Asur kralı III. Salmanassar (M.Ö. 859-824) olarak teşhis edilmektedir (Bu kaya kabartması hakkında bkz., O. A. Taşyürek, "Some New Assyrian Rock-Reliefs in Turkey", *Anatolian Studies* 25, 1975, s:169 vdd.; J. Börker-Klähn, *Alt Vorderasiatische Bildstelen und vergleichbare Felsreliefs*, Madrid, 1982, s:220). III. Salmanassar'ın Ovalık Kilikia'nın doğu kesimlerini fethettiği ve orada yazıtlı iki kral kabartması yaptırdığı bilinmektedir

(III. Salmanassar'ın Ovalık Kilikia seferi hakkında bkz. Sh. Yamada, *The Construction of the Assyrian Empire. A historical study of the inscriptions of Shalmaneser III (859-824 BC) relating to his campaigns to the West*, Leiden-Boston-Köln, 2000, s:198 vdd.). Salmanassar'ın yazıtlarda geçen kendi ifadesine göre, bu kabartmalardan biri kendi şehirlerinin yakınında, diğeri de şehirlerinden uzakta denize bakar vaziyette yaptırılmıştı. Uzunoğlan kabartması üzerinde ya da yanında herhangi bir yazıt olmaması bu kabartmanın, Salmanassar'ın bahsettiği kabartmalardan biri ile özdeşleştirilmesini güçleştirmektedir. Buna rağmen kabartma yapıldığında bir de yazıt yazdırıldığı, daha sonra ise, insan eliyle ya da hava şartları nedeniyle silinmiş olabileceği düşünülebilir. Eğer bu kabartma III. Salmanassar tarafından yaptırılan iki kabartmadan biri ise, bu kabartmanın Uzunoğlan Tepesi'ne Salmanassar'ın kuzeyde ulaştığı en uç noktayı belirlemek için yaptırılmış olduğu düşünülebilir.

Uzunoğlan Tepesi'ndeki ören yerinin Roma ve Geç Antik Devirlerde de kullanılmaya devam edildiği, burada bulduğumuz iki yazıttan da anlaşılmaktadır. Eski Yunanca yazıtta başkenti Çukurova'nın en doğusundaki Kastabala olan, Tarkondimotos Philopator onurlandırılmaktadır. Diğer yazıt ise, M.S. 4. yy'a tarihlediğimiz Latince onur yazıtlı bir heykel kaidesidir. Yazıtların her ikisinin de daha sonraki devir yapılarında devşirme malzeme olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yıllık Konferansları 2004

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nün 2004 yılı içerisinde düzenlediği Yıllık Konferanslar tamamlandı. Cartoon Hotel'in toplantı salonunda gerçekleştirilen konferanslara ilgi yine büyüktü. 120 kişilik oturma kapasitesine sahip olan salon, bazı konferans günlerindeki hava muhalefetine rağmen doluydu. Program, önceden tüm üyelerimize ve eskiçağ bilimleri meraklılarına duyurulduğu biçimde gerçekleştirildi.

17 Aralık 2003 tarihinde Enstitü Asbaşkanı Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu "Son Araştırmalar Işığında Perge"; 28 Ocak 2004'de Enstitü Üyelerimizden Prof. Dr. Belkıs Dinçol "Belgeler Işığında Hitit Giysileri"; 10 Mart 2004'de Societas Anatolica Genel Sekreteri Dr. Olivier Casabonne "Southern Anatolia, Cyprus and Rhodes in Archaic and Achaemenid Periods: The Ionian Question"; 30 Mart 2004 tarihinde Dr. Neslihan Asutay-Effenberger "İstanbul'un Bizans Çağı Tarihi Topografyasına İlişkin Yeni Bir Keşif: Romanos Kapısı" ve 14 Nisan 2004'de Enstitümüz Üyelerinden Prof. Dr. Turan Efe "Kültür Gruplarından Krallıklara: Batı Anadolu'nun Tarihöncesi Kültürel ve Siyasal Gelişim Profili" başlıklı konferanslarını vermişlerdir.

Konusunda uzman beş bilim insanının katılımı ile gerçekleştirilen konferanslar, süreli yayınlığımız olan *Colloquium Anatolicum*'un yine aynı yıl içerisinde çıkacak olan III. sayısında yayınlanacaktır. Dr. Neslihan Asutay-Effenberger tarafından verilen konferans metni ise, *Haberler*'in elinizdeki bu sayısında, "Arkeoloji Dünyasından" kısmında bir özet olarak yayınlanmıştır.

Kitap Tanıtımları

Rückert, B.-F. Kolb (ed.), *Probleme der Keramikchronologie des südlichen und westlichen Kleinasien in geometrischer und archaischer Zeit, Internationales Kolloquium, Tübingen (24.03-26.03 1998), Antiquitas, Band 44, Bonn, 2003.*

Birgit Rückert ve Frank Kolb'ün editörlüğünü yaptıkları yayın, 24.-26.03.1998 tarihlerinde Tübingen'de düzenlenen sempozyum bildirilerini kapsar. Kitap, aşağıda değinilen makaleleri içeren 138 sayfa metin ve 65 levhadan oluşur.

Kitapta, B.Rückert tarafından hazırlanan "Einleitung: Probleme der Keramikchronologie des südlichen und westlichen Kleinasien in geometrischer und archaischer Zeit- ein Überblick" (Güney ve Batı Anadolu'da Geometrik ve Arkaik Dönem Keramik Kronolojisindeki Sorunlar-Genel Bakış) başlıklı girişin ardından, şu makaleler yer alır:

Birgit Rückert, "Zur frühen Keramik aus dem Gebiet von Kyaneai" (Kyaneai Yöresinden Erken Dönem Keramiği'ne Dair)

Norbert Eschbach, "Zur Chronologie der frühen Keramik auf der Akropolis von Perge" (Perge Akropolisi'ndeki Erken Dönem Keramiği'nin Kronolojisi Hakkında)

Ingrid Mader, "Die frühe Keramik von Limyra" (Limyra'nın Erken Dönem Keramiği)

Bernhard Schmaltz, "Frühe lokale Ware in Kaunos" (Kaunos'taki Erken Dönem Yerel Kaplar)

Michael Kerschner, "Stratifizierte Fundkomplexe der geometrischen und subgeometrischen Epoche aus Ephesos" (Ephesos'tan Sub-Geometrik ve Geometrik Dönem'den Stratigrafisi Belirlenmiş Buluntu Grubu)

Thomas Schattner, "Möglichkeiten und Grenzen der Bearbeitung geometrisch- archaischer Fundkeramik am Beispiel Didymas" (Didyma Örneğinde Geometrik ve Arkaik Toplu Buluntu Çalışmasının Sınırları ve İmkânları)

Coşkun Özgünel, "Geometrische Keramik von Alt-Smyrna aus der Akurgal- Grabung" (Akurgal Kazısından Eski İzmir'in Geometrik Keramiği)

Dieter Hertel, "Protogeometrische, subgeometrische und geometrische Keramik Troias aus den Grabungen Schlie-manns und Dörpfelds" (Dörpfeld ve Schliemann Kazılarında Bulunmuş Troia'nın Protogeometrik, Sub-Geometrik ve Geometrik Keramiği).

Batı Anadolu'nun çok çalışılmış, ancak her seferinde yenilikler sunan keramik malzemesinin aksine, Güney Anadolu'da Hellenistik Dönem öncesi keramiği, kısmen aydınlatılabilen Klasik Dönem dışında, son yıllara dek henüz bilinmiyordu. Bu bağlamda, özellikle Limyra, Kaunos, Kyaneai ve Perge Akropolisi'nde yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılan ve stratigrafi sunan keramikler, bizlere bölgenin Geometrik ve Arkaik Dönemlerdeki yeni görünümünü tanıtmaktadır. Söz konusu bu eserlerin, bir bildiri kitabı şeklinde yayımlanmış olması da, Batı ve Güney Anadolu'da

araştırma yapan meslektaşlara, Geometrik ve Arkaik Dönem keramik çeşitliliğini göstermesi bakımından yararlı bir işlev üstlenmiştir. Ayrıca bu tanıtım, hem analogi malzemesinin genişlemesi, hem de bölgelerin keramik tipolojisini yansıtması ve bunların tarihlenmesini sağlaması bakımından yardımcı olmakta ve yeni bakış açıları kazandırmaktadır.

Ş.Sedef Çokay

Schröner, G., *Votive im römischen Griechenland. Untersuchungen zur späthellenistischen und kaiserzeitlichen Kunst- und Religionsgeschichte, Altertumswissenschaftliches Kolloquium, Band 7, Stuttgart, 2003. 638 sayfa ve 100 levha.*

Farklı kültürlerin birbirini etkilemesi ve etkilenmesi konusu günümüzde pek çok bilim dalının ilgi konusu olmuştur. Bu konuda eksik bilgileri tamamlamayı amaçlayan çok sayıda bilimsel toplantılar düzenlenmiş, konusunda uzman bilim adamları görüş alış-verişinde bulunmuş, tespit edilen bulgular bilim dünyasının ilgisine sunulmuştur. Akkültürasyon konusu arkeoloji bilimi kapsamında da değişik yönleriyle araştırılmış, bazen uluslararası toplantılar düzenlenmiş, çeşitli yayınlarda çok yönlü değerlendirmeler yapılmıştır. Yukarıda açık adı yazılı kitap, Geç Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerine tarihlenen dinsel anlamı adak armağanları yardımıyla Yunanistan'da inançta akkültürasyon ile ilgili sorulara yanıt bulmayı amaçlamıştır.

Dinsel anlam taşıyan adaklar, Hellen kültüründe önemli yeri olan dinsel ritüeller ve kurban ile ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Kutsal alanlarda ele geçen bu buluntular, dinsel yapı kalıntıları gibi Hellen kültürü hakkında bilgi veren önemli belge niteliği taşırlar. Tapınak veya sunak civarında bulunmuş adaklar ve bunların bazılarına ait yazıtlar adağın sunulduğu tanrı hakkında da bilgi verirler. Bu kitapta değerlendirilen malzeme, zamansal ve mekânsal açıdan sınırlanmıştır. Çalışmanın coğrafi sınırları Roma'nın Achaia eyaleti/Kara Yunanistan seçilmiştir; 2. Makedonia Savaşı'ndan sonra Yunanistan'ın Roma eyaleti oluşu ile İ.S. 4. yüzyılın ikinci yarısı arasındaki döneme tarihlenen buluntular burada değerlendirilmiştir.

Kitabın Kuruluşu: İç kapaklar ve içindekiler listesini *Önsöz ve Kısaltmalar Listesi* izler. *Giriş* bölümünde çalışmanın konusu sınırlanmış, çalışmanın tarihi ve coğrafi sınırı belirlenmiş; ayrıca çalışmanın metodu ve araştırma tarihçesine de yer verilmiştir. Adak sahibinin isim formları, adak terminolojisi ve adak konuları dil ile ilgili değerlendirmeler *Sprachliche Auswertung* ana başlığı altında incelenmiştir. Anıtlar (*Die Denkmäler*) bölümünde öncelikle adak kabartmaları incelenmiş, kronoloji, terminoloji, tipoloji ayrımı yapılmış; onur adakları, mitolojik, rituel konulu ve ayrıca canlı betimlerin yer aldığı tipler belirlenmiş; adak kabartmaları üzerindeki betimlerde Dioskur, Herakles, Demeter-Kore-Plouton, Asklepios-Hygieia, Nympheler, Pan, Zeus, Apollon, Artemis, Hermes, Athena, Kahramanlar, Erinsler, Personifikasyonlar, Kybele, Hekate, Dionysos, Nemesis,

Doğu kökenli tanrılar, Agathos Theos Helios-Selene ikonografisi tespit edilmiştir. Ayrıca, sunaklar, çeşitli adak gereçleri, levhalar-steller ayrı alt başlıklara konu seçilmiştir. Tanrı heykelleri başlığı altında Aphrodite, Artemis, Asklepios, Athena, Eileithyia, Ge, Hekate, Hermes, Hygieia, Hypnos, Kybele, Pan, Telesphoros, Tyche, Hayvanlar, Anikonik Betimler, İmparatorlar ayrı ayrı gruplanmıştır. Bu bölümde portreler ve adak binalarına da ayrı alt başlıklarda yer verilmiştir. Bu bölümü cinsiyeti ve uğraş alanı ayrı ayrı değerlendirilen adak sahipleri (*Die Stifter*) bölümü izler. Adak sunulanlar (*Die Adressaten*) ise başka bir bölüm başlığıdır. Asklepios ve diğer sağlık tanrıları, Zeus, Artemis, Apollon, Demeter ve Kore, Athena, Hermes, Dionysos, Poseidon, Aphrodite, Hera, Ares, Hestia, Yabancı Tanrılar, Herakles, Dioskurlar, Kahramanlar, Küçük Tanrılar, Helios, Personifikasyonlar (Nemesis-Tyche, Demos-Polis-Patris-Homonioia), Theoi, İmparatorlar adak sunulanlar olarak ayrı ayrı incelenmiş, genel değerlendirme yapılmıştır. Yunanistan'da tanrı ve insan heykelleri bölümünden sonra, APXAIΣMOΣ ve Yunanistan'da Roma Dönemi'ne tarihlenen adak gereçleri bölümleri yer alır. Katalog bölümü iki gruba ayrılmıştır: Yazıtlı olarak kesinleştirilmiş adaklar ve adak kabartmaları. Bu bölümü resim listesi, yazıtların listesi, indeks, katalog ve metin indeksi, grafikler ve levhalar izler.

Sonuç: Arkeolojik kazı ve araştırmalar Romalılar'ın eyaletlerde akkültürasyon formunda oldukça etkili olduğunu ortaya koymuştur. Ancak, merkezden uzaklaştıkça yerel geleneklere sıkı sıkıya bağlılığın etkisi daha belirgindir. Yunanistan'da Roma Dönemi dinsel anlamlı adak sunu geleneğinde bunu izlemek mümkündür. Roma eyaletlerinde daha çok yerel yöneticiler ve varlıklı sınıfa mensup kişiler Romalılar'ın yaşam tarzından etkilenmiş, Romalılar gibi yaşamak istemiştir. Bu husus adak eşyalarında da belirgin biçimde görülür. Roma etkili adakların çoğunun Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olması da ayrıca dikkat çekicidir.

Sonuç olarak genel bir değerlendirme yapıldığında, yukarıda kısaca tanıtılan kitaba konu olan malzeme, Anadolu'da Roma kültürü etkisi, özellikle Anadolu din tarihinde Roma etkisi konusu için karşılaştırma malzemesi niteliği de taşımaktadır.

Turgut H. Zeyrek

Hellmann Marie-Christine, *L'Architecture Grecque, 1- Les principes de la construction*, Picard, Paris, 2002. 351 sayfa, 2 harita, 3 Index, sözlük, 38 renkli resim, 450 çizim ve siyah/beyaz resim.

La collection des Manuels d'Art et d'Archéologie antiques serisinin son yayınlarından olan *L'Architecture Grecque; 1- Les principes de la construction*, Marie-Christine Hellmann'ın Eski Yunan Mimarlığı konusunda kaleme aldığı 4 kitaptan ilkidir. Yayına hazırlanan diğer kitaplar 2- *Architecture religieuse*, 3- *Architecture publique et privée* ve 4- *Architecture militaire et urbanisme*'dir.

İçindekiler, Kısaltmalar Listesi ve Önsöz'ün ardından kitap 4 ana bölüm altında 14 alt bölüme ayrılmış durumdadır. I. ana bölüm "Les architectes et le chantier", 6 alt bölüme ayrılmıştır. 1. alt bölüm olan "Les sources antiques"de

Yunan ve Roma yazınsal metinleri, Vitruvius'un 'De Architectura'sı, taş üzerindeki yazıtlar, yapılmış inşaat kontratları, yapının inşaatı sırasında tutulmuş hesaplar, ithaf ve sunular ile Mısır papirüsleri baz alınarak ön giriş bilgileri verilmeye çalışılmıştır. 2. alt bölüm olan "Les Architectes" de Eski Yunan mimarlarının kökenleri ve gelişimleri, mimari projeler, inşaat öncesi ve sırasında yapılmış maket ve çizimler, ölçüler ve raporlar, mimarların sorumlulukları ve sosyal statüleri ile mimarların meslek ve kariyerleri üzerine açıklamalar yapılmaktadır. 3. alt bölüm olan "Le financement des constructions"da yapıların maliyeti, kamusal bütçeler ve şehirlerin dinsel yapılarındaki kullanımı, yapılar için halktan ödünç alınan maddi değerler, varlıklı kişilerin bağışları, bağış senetleri, geri ödeme şekilleri hakkında bilgiler verilmiştir. 4. alt bölüm olan "Les artisans du bâtiment"da zanaatkarların kökenleri ve uzmanlaşmaları, çalışma şartları ve koşulları, taş ocakları ve bu ocakların yerleri, çıkarma teknik ve organizasyonları, taş ocaklarının boyutları, kullanılan aletler ve kaldırma şekilleri konularında açıklamalarda bulunulmuştur. 5. alt bölüm olan "La vie d'un chantier"de şantiyedeki araç-gereçler, taş blokları biçimlendirme, kaldırma ve yerleştirme şekilleri, yivli ve düz sütunlar ve bunları kaldırma, damga ve işaretler, parçaları alan üzerinde bir araya getirme şekilleri, yapılan onarım ve bakım çalışmaları, alınan anti sismik önlemler üzerine bilgiler verilmiştir. 6. alt bölüm olan "L'élévation d'un bâtiment" da temeller ve krepis, duvar örme teknikleri ve kullanılan malzemeler, ahşap, kil ve toprağın kullanımı, metal kalıplar, taş duvarların örülüş ve dikey yükselmele- rindeki teknikler, malzemelerin yeniden kullanımı konularında açıklamalarda bulunulmuştur.

II. ana bölüm "Les ordres", 3 alt bölüme ayrılmıştır. 7. alt bölüm "L'ordre dorique"de Vitruvius'a göre düzen kavramı, Dor düzeni ve kuralları, düzenin dayandığı kökenler, düzenin gelişimi ve bölgesel uygulamaları hakkında bilgiler sunulmuştur. 8. alt bölüm "L'ordre ionique"de düzenin karakteri ve çeşitlilikleri, Arkaik, Klasik ve Hellenistik Çağlardaki uygulamaları, düzenin gelişimi, İon düzeninin dayandığı köken ve volütlü sütun başlıkları konularında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. 9. alt bölüm olan "Variétés des deux ordres, associations et subtilités..."de Korinth düzeni, düzenin kökeni, düzenin karakteri, getirdiği değişiklikler ve uygulaması, pseudo-korinth ve kompozit sütun başlıkları ve diğer düzenlerle olan karışımları açıklanmıştır.

III. ana bölüm "Le décor", 2 alt bölüme ayrılmıştır. 10. alt bölüm "Principes et modes du décor sculpté" de silmeler ve süslemeler, mimari heykeltraşi, sütun heykeltraşisi ve antropomorfik öğeler, karyatidler, kabartmalar, frizler ve alınlık, simalar ve akroterler konusunda bilgiler verilmiştir. 11. alt bölüm "Couleurs et imitation"da mimari polokrami, kullanılan renkler ve kullanım kuralları, renklerin kökenleri ve yapılış teknikleri, duvar taşlarının örülüş stilleri, büyük resimler ve tablolar, mozaikler ve Yunan mimarlığındaki barok hareket hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

IV. ana bölüm "Les couvrements et les couvertures", 3 alt bölüme ayrılmıştır. 12. alt bölüm "Les plafonds, les arcs et les voûtes"da tavanlar, kemerler ve kubbeler, çatı mertek- leri, yük kümeleri ve dağılımları konularında açıklamalarda bulunulmuştur. 13. alt bölüm olan "Les formes des toits et les charpentes"da çatılar, türleri, düz ve yuvarlak çatı formları,

ışık kullanımı, piramidal çatı ve dairesel plan üzerindeki çatı formları hususunda bilgiler verilmiştir. 14. alt bölüm olan “Les tuiles et les terres cuites architecturales”da Protokorinth sistemi ve Kuzeybatı Yunanistan ekolü, Korinth sistemleri ve değişimleri, Laconia sistemi, Küçük Asya ve Ege’de çatılar ve karma sistem, Batı Yunanistan’daki çatı formları, teknik ve malzeme sorunları, taş çatı örgüsü konuları ile kitabın metin kısmı sona erdirilmiştir. Metin kısmından sonra bibliyografya, yapıların kronolojik listesi, 2 harita, 3’e ayrılmış index (antik yazarlar ve yazıtlar, isimler, yerler) ve sözlük eklenmiştir. Yapıt özellikle teknik konularda, son derece detaylı açıklamalar ve çizimlerle desteklenmiş bulunmaktadır.

R. Eser Kortanoğlu

Özbaşaran, M.-O. Tanındı-A. Boratav (der.), *Archaeological Essays in Honour of Homo amatus: Güven Arsebük İçin Armağan Yazılar*, Ege Yayınları, İstanbul, 2003. 352 sayfa.

Kitap, Prof. Dr. Güven Arsebük’e, editörleri tarafından, öğrencilik yıllarından başlayan ve bugüne kadar devam eden 25 yıllık birlikteliklerinin bir ‘sürpriz’ armağanı olarak derlenmiştir. Kitabın adında geçen ve Latince “sevilen insan” anlamına gelen “*Homo amatus*”, Güven Arsebük’ü çok iyi tanımlamasının yanında, kitabın içeriği konusunda da ilgi uyandırmaktadır.

Güven Arsebük, eğitim hayatına 1958-62 yılları arasında İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü ile başlamış ve daha sonra Almanya’da Tübingen Üniversitesi’nde devam etmiştir. Ardından 1966 yılında, İ.Ü. Prehistorya Kürsüsü’nde (bugünkü adı ile Anabilim Dalı) Asistan olarak mesleki yaşantısına başlamıştır. 1994 yılında burslu olarak gittiği ABD Chicago Üniversitesi’nde “İnsan Evrimi” ve “Paleolitik Çağlar Bilimi” üzerine aldığı eğitimle, aynı üniversitede Antropoloji alanında M.A. alarak Türkiye’ye dönmüş, Doktora ve Doçentlik tezlerini İstanbul Üniversitesi’nde vermiştir. Aynı üniversitede Profesör unvanı alan Güven Arsebük, emekli olduğu 1999 yılına kadar Prehistorya Anabilim Dalı’nda lisans, lisansüstü ve doktora öğrencilerinin eğitiminde büyük hizmet vermiştir. Dünya ve Türkiye arkeolojisinde önemli bir isim olan Güven Arsebük, özellikle “İnsan ve Evrimi” konusunda yaptığı araştırmaları ile tanınmaktadır. Kendisi, Keban ve Aşağı Fırat Eski Eserlerini Kurtarma ve Değerlendirme Projelerinde yıllarca çalışmış, ayrıca Paleolitik Çağ için önemli bir mağara yerleşmesi olan Yarımurgaz Mağarası’nda 1988-90 yılları arasında, kazı çalışmalarına başkanlık yapmıştır.

Kitabın önsözünde, editörlerin Güven Arsebük ile yapmış oldukları, içinde anıların yer aldığı, bir konuşma metni yer almaktadır. Bu satırlar, okurken söyleşi ortamına dahil olduğunuzu düşündüğünüz ve geçmişe giden geminin içinde kendinizi bulduğunuz, sınırsız bir yazı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitaptaki Armağan yazılar, alfabetik olarak sıralanmış yazar isimlerine göre derlenmiştir. Yazılar yerli ve yabancı bilim insanlarının yanı sıra, Güven Arsebük’ün yetiştirdiği genç arkeologlar tarafından kaleme alınmıştır. Gerek yazıların başlarında yer alan önsözlerde, gerekse de satırlar

arasında yer alan atıflarda; sevgi ve şükran sözcükleri, hem meslektaşları hem de öğrencileri ile arasında kurulmuş duygusal bağların göstergesi olarak dikkatimizi çekmektedir. Kitapta yer alan yazılar konu itibarıyla son derece çeşitlilik göstermektedir. Bunlar arasında genel bir ayırım yapacak olursak; anı-biyografi yazıları ve bilimsel makaleler. Bu makaleler içinde özellikle Arsebük’ün kazı başkanlığını yapmış olduğu Yarımurgaz Mağarası ile ilgili ayrıntılı rapor ve değerlendirme yazılarının da olduğu görülmektedir.

Anı ve biyografi yazılarına örnekleme olarak şunlar verilebilir: Halet Çambel tarafından ayrıntılarıyla yazılmış biyografi yazısı, Ayşe Özkan arşivinden Güven Arsebük’ün çeşitli kazılarda çekilmiş dört film karesi ve Gülay Sert’in anılarla başlayan daha sonra, Prehistorya Eğitimi konusundaki çalışmasının yer aldığı yazı.

Diğer taraftan Taner Tarhan’ın anılarla yaptığı bir giriş yazısı sonrası İstanbul’daki tarihi eserlerin durumları, karşılaştıkları sorunların çözümlerine yer verdiği raporu dikkate değerdir. Ufuk Esin’in yine anıların ardından kaleme aldığı; kültürel antropoloji ve arkeoloji arasındaki ilişkilerin irdelendiği yazının, kitaba önemli katkı sağladığı görülmektedir.

Kitapta, Güven Arsebük’ün ana ilgi konusu olan “Evrim” ile ilgili makaleler özellikle dikkat çekmektedir. Bunlar arasında; Yavuz Çotuk “İnsanın Embriyolojik Gelişiminde Görülen Evrimin Kanıtları”, Hüseyin Türk “İnsan Evriminin Bütünselliği”, Nilgün Özbaşaran-Dede “Toumai ve Diğerleri: Evrimin Kayıp Halkaları” başlıklı makaleler sayılabilir.

Güven Arsebük’ün kazı başkanlığını yaptığı Yarımurgaz Mağarası ile ilgili rapor ve değerlendirme yazıları; Steven L. Kuhn’un “Flexibility and Variation in the Lower Paleolithic: A View from Yarımurgaz Cave”, Mehmet Özdoğan’ın “Paleolitik Çağ, İstanbul ve Yarımurgaz Mağarası-16 yıl sonra Yarımurgaz’ın Düşündürdükleri”, Mary C. Stiner’in “Cave Bears and Paleolithic Artifacts in Yarımurgaz Cave, Turkey: A Taphonomic Investigation of the Causes of Spatial Association”, Evangelia Tsoukala’nın “Middle Pleistocene Ursid Remains from Yarımurgaz Cave”den oluşmaktadır.

Yarımurgaz dışındaki arkeolojik kazı, araştırma ve filolojik çalışmalar sonucu ortaya çıkarılan bulgular üzerine değerlendirmelerin yer aldığı makalelere kronolojik olarak bakıldığında şu başlıklar karşımıza çıkmaktadır: Harun Taşkiran “Paleolitik’te Triédrique Pics (Üçyüzlü Kazmalar) ve Kargamış Baraj Gölü Alanından Örnekler”, Curtis Runnels “The Lower Paleolithic of Greece and NW Turkey”, Refik Duru “Burdur Bölgesi Toplumlarının Neolitiğe Geçiş Sürecine Anadolu’nun Diğer Kültürlerinin Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, Nur Balkan-Atlı “Obsidien ‘Ticaret’: Yeni Veriler, Yeni Modeller, Yeni Sorunlar. Bir Deneme”, Nurcan Kayacan “Melendiz Yerleşmelerinden Musular’ın Bölge İçindeki Yerinin Obsidien Endüstrisi Çıkışlı Değerlendirilmesi”, Semra Yıldırım-Balci “Aşıklı Höyük Özel Yapılar Kompleksi Yontmataş Buluntuları Üzerine Bir Değerlendirme”, Banu Öksüz “Aşıklı Höyük Sığır Kemiklerinin Analiz Sonuçları”, Metin Özbek “Değirmen-tepe Kalkolitik Çağı Bebeklerinde Baş Dağlaması”, Ünsal Yalçın-Gönül Yalçın “Zur Karaz-Keramik von Tepecik- Ostanatolien”, Turan Efe “Pottery Distribution within the Early Bronze Age of Western Anatolia and its Implications Upon

Cultural, Political (and Ethnic?) Entities”, Önder Bilgi “İkiztepe’den Ünik Bir Buluntu: Kemik Tarak”, Veli Sevin “Elazığ Müzesi’nden Bir Kemer ve Urartu Narratizmi”, Ayşe Baykal-Seeher- Jürgen Seeher “Hattuşa’da Eski Hitit Dönemi’ne Ait Dev Bir Tahlil Deposu”, Ali Dinçol-Belkis Dinçol “Zwei hethitische Hieroglyphensiegel aus Yozgat und Konya”, Gül Pulhan “A New Old Assyrian Period Palace at Tell Leilan, Syria”, Haluk Abbasoğlu “Eski Yunan’da Yıkanma”.

Ayrıca Ayşe Taşkıran-Johnson’ın Kaliforniya’daki bir yerleşmenin yontmataş buluntuları ile ilgili yazmış olduğu “Flaked-Stone Reduction Technique at CA-SNI-39, San Nicholas Island, California”, Isabella Caneva’nın Afrika Prehistoryası üzerine “Hunting and Potting in Prehistoric Africa”, Oktay Belli’nin “Van Bölgesi’ndeki Yeni Boyalı Mağara Resimleri”, Tanju Cantay’ın “Sophrone Rabois-Bousquet Prehistoryanın İçinde Doğmak ve Yaşamak” ve Sevil Gülçur’un “Anımsamalar” başlıklı yazılarının, kitabın içeriğine renk kattığını belirtmek gerekir.

Kitapta etnoloji ve etnoarkeoloji konusunda yazılmış makalelerin de bulunduğu görülmektedir. Bunlar; Füsün Ertuğ “Wild Plant Gathering in a Greek Village: Misti in Cappadocia”, Jak Yakar “The Spiritual World of Sedentarized Hunter-Gatherers in Anatolia” ve Mark Glazer “Illness and Culture: Sustoe and Soul Loss in the Mexican American Community of the Lower Rio Grande Valley of Texas”.

İçeriği açısından son derece çeşitlilik gösteren, ilginç ve pek çoğu anılarla zenginleştirilmiş olarak sunulan makalelerden oluşan bu eser, armağan kitaplar için güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Semra Yıldırım-Balcı

Parman, E., Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No.11, Eskişehir 2002. 249 sayfa metin, 3 sayfa dizin, 139 fotoğraf levhası, 39 sayfa çizim, 5 harita ve 4 şema.

Prof. Dr. Ebru Parman’ın Frigya bölgesinde 1985-1998 yılları arasında sürdürdüğü çalışmalar sonucu kaleme aldığı kitabında, bölgenin Bizans Dönemi’ndeki tarihsel, dinsel ve siyasi durumu, kentler; bu kentleri birbirine ve büyük merkezlerle bağlayan tarihi yollar harita ve diğer görsel malzeme aracılığıyla okuyucuya sunulmuştur. Afyon, Eskişehir, Kütahya, Hierapolis, Seyitgazi, Uşak Müzeleri ile Uşak’a bağlı Selçukler Deposu’nda sergilenen Frigya Bölgesi sınırları içinde ele geçmiş olan levhalar, lahitler ve mimari plastik de ayrıntılı bir biçimde tanıtılmıştır. Bu taş eserlerin sadece bol fotoğraflı envanter bilgilerinin verilip, işlevlerinin belirtilmesi şeklinde katalogunun yapılması istenmemiştir. Bunları tarihsel ve dinsel içerikleriyle Frigya’daki yıkılmış, belki de yok olmuş Bizans yapılarının parçaları olarak, çevreleriyle bir bütün olarak birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Parman’ın çalışması, giriş ve onu izleyen dört bölümden oluşmaktadır; Giriş bölümünde çalışmanın amacı belirtildikten sonra, 16-19. yüzyıllarda Frigya’ya gelen gezginler, 20. yüzyılda bölgede yapılmış olan arkeolojik, epigrafik ve Ortaçağ Hıristiyan anıtlarını inceleyen araştırmalara değinilmiştir.

I. bölümde, Bizans Dönemi Frigyası’nın coğrafi konumu, siyasi ve dini tarihçesi ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Ege’nin doğu kıyıları ve İç Batı Anadolu’nun yüksek yaylaları arasında kalan konumu ile Antik Çağ’ın yazılı kaynaklarına göre, *Megame* (Büyük) ve *Mikra* (Küçük) adlı iki Frigya vardır. Büyük Frigya, doğuda Kızılırmak, batıda Lidya Bölgesi ile güneyde *Ikoniom* (Konya), kuzeyde Köroğlu Dağları’yla sınırlanmaktadır. Frigler için kutsal olan bölge Küçük ya da Dağlık Frigya denilen günümüzde Eskişehir, Afyon ve Kütahya illeri arasında kalan yüksek yaylaları kapsayan alandır. Bu bölümde yer verilen ikinci başlık tarihtir. Tarih öncesi çağlardan itibaren iskân edilen bölgede yaşanmış olan Frig, Pers, Hellenistik ve Roma Dönemleri anlatıldıktan sonra 4. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar süren Bizans Dönemi boyunca geçen 800 yıllık süreçte Arap ve Türkmen akınlarıyla karşılaşan, İkonoklazma döneminde *Anatolikon Themasi* sınırları içinde kalan ve önemi artan bölge tarihten söz edilmektedir. Haçlı Seferlerinin başlaması ve bu bölgeden geçmesi stratejik önemini artırır. Ayrıca Bizans ve Türkler arasındaki ilişkilerde stratejik açıdan en önemli bölge olmuştur.

Bu bölümde bölgenin dinsel tarihçesi de ayrıntılı olarak incelenmiştir. Pagan kültürler arasında Zeus, Ana Tanrıça, Men ve Kutsal ve Adil olan en büyük tanrı kültürleri bulunmaktadır. Anadolu’da en yaygın kültürlerden biri olan Kutsal ve Adil Olan Tanrı kültü (*Theos Hysistos-Hysistarianism*), her şeye hakim soyut tanrı inancıyla tek tanrılı dinlerin öncüsü gibi gözükmektedir. Tanrı ile insanlar arasında aracı olan meleklerle ve peygamber olarak kabul edilen kişilere çok önem vermesiyle tek tanrılı dinlerden farklıdır. Hıristiyanlığın kabulünden sonra Frigya’da yaygınlaşacak Başmelek Mikhael inancı bu kültü yakından ilişkili olarak görülmektedir. Frigya ve komşu eyaletlerde ilk Hıristiyan misyoner hareketleri Aziz Pavlos’un 45-49 yıllarında bölgeyi ziyareti ile başlamıştır. Son yıllarda yapılan çalışmalarda bulunan 600 yazıt, 3. yüzyıl sonunda Frigya’da Hıristiyan topluluğun geliştiğini kanıtlamaktadır. Frigya’da bu süreç içinde radikal ve yerel Ortodoks karşıtı gelişen dini akımlar arasında *Montanizm* ve *Novatianizm* vardır. Montanizm’in kurucusu rahip *Montanus*’tur. Tüm kilise adamlarını aziz kabul edip, kadın peygamberleri (*Priskilla* ve *Maksimilla*) yüceltmişler, evliliğe, kilise kurumuna karşı olmuşlar ve azla yetinerek yaşamaya önem vermişlerdir. Ortaçağ Frigya’sını tüm ayrıntılarıyla tanıtmayı amaçlayan bu bölümün son başlığı bölgede tarih boyunca yapılan tarımsal üretime ayrılmıştır. Özellikle Geç Antik Çağ’a tarihlenen mezar taşlarındaki tasvir ve yazıtlarda tarım araç gereçleri, tarım ürünleri ve atlar betimlenmiştir. Frigya’nın yüksek kaliteli yün dokumaları küçük baş hayvancılığın bölgede gelişmiş olduğunu göstermektedir. Bölgenin zengin doğal kaynaklarından olan renkli mermer de yöredeki pek çok taş ocağından elde edilmektedir.

II. bölümde Frigya’nın Bizans Dönemi idari sınırları, eyalet themaları ele alınmıştır. Kilise kayıtlarına göre Frigya’da iki *metropolis* (Başpiskoposluk merkezi) vardı. Metropolisi *Laodikeia* (Ladik) olan *Frigya Pakatiana*, diğeri ise merkezi *Synnada* (Şuhut) olan *Frigya Salutaia*. Ayrıca bu bölümde, bölgenin Aizanoi, Amorion, Dorylaion, Hierapolis, Synnada ve daha birçok önemli dinsel merkez ve yerleşimleri tek tek tanıtılmıştır.

Strabon, Frigya bölgesinden geçen, Efes'ten başlayıp Fırat'a kadar uzanan yoldan söz etmiştir. Bizans Dönemi'nde bölgedeki kentleri birbirine, başkent ve denizlere, Konstantinopolis'i Kutsal Topraklar'a bağlayan kuzeybatı-güneydoğu, batı-doğu, kuzey-güney yönünde yollar harita ve yol şemalarıyla tanıtılmıştır.

III.bölümde, bölgedeki müzelerde Bizans Dönemi'ne ait mimari plastik ve günümüzde bununla ilgili kullanılan terminolojiye genel olarak değinildikten sonra templon, ambon, altar, vaftiz havuzu gibi dinsel ayınle ilgili (*litürjik*) elemanlar, lahit, korkuluk levhası, figürlü kabartma, sütun ve paye başlığı, pencere şebekesi, çörtlen gibi statik elemanlardan oluşan 202 adet taş eser, çizim ve fotoğraflarla tanıtılmıştır.

Sonuçta, giriş ve bölümler kısaca ele alınmıştır. Bizans ile Araplar, Bizans ile Türkler arasında devam eden savaşların birçoğu bu bölgede geçmiştir. Bölgede, 11-12. yüzyıllarda "kale kent" görünümünde yerleşimler ortaya çıkmıştır. Ayrıca *Heterodoks* olarak adlandırılan Montanizm gibi Hıristiyan mezheplerinden, merkezi *Khonai* (Honaz) olan Başmelek Mikhael kültünden, Eskişehir çevresinde yapılan bir kaçak kazıda bulunup, yurt dışına kaçırılmış, günümüzde Paris Cluny Müzesi'nde olan *Kutsal Tören Haçı* ile bölgede yapılan geniş kapsamlı epigrafik çalışmalar, mermer ocakları açısından çok zengin olan bölgenin taş ocaklarından ve müzelerde sergilenen taş eserlerin bölgenin yerel üretimi olduğu, bunların tarihlendirilmesinde, Amorian, Aizanoi ve Dorylaion kazılarında elde edilen sonuçların yararlı olacağı okuyucuya anlatılmaktadır.

Gülgün Köroğlu

Van Millingen, A. (Çev. A. Gürçağlar), *Konstantinopolis-İstanbul*, İstanbul 2003. 194 sayfa+63 resim.

1906 yılında Londra'da İngilizce olarak Constantinople adı ile basılan, gerek Bizans, gerekse İstanbul sanatı ve tarihi konusunda çalışan araştırmacıların temel kaynak olarak yararlandığı bu önemli yapıt, 2003 yılında Türkçe'ye kazandırılmıştır.

Kitabın yazarı İstanbullu varsıl protestan bir ailenin çocuğu olan Alexander Van Millingen (1840-1915) aile mirası olarak zengin bir kültür çevresinde yetişmiş ve Avrupa'nın değişik ülkelerinde yüksek düzeyde eğitim alma imkânını bulmuştur. Eğitimi sonrasında bilimsel çalışmalarını, Bizans ve özellikle İstanbul'da yok olmuş bu dönemin tarihi eserlerinin yerlerinin tespiti ve bazı tartışmalı yapıların menşesinin çözümü yolunda sürdürmüştür. Yayımını gerçekleştirdiği pek çok bilimsel makalenin yanında, Londra'da 1899 yılında basılan ilk kitabı *Byzantine Constantinople. The Walls of the City and Adjoining Historical Sites* başlığını taşımaktadır. 1912 yılında basılan diğer eseri ise, *Byzantine Churches in Constantinople. Their History and Architecture*'dir.

Elimizdeki 1906 yılında basılan orijinal kaynaktan Türkçe'ye çevrilen kitapta, Millingen'in biyografisi sonrasında, Ekrem Işın tarafından kaleme alınmış "İstanbul'da Kendi Uygarlığını Arayan Bir Avrupalı: Alexander Van Millingen" başlıklı yazı yer almaktadır. Bu bölümün ardından kitabın

10 bölümden oluşan asıl metni başlamaktadır. Buradaki 1.-3. bölümler, çeşitli dönemlerdeki Bizans İmparatorları eliyle meydana gelen Konstantinopolis'deki değişimin izini sürmektedir. Bu bölümlerde şehrin sosyal yaşamından kesitlerin yer almasının yanı sıra, kent içerisindeki meydanlar, anıtlar, önemli kamu yapılarının yerleri ve genel durumları hakkında bilgiler verilmiştir. 4.-6. bölümler arasında, şehrin kara ve deniz ve Haliç Kıyısı'ndaki surları, burçları, kapıları ile savunma sistemi, hemen önünde gerçekleşen ticaret ve yaşanan savaşları ile surlar gerisindeki yaşam ve yerleşim bölgeleri hakkında bilgiler verilmiştir. 7.-9. bölümlerde şehrin kiliselerinin yapıım yerleri, inşâ süreçleri ve mimarisi ile 1453 sonrasındaki durumu üzerinde durulmuş, dinsel yapılar çevresinde gelişen sosyal yaşam anlatılmıştır. 10. bölümde Millingen'in yaşamını sürdürdüğü 20. yüzyıl başında, teknolojik gelişmelerle birlikte değişen sosyal yaşamın İstanbul ve Osmanlı toplumu üzerindeki etkisi sorgulanmış, bunun yanında geleneksel yaşamın güzellikleri ile bu topluma özgünlüğüne değinilmiştir. 11. bölümde, Osmanlı toplum hayatına dair ipuçları yer almakta, çoğunluğu Müslüman olan bir toplum içerisindeki değişik din, ırk ve mezheplerdeki halkların dinsel toplanma merkezlerinin gerisindeki yaşamlarını ve birbirlerine olan saygın yaklaşımları ile sürdürdükleri birliktelikleri, gözleme dayalı olarak akıcı bir dille anlatılmıştır. 12. ve son bölümde ise bu toplum içerisindeki kadının yerine değinilmiştir. Günlük yaşamın belli noktalarına giren kadınların kıyafetleri ve 19. yüzyıl sonunda değişmeye başlayan konumları ile Avrupalı eğitim alan kadınların değişmeye başlayan yaşamları üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde Millingen, İmparatorluk yaşamının çok renkliliğinden, birlikteliğinden ve güzelliğinden bahsettikten sonra bu birlikteliğin yakın tarihlerde dağılabileceği imasında bulunmaktadır. Kitabın en sonunda, yazılı anlatımda tasvir edilen 20. yüzyıl başının Osmanlı yaşamı, Warwick Goble'nin 63 suluboya çalışması ile görsel olarak desteklenmiştir.

Ekrem Işın'ın da belirttiği gibi "... *Millingen, Constantinople'da tarihsel topografyadan sosyal tarihe uzanan geniş bir konu yelpazesi üzerinde, İstanbul'u bir İmparatorluk merkezi olarak değerlendirmiş, kendisinin de katıldığı bu son derece ilginç kültür yolculuğunu, çağdaş bir şehir efsanesi yaratarak tamamlamıştır...*"

Selçuk Seçkin

Mahir, B. - H. Kâtipoğlu, (Yayına Hazırlayan), *Sanat ve İnanç*, 2 cilt, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Sanat Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No. 2, İstanbul, 2004. 1. cilt 318, 2. cilt 326 sayfa.

İki cilt halinde basılan bu kitap, MSÜ Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Sanat Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nün 13-15 Kasım 2000 tarihleri arasında, M.S.G.S.Ü. Oditoryumu'nda ortaklaşa düzenlemiş oldukları Sanat ve İnanç Sempozyumu'na katılıp, bildiri metinlerini yayın kuruluna teslim eden 57 katılımcının çalışmalarını içermektedir. Sempozyum bildirileri 6 ana başlık altında toplanmıştır.

Bu çalışma, 1951 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi bünyesinde faaliyete başlayan Türk Sanat Tarihi Enstitüsünün kurucuları arasında yer alan, Türk Sanatı ve Tarihi alanlarında arşiv belgelerini değerlendiren çalışmalarlarıyla tanınmış bilim adamı Rıfki Melûl Meriç'in anısına adanmıştır.

Bildiriler kitabı; M.S.G.S.Ü. Rektörü Prof. Dr. İsmet Vildan Alptekin'in Sunuş, Türk Sanat Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Zeki Sönmez'in İki Söz Arasında, Prof. Dr. Semra Germaner'in Önsöz yazılarıyla başlamaktadır. Bunu takip eden kitabın ilk bölümü, Halenur Kâtipoğlu'nun "Rıfki Melûl Meriç'in Hayatı ve Eserleri", Prof. Ataman Demir'in "Rıfki Hoca'yı anarken" ve Prof. Dr. Semavi Eyice'nin "Tanıdığım Rıfki Melûl Meriç" adlı yazılarını içermektedir.

Kitapta yer alan makaleler konularına göre şöyle sıralanmaktadır:

Genel Konular: N. F. Akıncı, "Konut ve inanç"; A. Antel, "Mimarlık tarihinin gelişiminde kültür-mimarlık-inanç ilişkisi"; N. Ayıran, "Mimarlıkta teolojik kökenli metaforlar"; R. N. Ögüt, "Modern toplumda sanat ve inanç"; S. Özer Pınarbaşı, "Taht tiplerinin oluşmasında inançların etkisi"; H. Aksu, "İslam inancı ve sanatında anıt mezar"; M. S. Küçükaşcı, "Kabe sembolizmi"; H. Köroğlu, "Budizmin Kore sanatına etkileri"; Ş. Oğuz, "Hint mimarisinde mitos, din ve sembolizm".

Sosyoloji-Felsefe: D. Ayan, "Sanatın inanç olgusunda kendini gerçekleştirmesinin sosyo-ontolojisi üzerine bazı düşünceler"; G. Erginsoy, "Adalılar ve inançları: Çanakkale ili, Gökçeada ilçesi, Bademli Köyü Ortodoks Rum Cemaati"; M. K. Özel, "Tapınma mekânına 'merkez' kimliğini kazandıran 'yolculuk' kavramı"; H. Çörekcioglu, "Rönesans Hermetizmi ve sanata yansımaları"; B. F. Dellaloğlu, "Erken Alman romantik düşüncesinde inanç-din-sanat ilişkileri".

Edebiyat: M. İsmail, "Çağdaş Azerbaycan edebiyatında ateşperestlik izleri"; M. Helimoğlu Yavuz, "Halk anlatılarının sanat ve inanç boyutu"; M. Kaya, "Kozanoğlu'nun Battal Gazi romanı çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi'nde yönetim, inanç ve sanat bağlantısı"; R. Tarım, "Şiir ve din"; H. Koncu, "Şeyh Galib Divanı'nda 'aşk, aşık, maşuk' etrafında oluşan bazı anlam ilgileri".

Tarih Öncesi ve Antik Sanat: E. Beksaç, "Demir Çağı ve Büyük Göçler Devri sanatında dinsel ve sosyal sembolizm"; A. Cengizkan, "Hititlerde inancın mekanı"; M. U. Anabolcu, "Antik Dönem Anadolu sanatı örnekleri ile sembeler ve simgeledikleri olağandışı varlıklar"; N. Atik, "Anadolu'da ana tanrıça kültüründen çok tanrılı inanca geçiş"; Z. Koçel Erdem, "Antik Çağ mitoslarında 'ölüm ve yeniden doğuş' inancı"; S. Güven, "Bir Dionysos ayininde zaman ve mekân"; İ. H. Mert, "Erken İmparatorluk Döneminde İmparator Kültü", Anadolu inancındaki yeri ve kent mimarisine yansımaları"; K. Türkantöz, "Antik Çağ'da Mısır-Anadolu ekseninde inanç etkileşiminin kent dokusuna ve mimariye yansımaları".

Hıristiyan Sanatı: E. Akyürek, "Khalkedon'lu Euphemia: Dinsel ve siyasal çekişmelerin aracı olarak bir azize";

Y. Büktel, "İkonoklazma Döneminde Studios Manastırı'nın rolü"; G. Köroğlu, "İkonoklazma Döneminden Bizans resim sanatı örnekleri"; Z. Mercangöz, "Orta Çağ Hıristiyanlık inanışında ökaristi ve sanattaki yansımaları"; B. Y. Olcay, "Hıristiyanlıkta ışık ve ışığın kullanımına ilişkin Anadolu'dan bazı bulgular"; E. Parman, "Orta Çağ Phrygiası'nda kùltler, inançlar ve yorumlar"; T. Övünç, "Hıristiyanlığın ilk dönemlerindeki sapkınlıkların dinsel yapılara etkileri"; N. Yıldız, "Orta Çağ Hıristiyanlık felsefesinin Kıbrıs'ta yansımaları ve Gotik sanat"; S. Sezer, "İstanbul'da iki inanç grubu ve yapıları: Fransiskanlar ve Dominikanlar (1839-1914)".

Türk Sanatı: Y. Çoruhlu, "Türk topluluklarında şaman davulu ve üzerindeki resimlerin anlamı"; A. Doğanay, "Türkerde Ahiret inancının mezar yapı ve bezemelerine tesiri"; S. Mülayim, "Nakkaşların ustası Mani"; L. Şahin, "Kazan Tatarlarında güneş kùltü ve sanata yansımaları"; G. Öney, "Selçuklu dini yapılarında figürlü tasvirler (Hayat Ağacı)"; G. Parlar, "Figürlü Selçuklu sikkelerinde inanç felsefesi"; B. B. Tekin-K. H. Tekin, "Ortak ikonografik kullanıma örnek: Nisan taşı ve bakır kazan"; Y. Say, "Kalenderi-Alevi-Bektaşî kùltünde önemli bir merkez: Seyyid Battal Gazi Külliyesi"; Z. Bezirci-A. Aytaç-M. Akan, "Kur'an sureleri ile bezenmiş şifa taşları"; C. Cimilli, "Osmanlı'da servi motifinin inançla bağlantısı"; T. Çoruhlu, "Osmanlı silahlarında dini ibareler"; A. Ersoy, "Geleneksel süsleme sanatlarında kullanılan bazı çiçek motiflerinin İslam inancı ile ilgisi"; V. Günay, Bergama örneğinde Osmanlı'dan günümüze mezar ve mezar taşı kùltürü"; N. Çorağan Karakaya, "İslam tasvirlerinde Meryem"; M. B. Tanman, "Osmanlı dönemi tarikat yapılarında Sufi inançlarının ve simgelerinin yansımaları"; H. Tezcan, "Kutsal topraklarda sultanların dini ve siyasî gücüne temsil eden örtüler"; Y. Sayan, "Anadolu geleneksel konut mimarisinde inanç faktörü"; G. Cantay, "Çoruh Havzası'ndaki dini mimaride Eski Türk inanç unsurları"; S. Velioğlu, "Cem kùltür evi"; E. Önel, "Çağdaş Türk resminde dinsel referanslar".

Gülğün Köroğlu

2004 Yılı Genel Kurulu

Olağan Genel Kurulumuz 3 Mayıs 2004 tarihinde İstanbul Üniversitesi Kuyucu Murat Paşa Medresesi'nde gerçekleştirildi. Ankara'dan gelen üyelerimizin de katılımı ile çoğunluğun sağlandığı Genel Kurul Toplantısı'nda, bu yıl gündemde yer aldığı üzere seçim de yapıldı. Yapılan oylama sonucu, önümüzdeki iki yıl süresince görev yapacak olan Yönetim Kurulu Üyelerimiz: Prof. Dr. Ali Dinçol, Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu, Doç. Dr. İnci Delemen, Doç. Dr. Sümer Atasoy ve Doç. Dr. Bedia Demiriş'tir.

Denetleme Kurulu Üyelerimiz: Prof. Dr. Belkıs Dinçol, Prof. Dr. Mehmet Özsait ve Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken'dir.

Yine yapılan oylamaya göre seçilen Onur Kurulu Üyelerimiz: Prof. Dr. Taner M. Tarhan, Prof. Dr. Önder Bilgi, Prof. Dr. Mehmet Özdoğan'dır.

Arkeoloji Dünyasından

Tokyo'da 12-15 Mart 2004 Tarihleri Arasında, “Continuity or Discontinuity?” Ana Temalı bir Kollokyum Yapıldı

Prens Takahito Mikasa ve Dr. Sachihiro Omura'nın yaptıkları açılış konuşmaları ile başlayan Kollokyum'un ilk gün kazı başkanlarının, kazılarını tanıtan konuşmaları ile devam etmiştir.

Bu bağlamda ilk konuşmacı olarak Turan Efe, Küllüoba kazıları ve sonuçları üzerine bir bildiri sunmuştur. Bu bildiri Küllüoba'nın Batı Anadolu Prehistoryası içindeki yeri vurgulanmıştır; ayrıca, Kollokyum'un ana temasına uygun olarak tüm İlk Tunç Çağı süresince Eskişehir bölgesinin kültürel gelişiminde, kayda değer herhangi bir kesintinin söz konusu olmadığı üzerinde durulmuştur.

Antonio Sagona ise, Erzurum yakınlarında yer alan Sos Höyük kazı sonuçlarını içeren bir bildiri sunmuştur. Ayrıca konuşmacı, Karaz kültürünün büyük oranda Doğu Anadolu'nun doğu kesimini içine alan bölgede yerel olarak gelişip, buradan çevre bölgeleri yayılmış olabileceği konusu üzerinde durmuştur.

Sachihiro Omura da Kaman-Kalehöyük kazıları hakkında bilgi vermiş, İlk Tunç Çağı sonlarından M.Ö. 2.binyıl sonlarına kadar kültürel gelişimde önemli bir kesintinin bulunmadığını vurgulamıştır. Mamoru Yamashita Kaman-Kalehöyük Frig fibulalarının tipolojik bir değerlendirmesini yaparken, Kimiyoshi Matsumura da Kaman-Kalehöyük Erken Demir Çağı çanak çömleğinin gelişimi hakkında bilgi vermiştir. Jürgen Seeher adına Boğazköy'de son senelerde yapılan çalışmaları tanıtan Hermann Genz, özellikle yeraltı hububat ambarları ve su havuzları hakkında bilgi verdi. A. Müller-Karpe de Kuşaklı (Sarissa) kazıları ile ilgili bir bildiri sundu.

Kenneth Sams yeni Gordion C-14 tarihleri esas alınarak Eski Frig Kalesi'nin yıkılış tarihinin 100 sene kadar önceye çekildiğini; yeni kalenin Midas ve babası Gordias dönemine ait olduğunu; Büyük Tümülüs'ün ise Midas'a değil, belki de babası Gordias'a ait olabileceğini belirtmiştir. Geoffrey D. Summers da Kerkenez Dağ'da kazılar, balonla çekilen hava fotoğrafları, GPS ve jeofizik çalışmaları sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda ortaya çıkarılan, Demir Çağı'na ait şehir planı ile ilgili bilgiler vermiştir.

Anadolu dışında yer alan bir-iki kazı yeriyle ilgili de bildirimler sunulmuştur. Bu kapsamda Ken Matsumota, Kiş kentinde 2000-2001 yıllarında yaptıkları kazı

çalışmaları hakkında bilgi vermiştir. Ancak Irak savaşının patlak vermesiyle 2001 sezonunda sadece bir hafta çalışabildiklerini belirten konuşmacı, bildirisinin büyük bir kısmını, video film eşliğinde sunduğu, Bağdat Müzesi'nin savaş sırasında yağmalanması olayına ayırmıştır.

Kollokyum'un 2. ve 3. günlerinde, daha ziyade, Anadolu'da Demir Çağı içlerine kadar olan süreçte, kültürlerde bir devamlılıktan söz edilip edilemeyeceği konusu tartışmaya açılmış ve bu doğrultuda konuşmacılar uzmanlık alanları çerçevesinde konuya açıklık getirici konuşmalar yapmışlardır. Sunulan bildirimler her oturum sonunda tartışılmıştır.

Bu çerçevede Turan Efe, M.Ö. 3. binyılda Batı ve Orta Anadolu'nun kültürel ve siyasal gelişimini konu alan bir bildiri sunmuştur. Konuşmacı, söz konusu bölgede, kökleri belki de Neolitik Dönem'e kadar inen İlk Tunç Çağı kültür bölgeleri ve bu bölgeler içinde de çanak çömlek yayılım alanlarının varlığından söz etmiş ve bu bölgelerin zamanla İlk Tunç Çağı III içlerine doğru, giderek siyasal bir kimlik kazandıkları ve bu şekilde güçlü krallıkların kurulmasına zemin hazırladıklarını vurgulamıştır. Bu kültürel/siyasal ve belki de etnik yapı ile, daha sonra M.Ö. 2. binyılda Hitit yazılı kaynaklarında sözü edilen Batı Anadolu ülkeleri arasında, doğrudan bir ilişkinin bulunup bulunmadığı konusunun, çözümlenmesi gereken en önemli sorunların başında geldiği dile getirilmiştir. Sonuç olarak, Anadolu Yarımadası'nda (Küçük Asya) Neolitik'ten M.Ö. 2. binyıl içlerine kadar olan süreçte, kültürel/siyasal ve belki de etnik devamlılıktan söz edilebileceği yönünde görüş belirtilmiştir.

A. Müller-Karpe de M.Ö. 3. ve 2. binyıl Anadolu madenciliği üzerine yaptığı konuşmada, Yakın Doğu'da madenciliğin gelişiminde Anadolu'nun büyük rol oynadığını; granülasyon, telkâri, kakma, lehimleme gibi birçok yeni tekniğin Anadolu'da 3. binyılda başarıyla uygulandığını ve maden alaşımlarının kullanıldığını vurgulamıştır. Konuşmacı, Yakın Doğu'da madeni alet tipolojisinin kültür bölgelerine göre kayda değer farklılıklar içermediğini; Anadolu'da, başlangıcından M.Ö. 2. binyıl sonuna kadar madenciliğin gelişiminde herhangi bir kesintinin de söz konusu olmadığını dile getirmiştir. A. Sagona ise ikinci bildirisinde, Doğu Anadolu'nun doğu kesiminde, İlk Tunç Çağı'ndan Orta Tunç Çağı'na geçiş hakkında bilgi vermiştir; bu bağlamda Karaz kültürünün Anadolu'nun doğusunda M.Ö. 2. binyıl içlerine doğru devam ettiğini ve ölü gömme adetlerinde yeni bir uygulama olarak kurganların ortaya çıktığını vurgulamıştır.

Hermann Genz ise, verdiği ikinci bildiriye, Boğazköy'de Son Tunç ve Demir Çağları arasında, kültürel devamlılığın söz konusu olduğunu ve dolayısıyla, "Karanlık Çağ" olarak tanımlanan bu dönemdeki yeni bazı kültürel öğelerin, Balkanlar'dan geldiği söylenen insan toplulukları ile ilişkilendirilmesinin doğru olmayabileceğini ileri sürmüştür.

Ayrıca Filolojik çalışmalarla ilgili bildirimler de sunulmuştur. Bu kapsamda J. David Hawkins, son yıllarda ele geçirilen bazı yazılı belgelerin, Hitit İmparatorluk Dönemi'nden Karanlık Çağ'a geçişte bir devamlılığın söz konusu olabileceğini ve Anadolu'da da Tarhuntaşşa, Arzava, Viluşa ve Ahhiyava gibi ülkelerin lokalizasyonlarının artık daha sağlıklı yapılabildiğini ileri sürmüştür. Shigeo Yamada ise, Yeni Assur yazılı kaynaklarına göre, Togarma şehrinin bugünkü Gürün kasabası civarında değil, Elbistan Ovası'nda yer alması gerektiğini ileri sürmüştür.

Sonuç olarak konuşmacılar, M.Ö. 2. binyıl sonlarına kadar Anadolu'nun kültürel gelişiminde kayda değer bir kesintinin bulunmadığı konusunda birleşmişlerdir. Ancak, Hitit ve Frig Dönemleri arasındaki geçiş evresinde görülen el yapımı çanak çömleğin ortaya çıkış nedenleri ve bunun Frigler ile bir ilişkisinin bulunup bulunmadığı konusuna, yine tatmin edici cevaplar bulunamamıştır.

Son gün katılımcılar, Tokyo'nun tarihi ve turistik yerlerini içine alan bir geziye katılmışlardır.

Turan Efe

Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları Toplantısı-4

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümlerinin düzenlediği Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları Toplantısı'nın dördüncüsü, 19-21 Nisan 2004 tarihleri arasında Vezneciler-Kuyucu Murat Paşa Medresesi'nde yapıldı. Bu seneki toplantı Türk Arkeolojisi'nin önderlerinden Prof. Dr. Afif Erzen'in anısına ithaf edildi. Toplantıda 2003 yılı içerisinde İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri yaptıkları kazılar ve yüzey araştırmalarını, tezlerini bitirmiş olan yüksek lisans ve doktora öğrencileri çalışmalarının sonuçlarını aktardılar ve poster sunumunda bulundular.

19.04.2004 Pazartesi günü Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu ve ardından Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Taner Tarhan açılış konuşmalarını yaptılar. Adnan Pekman başkanlığındaki günün ilk oturumunda Oktay Belli "Aşağı ve Yukarı Anzaf Urartu Kaleleri Kazısı", Belkıs Dinçol "Yukarı Anzaf Kalesinde Bulunan Yeni Yazıtlı Bronz Eserler", Sait Başaran "2003 Yılı Ainos Kazısı ve Onarım Çalışmaları" ve

F. Banu Uçar'da "Enez (Ainos) Mimarisinde Kullanılan Yapı Malzemelerinin Fiziksel Özelliklerinin Deneysel Tespiti" isimli bildirimlerini sundular. Oktay Akşit katılmadığından onun yerine Belkıs Dinçol'un başkanlığındaki günün ikinci oturumunda Gülsün Umurtak "Bademağacı Kazıları-2003", Mehmet Özsait "2003 Yılı Harmanören (Göndürle Höyük) Mezarlık Kazısı ve Göller Bölgesi Yüzey Araştırmaları", Meltem Doğan-Alparslan "Hitit Başkentinin Tarhuntaşşa'ya Taşınmasının Nedenleri ve Sonuçları" konularındaki çalışmalarını aktardılar. Oktay Belli başkanlığındaki günün üçüncü ve son oturumunda Haluk Abbasoğlu "2003 Perge Kazısı", Sedef Çokay "Karaçalı Nekropolü", Mustafa H. Sayar "2003 Yılı Kilikya Tarihi-Coğrafya Araştırmaları" ve Elif Tül Tulunay "Solo Pompeipolis Heykelleri" başlıklı bildirimlerini sundular.

20.04.2004 Salı günü ilk oturumun başkanı Nur Balkan Atlı idi ve bu oturumda Turan Efe "Küllüoba 2003 Yılı Kazısı", Deniz Sarı "Küllüoba İlk Tunç Çağı II Çanak Çömleği", Murat Türkteki "Küllüoba İlk Tunç Çağı III Çanak Çömleği" isimli bildirimlerini sundular. Mehmet Özsait başkanlığındaki ikinci oturumda Melda Ermiş "İzmir ve Manisa Çevresindeki Orta Bizans Dönemi Templon Arşitravları", Mustafa H. Sayar "Doğu Trakya 2003 Yılı Tarihi-Coğrafya Araştırmaları", "Bengü Kılıçbeyli "Mezra-Teleilat Kazısı Verilerinden Yola Çıkarak 'Husking Tray' Türü Kapların Değerlendirilmesi ve Deneysel Çalışmalar" isimli çalışmaları hakkında dinleyicileri bilgilendirdiler. Elif Tül Tulunay başkanlığındaki üçüncü oturumda Eylem Özdoğan "Beslenme ve Besin Depolama Alışkanlıkları: Aşağı Pınar", Aslı Erim-Özdoğan "Meneke Çatağı, Doğu Çatak Kazıları", Mehmet Özsait "2003 Yılı Amasya, Samsun ve Ordu Yüzey Araştırmaları" konulu sunumlarda bulundular. Gülsün Umurtak başkanlığındaki günün dördüncü ve son oturumunda Şevket Dönmez "2003 Dönemi Samsun İli Yüzey Araştırması", Aslıhan Yurtsever "M.Ö. 2. Binyılı Orta Karadeniz Bölgesi Çanak-Çömleği (İkiztepe Kazıları Işığında)", Sümer Atasoy "Amisos Mezarları", Emine Dönmez "Samsun Yöresi Çandı Cami Araştırmaları 2003) ve Ufuk Kocabaş "M.S. 13. Yüzyıl Çamaltı Burnu I Gemisi Demir Çapaları. Sualtıdan Konservasyon Laboratuvarına" konulu bildirimlerini aktardılar.

Toplantının son günü olan 21.04.2004 Çarşamba günü Turan Efe başkanlığındaki günün ilk oturumunda Mihriban Özbaşaran "Musular Kazısı", Semra Yıldırım Balcı "Batı Kapadokya Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Obsidyen Teknolojisi (Yapım Geleneği): Kaynaklar, Atölyeler ve Yerleşmeler Arası İlişki", Erhan Bıçakçı "Tepecik-Çiftlik-2003" başlıklı bildirimlerini aktardılar. Günün ikinci oturumunun başkanı

Mustafa H. Sayar idi ve bu oturumda Sevil Gülçür “Güvercinkayası 2003 Kazısı”, Mehmet Özdoğan-Necmi Karul “2003 Yılı Aşağı Pınar Höyüğü Neolitik Çağa Yönelik Çalışmalar” isimli bildirimlerini sundular. Sait Başaran başkanlığındaki üçüncü oturumda Ahmet Güleç “İ.Ü. Rektörlüğü, Mercan Kapısı Çeşmelerinde Koruma Uygulaması”, Yüksel Dede “Moğolistan’daki Türk Anıtları Projesi, Bilge Kağan Külliyesi, Koruma-Onarım ve Kazı Çalışmaları”, İsmail Ayman “Urartu Bronz Kemer ve Adak Levhaları Üzerinde Bulunan Ölü Ziyafet Sahneleri” başlıklı sunumlarını gerçekleştirdiler. M. Taner Tarhan başkanlığındaki günün dördüncü ve toplantının son oturumunda Erkan Konyar “Van Gölü Havzasında, Urartu Öncesi Mezar Mimarisi ve Ölü Gömme Gelenekleri”, Oktay Belli “Van Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü Kazıları” ve Can Avcı “Van-Çavuştepe Kazıları ve Küçük Buluntuları” konulu bildirimlerini sundular. Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu’nun değerlendirme konuşmasıyla toplantı sona erdi.

Bu yıl dördüncüsü düzenlenen ve Arkeoloji bilimi içerisinde İstanbul Üniversitesi’nin yerini gösteren “Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları Toplantısı” yine yoğun bir ilgi ile takip edildi. Bildiriler sonrasında sorular kısmında yapılan bilimsel tartışmalar tüm dinleyiciler için bilgilendirici oldu. Öğretim Üyeleri 2003 çalışmalarını aktarma, çalışmalarını tamamlamış olan yüksek lisans ve doktora öğrencileri ulaştıkları sonuçları bildiri sunumu ya da poster ile tanıtma şansına sahip oldular. Toplantı barındırdığı tüm nitelikleri ile Türk Arkeolojisi’nin çapını ve vizyonunu başarılı bir şekilde göstermeye devam etmektedir.

R. Eser Kortanoğlu

“Yeniden Yükselen Asur”: Asur’da 100 Yıl Boyunca Yürütülen Alman Kazıları Sergisi

Berlin’deki Vorderasiatisches Museum 24.10.2003-25.04.2004 tarihleri arasında, Asur’da yürütülen kazılara ithaf edilen ve “*Yeniden Yükselen Asur*”-*Asur’da 100 Yıl Boyunca Yürütülen Alman Kazıları* adını taşıyan özel bir sergiye ev sahiplik etmiştir. Bu sergi ile Müze, Kuzey Irak’ta, Dicle kıyısındaki Asur başkenti *Qal’at Sherqat*’ta 1903 yılında başlayan Alman Kazı faaliyetlerini anmaktadır.

1914 yılına kadar bu ören yeri, sadece saraylar ve tapınaklar gibi önemli yapıları bulmak amacıyla araştırılmadı. Aynı zamanda kent yapısını anlamak ve Asur günlük hayatı hakkında bilgi edinmek amacıyla, sistematik olarak sondajlarla da taranmıştır. Bir mimar olan ve 28 yaşındayken projenin yönetimini üstlenen Walter Andrae ile beraber çalışan Alman Hafirler’in bilimsel sonuçları, o zamana kadar Asur

hakkında bilinmeyen bilgilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Avrupa’da Mezopotamya hakkında bilinenlerin çoğu, ya Eski Ahit tarafından edinilen bilgilerin ya da Fransızlar ve İngilizler tarafından 19. yüzyılda yapılan araştırmaların etkisi altındaydı. Şimdi ise, bir zamanlar bir dünya gücü olan devletin daha eski tarihi de aydınlatılıyordu.

Osmanlı Devleti ile buluntu paylaşımı konusunda yapılan uzun pazarlıklar sonucunda, 1914 yılında götürülecek sandıkların çoğu taşınmaya hazırды. Sandıkların bir kısmı aynı sene içinde Konstantinopolis’teki (bugünkü İstanbul) Osmanlı İmparatorluk Müzesi’ne (Müze-i Hümayûn) ulaştı. Almanya’ya götürülecek olan kısım, 1914 yılı sonrası karışıklığından dolayı, ancak 1926 yılında Berlin’e götürülebildi. Bu eserler, Pergamon Müzesi içinde yer alan Vorderasiatisches Museum’da yeni açılan serginin bir parçası oldu. Serginin açılışı ise, 1934 yılında yeni Asur eserleri ile yapılmıştır.

Sergide, Eski Asur Devletinin bu anlamdaki yeniden keşfine, müze tarihinden alınan örneklerle ana hatlarıyla yer veriliyor. Bununla beraber özellikle 1949-1989 yılları arasında müzede yapılan araştırmalara da değiniliyor. 90’lı yılların başında, Batı ve Doğu Almanya’nın birleşmesinden dolayı mümkün olan bir araştırma projesi ile, Asur-Araştırmaları yeni bir ivme kazandı. Serginin bir diğer kısmında, bu konu ile ilgili en önemli ara sonuçlara yer verildi. Her kısımda uzun zamandan beri bilinen eserlerin yerine, mağazinlerde korunan ve bu nedenle pek bilinmeyen eserlerin kullanılmasına dikkat edildi.

Müzenin geleceğe dair düşünceleri, serginin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölüm ile, uzun zamandan beri planlanan müze binasının genişletme çalışmalarıyla öngörülen müze gelişimi gözler önüne serilmektedir. Beklenen yeni sergi alanıyla, yeni araştırmaların sonuçlarını yansıtacak bir düzenlenme için yepyeni olanaklar sağlanacaktır. Bu bağlamda ilk taslakların tartışıldığı bir Asur dini yapının modeli, önemli rol oynamaktadır.

“Yeniden Yükselen Asur” ismi böylece, Almanya’nın 1903 yılında başlayan ve halâ devam eden araştırma sürecini kapsar. Ayrıca, bir yandan Asur tarihini ve önemini vurgularken, diğer yanda Avrupa kültür tarihi geleneğini de yansıtır. Kısa bir süre evvel, Dicle kıyısında bulunan Asur kenti, UNESCO’nun Dünya Mirası listelerine girmiştir. Böylece bir baraj projesiyle tamamıyla yok olma tehlikesinden de, bir süre için kurtulmuştur. 2000 yılında Deutsche Orient-Gesellschaft/Alman Şarkiyat Derneği’ne bağlı bir kazı ekibine, yeni bir kazı izni verilmiştir.

Joachim Marzahn

(Almanca’dan Çeviren: Metin Alparslan)

Sanal Bir Tapınak Örneği-Geleceğin Hayali

Alman Şarkiyat Derneği'nin Düzenlediği V. Uluslararası Kollokyum Asur: Tanrı-Kent-Ülke

Bu başlık altında 18-20 Şubat 2004 tarihleri arasında Berlin'de, tüm dünyadan gelen ve sayısı 240'ı aşan katılımcı ile, Deutsche Orient-Gesellschaft'ın (Alman Şarkiyat Derneği) 5. Uluslararası Kollokyum'u toplandı. Bu çerçevede, Berlin'deki Etnoloji Müzesi'nin toplantı salonunda, 30 konuşmacı tarafından, konu ile ilgili, görsel malzemelerle desteklenen bildiriler verildi. Deutsche Orient-Gesellschaft bu şekilde, artık bir gelenek haline gelen ve bir konunun en son araştırma sonuçlarını, konuya ilgi duyan bir kamuoyuna ulaştırmak amacıyla yapılan Kollokyum'larına bir yenisini ekledi. Bu seneki Kollokyum, Berlin'deki Hür Üniversitesi'nin Eski Doğu Filolojisi Kürsüsü tarafından, Johannes Renger'in yönetimi altında yürütüldü. Derneğin yanında bu proje, özellikle Deutsche Forschungsgemeinschaft (Alman Araştırma Birliği) tarafından destek görmüştür.

Bildirilerin tümüne yakını Almanca olarak verildi. Böylece bilim adamı olmayan Deutsche Orient-Gesellschaft üyelerine ve diğer katılımcılara da, konuşmacıların düşüncelerini takip edebilme olanağı sağlandı. Araştırma Tarihi, Müzecilik, Arkeoloji, Sanat Tarihi, Ekonomi, Hukuk, Tarih, Tevrat Arkeolojisi ve Klasik Arkeoloji gibi konuları ele alan bildiriler, geniş bir yelpaze oluşturuyordu. Aynı toplantı çerçevesinde "*Yeniden Yükselen Asur*"-*Asur'da 100 Yıl Boyunca Yürütülen Alman Kazıları Sergisi* de gezildi. Kollokyum'un bildirilerinin, Deutsche Orient-Gesellschaft tarafından özel bir cilt olarak yayınlanması düşünülmektedir. Deutsche Orient-Gesellschaft'ın bir sonraki Uluslararası Kollokyum'unun, 2006 yılında "Boğazköy" konusunda Würzburg'da yapılması planlanmaktadır.

Joachim Marzahn

(Almanca'dan Çeviren Metin Alparslan)

Karadeniz Araştırmaları Sempozyumu (16-17 Nisan 2004)

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yerleşim Arkeolojisi Anabilim Dalı'nın düzenlediği Karadeniz Araştırmaları Sempozyumu 16-17 Nisan 2004 tarihlerinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde yapıldı.

Kültür ve Kongre Merkezi, H Salonu'nda Sabancı Kültür Sitesi Konferans Salonu'nda saat 10.00'da başlayan Sempozyum'da ilk olarak Organizasyon Komitesi'nden Dr. D. Burcu Erciyas açılış konuşması yaptı. Daha sonra gerçekleştirilen I. Oturum'da Özdemir Koçak "Eskiçağ'da Orta Karadeniz Bölümü Madenciligi", Şevket Dönmez "İlk Tunç Çağı II Öncesi Orta Karadeniz Bölgesi'nin Kültürel Gelişimi (İkiztepe Çanak-Çömleği ile Küçük Eserleri Işığında), Vedat Keleş" Sikkeler Işığında Sinop'ta Pers Etkisi" ve Emine Sökmen "Komana ve Zela: Pontus Bölgesi'ndeki Tapınak Devletleri" başlıklı bildirimlerini sundular.

Öğleden sonra yapılan II. Oturum'da Derya Şahin "Amisos Mozaiki Işığı Altında Akhilleus-Thetis İkonografisi" ile Adem Işık "Eskiçağ'da Karadeniz Bölgesi'nde Kültürler" adlı bildirimlerini aktardılar. Bu oturum sona ermesinden sonra ODTÜ Müzesi'ne bir gezi yapıldı.

Sempozyumun ikinci ve son günü olan 17 Nisan'da düzenlenen tek oturumla sempozyum tamamlandı. Bu oturumda Ergün Laflı "Güney Karadeniz Kıyılarında Hellenistik ve Roma Dönemleri Seramik Arkeolojisi: Araştırmaların Ulaştığı Nokta ve Genel Değerlendirmeler", Burcu Erciyas "Hellenistik Dönem'de Karadeniz: Yerleşimler, Anıtlar ve Sikkeler Işığında Pontus Krallığı", Adnan Gürbüz "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Amasya Sancağı'nın Sosyo-Ekonomik Durum" ve Buket Tosun "Bartın Asma Sokak'taki Geleneksel Konutların Kullanıcı Karakterine Göre Yeniden Düzenlenmesi" başlıklı bildirimlerini sundular.

Bu yıl ilk defa düzenlenen Karadeniz Araştırmaları Sempozyumu'nun, arkeoloji, tarih, din tarihi ve kültürleri, ekonomi tarihi, sanat tarihi, mimari ve sosyal yaşam konularında sunulan çok yararlı bildiriler ve bunlar hakkındaki tartışmaların sağladığı bilgi yoğunluğu ile amacına tam olarak ulaştığı tüm katılımcılar tarafından vurgulandı. Bu sempozyumun gelecek yıllarda devam etmesi dileğimle başta Dr. D. Burcu Erciyas olmak üzere Organizasyon Komitesi'nin tüm üyelerini kutlarım.

Şevket Dönmez

Grekçe ve Latince Kelimelerin Transkripsiyonu Hakkında Bazı Notlar

1940'larda, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in önderliğinde yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Dünya Klasikleri dizisindeki Grekçe ve Latince transkripsiyon ilkeleri büyük ölçüde geçerliliğini korumaktadır. Kelimeleri Grek ve Latin asıllarına uygun bir şekilde kullanma prensibi, Türk arkeoloji ve tarih çevrelerinde ve çeviri kitaplarda geçmişe göre çok daha fazla önemsenmektedir. Ancak bu olumlu gelişmeye rağmen, birçok bilim adamı ve çevirmenin bazı hataları ısrarla yaptıkları gözlemlenmektedir. Türkiye'de 60 yıl önce doğru yorumlanmış transkripsiyon kuralları, ancak son 10-15 yıl içinde çıkan İngilizce arkeoloji ve eskiçağ tarihi ile ilgili kitaplarda (örneğin J. Boardman'ın *Athenian Red Figure Vases*, *Archaic Sculpture* vb. kitapları ya da Penguin Yayınevi'nden çıkan Homeros çevirileri) uygulanmaya başlanmıştır.

Homer (Homeros), Pindar (Pindaros), Livy (Livius), Delphi (Delphoi) gibi İngilizce'den doğrudan alınmış ya da Apollodorus (Apollodoros), Polybius (Polybios) gibi Latince'den aktarılmış örnekler azalmakla birlikte, yine de rahatsız edecek kadar çoktur. Murat Özyıldırım Olba I'de yazdığı makalede konuya çok kısa da olsa eğilmiş, Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu da, Eski Batı Tarihi I adlı kitabında haklı olarak kapsamlı bir "Türkçe'de Antikçağ Sözcükleri Yazım Kılavuzu"nun hazırlanmasını önermiştir. Ayrıca, 1994'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde yapılan ve Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü adına Prof. Dr. Oğuz Tekin tarafından yönetilen *Eskiçağ Bilimlerinde Terminoloji Sorunları Workshopu*'nda, terminoloji ile ilgili sorunlara değinmiştir. Bu çalışmalarda en belirgin ve sık yapılan yanlışlar ana hatlarıyla incelendiğinden, transkripsiyon ve terminolojinin biraz daha kıyıda kalmış önemli sorunlarına kısaca değinmeyi uygun buluyoruz:

Her ne kadar orijinal transkripsiyonlara genelde bağlı kalınıyorsa da, İngilizce'nin etkisiyle yapılan bazı hatalar maalesef karşımıza halâ çıkmaktadır. Örneğin bazı Roma İmparatorlarının adları İngilizce karşılıkları ile kullanılmaktadır. Özellikle Traian(us), Vespasian(us), Domitian(us), Nero(n) gibi.

Günümüzde sıkça ve ısrarla yapılan en önemli yanlışlardan biri, Grekçe ve Latince isimlerin büyük harfle yazımında "İ" harfinin kullanılmasıdır. Ne Grekçe'de ne de Latince'de "i" harfi yoktur. Dolayısıyla doğru yazılımlar ISOKRATES, ISSOS, LIVIUS vb. olmalıdır.

Grekçe ve Latince cins isimlerin yazımında, ekleri apostrof ile ayırmak hakkında farklı tercihler söz konusudur. TDK'nın imlâ kılavuzunda bunların başka dilde de olsa cins isim statüsüne girdiğinden, ayıramayacakları

belirtilmektedir. Bununla birlikte, arkeoloji ve eskiçağ terimlerine yabancı bir okuyucunun, bu terimleri yalın halleriyle tanınması için apostrof tercih edilebilmektedir. Kanımızca en iyi yol, apostrof kullanmaksızın kelimeyi italik, eklerini de normal yazmaktır.

Bazen de, Grekçe ya da Latince'si zaten çoğul olarak yazılan kelimelere bir daha çoğul eki eklenebilmektedir. Bu hataya en çok Latince'de, örneğin İtalya'nın yerel halklarından bahsedilirken düşülmektedir: Apuli=Apulia'lılar, Campani=Campania'lılar, Lucani= Lucania'lılar gibi.

Eklerle ilgili bir sorun da, bazı hanedan isimlerinin doğrudan İngilizce'den alınmasıyla ortaya çıkmaktadır: Akhamenid, Arsakid, Peisistratid, Alkmaionid gibi. Bunları Türkçe'ye Akhaimenes hanedanı, Arsakes hanedanı, Peisistratos hanedanı, Alkmaion hanedanı şeklinde, sülâlelerin kurucularının adını da doğru biçimde vererek aktarmak çok daha uygundur. Benzer hata, felsefe akımlarına verilen isimlerde tekrarlanır. Stoa felsefesinin takipçileri "Stoikler", "Kynizm" felsefesinin takipçileri de "Kynikler" (bazen Sinikler) olarak adlandırılmaktadır. Birincisi adını, söz konusu düşünce okulunu kuran (yak. M.Ö. 300) Zenon'un öğretisini Stoa Poikile'de anlatmasından alır. Dolayısıyla, basitçe "Stoacılar/Stoacılar Okulu/Stoa Felsefesi" terimini kullanmak yerinde olacaktır. Diğerinin isim babası ise, kendisine yoksulluğu benimsemesinden ve geleneklere karşı çıkmasından dolayı kyon (köpek) denen Sinope'li Diogenes (yak. M.Ö. 400-325)'tir. Kurduğu düşünce okulu, onun takma adına ithafen *kynikhos* adını almıştır. Bunu da "Kynikhos'lar", "Kynikhos Okulu/Kynikhos Felsefesi" diye adlandırmak daha mantıklıdır. Bunun gibi, adını Aristoteles'in M.Ö. 355'ten sonra ders vermek için Atina'da kirala-dığı yapılardan birine (*peripatos*) borçlu olan "Peripatetik Okul" da "Peripatos Okulu/Peripatosçular/Peripatos Okulu" şeklinde yazılmalıdır.

Murat Özyıldırım, Grekçe ve Latince cins isimleri, örneğin "konsül"ü *consul*, "gladyatör"ü *gladiator* şeklinde yazmayı önerse de, bunlar artık Türkçe'ye iyice yerleşmiş, hatta belli bir eğitim almış herkesin az çok bildiği kelimelerdir ve Türkçeleşmiş şekilleriyle kullanmanın bir sakıncası yoktur. Çünkü aksi takdirde, "papierüs"ü *papyros/papyrus*, "parşömen"i *charta Pergamana*, "tiran"ı *tyrannos* şeklinde yazmamız gerekecektir. Bu, konunun uzmanlarına hitâp eden çalışmalarda transkripsiyon adına doğru görünmekle birlikte, söz konusu kelimeler günlük Türkçe'ye de girdiklerinden, orijinallerini kullanmamak yanlış sayılamaz. Ancak, dilimize Grekçe ve Latince'den değişmeden giren bazı kelimelerin Türkçe'de karşılaştığı anlam ile antik dünyada onlara biçilen anlam arasında farklar vardır. Bu durumda, tabii ki orijinal transkripsiyon

yazılmalıdır: Meselâ *dictator*, Roma siyasetinde Türkçe'deki diktatörden farklı bir anlam taşımaktadır. *Dictator* -en azından Geç Cumhuriyet'e kadar- bir çeşit memuriyettir ve bu mevkiye gelen kişi kriz zamanlarında altı ay süreyle bütün yetkileri kendisinde toplar ve halk tarafından değil de konsül tarafından seçilmesine rağmen, atanması *comitia curiata* tarafından onaylanmalıdır; altı ayın sonunda *dictator* kendisi görevinden ayrılır. TDK sözlüğünde ise diktatörlüğün anlamı çok daha farklıdır: "Egemen bir siyasî gücün bir veya birçok kişinin oluşturduğu bir yürütme organınca denetimsiz olarak yürütüldüğü siyasî düzen".

"Hellen" kelimesi TDK İmlâ Kılavuzu'nda tek "l" ile, "Helen" olarak verilmiştir, ancak bilindiği gibi, kelimenin orijinali *Ἑλλην*'dir. Antik isimlerin doğru transkripsiyonlarını öneren TDK burada çelişkiye düşmektedir.

Şu an için tatmin edici çevirisi yapılamayan bir terim, İngilizce'de "Dionysiac" şeklinde geçen ve "Dionysos" a ait/onunla ilgili", "Dionysia Bayramı ile ilgili" ya da bu bayramda ve genelde "Dionysos'a eşlik edenlerin (maenadlar, satyrler) yaptığı çılgınlık, kendinden geçme derecesine varan hareketler" anlamına gelen sıfattır. Örneğin, bazı İngilizce çalışmalarda vazo resimlerindeki ya da kabartmalardaki bu tip sahneler için kullanılan "Dionysiac scene" ifadesini, bazen rastladığımız üzere "Dionysiac" gibi, farklı bir anlam yüklenmesine sebep veren bir kelimeyle karşılamak yanlış olacaktır. Kelime Grekçe'de *Dionusiakos*, Latince'de *Dionsiacus* şeklinde geçmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz *maenadlar*, son zamanlarda bazı yayınlarda orijinal Grekçe yazılımı olan *mainas* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Aslında, burada belirttiğimiz ilkelere göre Grekçe yazılımı kullanmak doğrudur, ancak *maenad* arkeoloji terminolojimize yerleştiğinden, bu şekliyle de kabul edebiliriz.

Yine İngilizce'den doğrudan alınan bir kalıp da, hükümdarların hanedan sırasını belirten rakamlardır. İngilizce'de Philip II, Cleopatra VII gibi kullanılan bu ifade, dilimize de özellikle çevirmenler tarafından aynen aktarılmaktadır. Bu kullanım Türkçe kurallarına da aykırıdır. Bu yüzden II. Philippos, VII. Kleopatra vb. her zaman tercih edilmelidir.

Özellikle bazı antik bölge adlarının bunlardan türetilen modern isimlerle karşılanması, kastedilen bölgeleri ne derecede tanımlar, tartışılabilir. Bunlara en iyi üç örnek Makedonia, Thrakia ve Syria'dır (ayrıca Arabia, Britannia, Hispania vb.). Birçok yayında bunlar bildiğimiz şekilde, Makedonya, Trakya ve Suriye olarak geçer. Ancak bu isimler söz konusu bölgelerin "günümüz" sınırları için geçerlidir. Trakya sadece Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki topraklarına verdiğimiz isimdir; Suriye güney komşumuzdur; bugün, biri Yunanistan'ın

bölgesi biri de bağımsız devlet olan iki Makedonya vardır. Bu bölge ve devletlerin şimdiki sınırları, antik çağda kuşkusuz çok farklıydı. Pers İmparatorluğu'nda bir satraplık olan Syria'nın adı "nehirin (yani Fırat'ın) ötesi" anlamına gelmektedir. Thrakia'nın sınırları ise antik çağ boyunca değişmiştir. M.Ö. 5. yy'da bu bölgedeki Odrysai Krallığı, bugünkü Bulgaristan'ı, Türkiye Trakya'sını ve Yunanistan'da Hebros ile Strymon arasındaki bölgeyi kontrol etmekteydi. Roma Dönemi'ndeki Thrakia eyaleti ise kuzeyde Strymon'un kaynakları, doğuda Karadeniz, güneyde Marmara Denizi, Çanakale Boğazı ve batıda Nestos ile sınırlanmıştı. Makedonia ise başta Pieria ve Olympos Dağı çevresinden ibaretken, daha sonra Therme Körfezi kıyılarını da içine alacak şekilde genişlemiştir. Görüldüğü gibi, Türkçe isimlerin tanımladığı sınırlar ile bunların antik çağda kapladıkları topraklar birbirinden çok farklıdır; dolayısıyla bu gibi isimlerin özgün formlarını kullanmak yerinde olacaktır.

Buna benzer bir sorun da "Miken" kelimesinde karşımıza çıkar. Bazı Türkçe yayınlarda "Myken'ler" adı uygun görülmüştür. Bu isim Grekçe ile Türkçe'nin bir karışımı gibidir. Genelde kullanılan "Miken" adı artık nerdeyse Türkçeleşmiş sayılabilir. Myken'ler yerine Mykenai'liler kullanılırsa bu sefer de sadece Mykenai'da yaşayanlar kastedilmiş olacaktır. Dolayısıyla Mikenler kelimesi genel anlamda Yunanistan'daki Geç Tunç Çağı halkını tanımlamak için uygun görünmektedir.

Metin içinde Grek alfabesiyle yazılan kelimelerde, ses ve nefes işaretlerinin çoğunlukla göz ardı edildiği görülmektedir. Türkçe'nin imlâ kuralları kadar, yabancı kelimelerin imlâ kurallarını da gözetmemiz gerekmektedir.

Y. Gürkan Ergin

Mükerrem Usman Anabolu Fototeki Kuruluyor

Şeref Üyelerimizden Prof. Dr. Mükerrem (Usman) Anabolu, arkeolojik merkezlere ait 5000'i aşkın slaydı ve 2000 kadar fotoğrafı içeren arşivini Enstitümüze bağışladı. Böylece kendi adını taşıyacak "Mükerrem Usman Anabolu Fototeki"nin temeli atılmış oldu. En kısa sürede yeni tasnif ve bilgisayara kayıt işleri başlayacak fototekimizin, yakın zamanda kullanıma açılması sağlanacaktır. Burada Hocamıza tekrar şükranlarımızı sunarız.

Romanos-Kapısı ve Mesoteikhon: Sultan II. Mehmet, İmparator XI. Konstantin Palailogos ve Urban'ın Dev Topunun Kuşatma Esnasındaki Mevzileri (1453)*

Şüphesiz başka hiçbir yapı Bizans'ın başşehrinin defalarca kuşatılıp iki kez fethedilmesine (1204 ve 1453) surlar kadar yakından görgü tanığı olmamıştır. Hemen hemen bir üçgen görünümündeki şehri üç taraftan koruyan duvarlar (Kara Surları, Blakerna Surları, Marmara Surları, Haliç Surları) yüzyıllar boyu sürekli onarılarak tehlikenin artan boyutlarına cevap verecek duruma getirilmeye çalışılmıştır. Kentin batısını Marmara Denizi'nden Tekfur Sarayı'na kadar koruyan kısmı inşaa ettiren İmparator II. Theodosius'a (408-450) atfen «Theodosius-Surları» olarak tanınır. Şehrin diğer surlarının topografik özelliklerden ötürü tek bir duvar kuşağından meydana geliyor olmasına karşın, burada daha komplike bir sistem tercih edilmiş, arka duvar, ön duvar ve hendek olmak üzere üç bölüm halinde inşaa edilerek tüm Geç Antik ve Ortaçağ'ın en mükemmel savunma sistemi meydana getirilmiştir. Bu küçük makale çerçevesinde Kara Surları'nın, adını hemen yakınındaki Aziz Romanos Kilisesi'nden (Bu kilise için bkz. R. Janin, *Constantinople Byzantine. Développement urbain et répertoire topographique*, Paris 1962 (ikinci baskı) 280, 420 vd.; aynı yazar, *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin, I. Le siège de Constantinople et le patriarchat œcuménique*, 3. Les églises et les monastères, Paris 1969 (ikinci baskı), 448 vd.; W.K. Hanak, *The Constantinopolitan Mesoteikhion in 1453 : Its Topography, Adjacent Structures and Gates, Byzantine Studies/Etudes Byzantines*, n.s. 4 (1999), 69-98, adlı makalesinde Romanos Kilisesi'nin bugünkü Topkapı yakınında bulunan Surp Niğogayos Ermeni Kilisesi'nin yerinde olduğu yolunda bir hipotez öne sürmüştür) alan Romanos-Kapısı, Mesoteikhon denilen bölgesi, buna bağlı olarak Osmanlı Sultanı II. Mehmet, Bizans İmparatoru Konstantin XI. Palaiologos (Dragazes) ve Urban adlı ustanın döktüğü dev top veya topların 1453 yılındaki kuşatma esnasında buldukları yer üzerinde durulacaktır.

Fetihle ilgili yazılarında N.Barbaro (Giornale dell'assedio di Costantinopoli, ed. E. Cornet, Wien 1856; Türkçesi için bkz., *Konstantiniyye Muhasarası Ruznamesi*, Çev. Ş. T. Diler, İstanbul 1953; yeni bir çeviri için bkz., *1453 Konstantinopel Kuşatma Güncesi*, Çev. Y.Fincancıoğlu, İstanbul, 2001), Phrantzes (Georgii Sphrantzae Chronikon, ed. R. Maisano, Roma, 1990; Türkçesi için bkz. *Şehir Düştü. Bizanslı Tarihçi Françis'den İstanbul'un Fethi*, Çev. K. Dinçmen, İstanbul, 2002), Chalkokondyles (Iaonici Chalcocondylae historiarum demonstrationes, ed. E. Darkó, Budapest, 1922), Dukas (Michael (?) Ducas, *Historiae Turco-byzantina*, ed. B. Grecu, Bukarest, 1958; Türkçesi için bkz. Dukas. *Bizans Tarihi*, Çev.V. Mırmıroğlu, İstanbul, 1956), Kritovoulos (Critobuli Imbriotae Historiae, ed. D. R. Reinsch, Berlin 1983; Bu makale çerçevesinde Kritovoulos'un orjinal metninin yanı sıra Almanca çevirisi kullanılmıştır, bkz. D.R. Reinsch, *Mehmet II erobert Konstantinopel*, Graz-Wien-Köln, 1986) gibi kronikçilerin hepsi Romanos-Kapısı'ndan önemle bahsederler (İstanbul'un fethiyle ilgili kaynakların en önemli pasajları ayrıca *La caduta di Costantinopoli, testi a cura di Agostino Pertusi*, I-II, Milano 1976, adlı eserde toplanmıştır). Bu konuda en detaylı bilgileri aktaran İmroz'lu Kritovoulos şunları yazar: “Onuncu gün [Sultan] Bizans'a vardı ve karargâhını surların yakınına, Romanos denilen kapının dört stadion uzağına kurdu”, (Critobuli, I-23/1).

Yazar Osmanlı ordusunun surların önündeki düzenini ise şu şekilde aktarmaktadır:

“Ama [Sultan] o zamanlar Rumeli beylerbeyi olan Karaca ve diğer bazı önemli kişileri Xyloporta'dan Porphyrogenetos sarayı ve oradan Charisios Kapısı'na doğru olan bölgelere tayin etti. Emirlerine surların zayıf bölgelerine hasar verebilmek ve bunları yıkabilmek için top ve topçu ustaları verdi. O zamanlar Anadolu beylerbeyi olan İshak ve Komes konumunda bulunan Mahmut'a ise, ki bu cesur kişiler hem savaş deneyimleri, hem de gözü pek olduklarından ötürü çok takdir toplamışlardı, Myriandrion'dan Altınkapı'ya ve oradaki denize kadar olan bölümü verdi. Sultanın kendisi Halil ve Sarıca Paşalar ile birlikte kara surlarının tam karşısındaki Mesoteikhon denilen yerde mevzilendi”, (Critobuli, I-27/3,4,5).

Kritovoulos Sultan'ın bulunduğu mevziyi ayrıca şöyle aktarır:

* Bu makale, 30 Mart 2004 tarihinde Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nün yıllık konferansları çerçevesinde, sunulan; “İstanbul'un Bizans Çağı Tarihi Topografyasına İlişkin Yeni Bir Keşif: Romanos Kapısı” başlıklı konuşmanın özetlenmiş şeklidir. Bu makale daha önce, 29 Mayıs 2003'de Berlin Museum für Byzantinische Kunst ve Museum für Islamische Kunst'un birlikte gerçekleştirdikleri “550 Jahre Osmanische Eroberung von Konstantinopel” (İstanbul'un Fethi'nin 550 yılı) adlı bir etkinlik çerçevesinde, Museum für Islamische Kunst'da yapılan konuşmanın değiştirilmiş özetidir. Makalemin odak noktasını oluşturan sur kapısı ve kitabesi için bkz. N. Asutay, “Die Entdeckung des Romanos-Tores an den Landmauern von Konstantinopel”, *Byzantinische Zeitschrift* 96 (2003), s:1-4. Kitabenin yayın izni için Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı'na, İstanbul surlarında birçok kez bana eşlik eden Devrim Sezer ve Tolunay Timuçin'e teşekkürü bir borç bilirim. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Başkanı Prof.Dr. Ali Dinçol, Prof.Dr. Güler Çelgin, Doç.Dr. Vedat Çelgin, Arkeolog Firat Düzgüner ve Arkeolog Neziha Başgelen'in bu kapının bulunmasına gösterdikleri ilgi ve heyecan bu Türkçe özetin oluşturulmasına zemin hazırlamıştır, her birine ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

“Sultan Mehmet karargâhını Mesoteikhon ve Myriandrion civarına, surlara çok yakın bir yerde ama atış menzilin dışına kurduktan sonra Romalılar ile son kez konuşup onlara bir işbirliği teklif etmenin ve şehri kendiliklerinden teslim edip etmeyeceklerini sormanın doğru olacağını düşündü”, (Critobuli, I-26/1).

Tüm kaynaklar, özellikle sözü edilen kapı ve çevresinin kuşatma boyunca çok yoğun bombardımana tutulduğunu bildirirler. Sadece Chalkokondyles dev topu döken ustanın adını Urban (Οὐρβανος) olarak verip bu kişinin Daçya’lı olduğunu belirtirken, Dukas isim vermeden bu topu döken ustanın Macar olduğunu yazar. Topların konumu hakkında Barbaro şu bilgileri verir:

“Evvla haşmetli İmparatorun sarayının kapısına üç top konuldu. Diğer üçünü Pigi, ikisini Cresu, dördünü de San Romano Kapılarına yerleştirdi. San Romano bütün o havalinin en zayıf kapısı idi”, (Barbaro, 35).

Yine kaynaklardan son Bizans İmparatoru Konstantin XI. Palaiologos (Dragazes)’in kuşatma boyunca surların çeşitli bölgelerini kontrol ettiği ve mevziini sürekli değiştirdiği anlaşılmaktadır, ama özellikle Romanos-Kapısı’nı savunan Giovanni Guistiniani’nin yaralanıp burayı terk etmesinin ardından, İmparatorun da sadece bu bölgeye yoğunlaştığı ve büyük ihtimalle hayatını burada kaybettiği özellikle Kritovoulos’un verdiği şu bilgilerden anlaşılmaktadır:

“Ama İmparator Konstantin bütün ümidini kaybetti, ne yapacağını bilemiyordu. Terkedilen yerlere gönderecek adamı yoktu, yoğun bir şekilde devam eden savaşta herkes kendi bulunduğu bölgeyi savunmak durumundaydı. Buna rağmen kendisi burada bulunan birkaç Romalı ile birlikte bu bölgenin [Romanos-Kapısı’nın] savunmasını üzerine aldı. Tahta barikatların önünde kahramanca çarpıştı”, (Critobuli, I-59).

Tarihi ve topografik araştırmalarda -birkaç istisna hariç- bugünkü Topkapı 1453 yılındaki kuşatmada kilit rol oynayan Romanos-Kapısı olarak teşhis edilmiş, hem diğer kapılardan bazıları hem de bu kapı çevresinde olması gereken yapılar bu teşhis doğrultusunda tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kritovoulos’un metninden Romanos-Kapısı’nın yer aldığı Mesoteikhon (surun ortası) bölgesinin surun tam ortasında olduğu açıkça anlaşılmakta, ancak yazarın “Kara Surları” derken sadece bugün bizim anladığımız Marmara Denizi kıyısından Tekfur Sarayı’na kadar uzanan Theodosius Surları’nı mı kastettiği, yoksa Blakerna Surları’nı da buna dahil mi ettiği tam olarak belli olmamaktadır. Buna rağmen Topkapı’nın Kara Surları’nın -Theodosius Surları- ortasına yakın bir yerde olması Romanos-Kapısı olarak görülmesi için en önemli nedenlerden biri olmuştur. 1422 yılında Sultan II. Murat’in gerçekleştirdiği İstanbul kuşatmasını

anlatan Cananus’un metninden kapının Lykos Deresi’nin güneyinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgi Kritovoulos’un satırları ile birlikte değerlendirildiğinde Lykos Deresi’nin güneyinde bulunan Topkapı gerçekten Romanos-Kapısı olmaya en güçlü aday olarak karşımıza çıkar. Ayrıca Topkapı’nın büyük ölçüde Osmanlı tamirata göstermesi buranın kuşatma esnasında en çok bombalanan yer, yani Romanos-Kapısı olduğu fikrini güçlendirmekte, kapının Türkçe adı da bu bombardımanı çağrıştırmaktadır. Tüm argümanların Topkapı lehine olmasına rağmen bunu kesinleştirecek hiç bir arkeolojik/epigrafik delilin bulunmaması bu tesbitin üzerine az da olsa gölge düşürmekte ve yakınındaki kapılardan birinin de pekâla Romanos-Kapısı olabileceği düşüncesini akla getirmektedir.

Bunlardan biri, Topkapı ile Mevlevihanekapı arasında, yani Lykos Deresi’nin güneyinde bulunan -Millet Caddesi’nin hemen güneyinde- ve literatürde dördüncü askeri kapı veya dördüncü yan kapı olarak geçen bir giriştir (Tchangadas, Fortifications, s: 91’de yazar bu kapının Polyandrion kapısı olabileceği fikrini öne sürmüştür). Hem Romanos-Kapısı’nın Topkapı olduğu, hem de bunun bir yan kapı olduğu düşüncesi tartışmaların dışında bırakılmasına sebep olmuştur. Kapı Blakerna Surları da dahil edildiğinde şehri batıdan kuşatan tüm duvarların tam ortasında bulunmaktadır. Kompleksin arka surlarda bulunan büyük girişi uzun seneler toprak altında kalmış, geçtiğimiz yüzyılın otuzlu/kırklı yıllarında görülebildiği kadarının bir fotoğrafı Schneider tarafından yayınlanmıştır (Meyer-Plath/Schneider, Landmauer, Levha 52 c.). Kapı tespit edemediğim bir tarihte lento ve sövelerin üst kısımları seçilebilecek şekilde temizlenmiş, ancak bildiğim kadarıyla hiçbir yerde bundan söz edilmemiştir. 17 Ağustos 1999 depreminde komşu duvarlar yıkılarak kapıya ulaşmayı bugün neredeyse imkânsız hale getirmişlerdir.

Yan kapı olarak adlandırabileceğimiz küçük girişlerin sadece kemerli birer açıklık olmalarına karşın, bu kapı iki kule tarafından çevrilmektedir (Kule 59/60), bu özellik ise sadece anıtsal ana kapılarda görülür. Bu kulelerin birbirinden uzaklığı 26.50 m’dir ve Altınkapı’dan sonra (29.36 m) kapı kuleleri arasındaki en büyük mesafe olarak karşımıza çıkar. Kapının şehre bakan tarafında seğirdim yoluna çıkan merdivenlerin kalıntıları mevcuttur. Şu anda görülebilen mermer söveler Mevlevihanekapı örneğinde olduğu gibi bu girişin de Orta Bizans Devri’nde küçültüldüğünü göstermektedir. Lentonun eni 3.03, yüksekliği 0.52 m’dir, kuzeydeki sövenin eni 0.50, güneydeki sövenin eni ise 0.62 m olarak ölçülür. Giriş açıklığı 2.87 m genişliğindedir. Burada göze çarpan Osmanlı duvar dokusundan kapı civarınının, bu devirde yoğun bir onarım geçirdiği anlaşılır.

Kompleksin ön surlara ait küçük girişi bugün örülü olmasına rağmen ön kısımdaki bazı mimari parçalar hâlâ *in situ* vaziyette durmakta, arkada ise ızgaralı demir perdenin yuvaları görülmektedir. Tüm özellikleriyle yine Mevlevihanekapı kompleksinin ön surlardaki girişini hatırlatan bu kapı buranın bir yan kapı olmayıp, kara surlarının ana kapılarından biri olduğu hissini uyandırır ve hem surların ortasındaki konumu -Blakerna surları dahil-, hem de anıtsal mimarisi şu soruları akla getirir:

1. Mesoteikhon sadece Theodosius Surları'nın mı yoksa Marmara Denizi'nden Haliç'e kadar olan tüm sur hattının mı ortasıdır?
2. Romanos-Kapısı diye bilinen kapı aslında burası mıdır?

Ancak Topkapı'nın Romanos-Kapısı olduğu inancı öylesine sağlamdır ki, bu sorular düşünülse bile arkeolojik veya epigrafik veri olmadan aksi iddia edilemez. Bunun için gerekli olan veri ise, ana kapının lentosu üzerinde bulunan ve bu güne kadar görülmeyi bekleyen bir kitabedir (En geç 1998 yılından beri en önemli kısmı ortada olmasına karşın, hiç bir yeni

yayında kapının bugünkü durumu ile ilgili bir bilgi yoktur. Bu durum sadece araştırmacıların -en azından bu bölgede- arka surlara kesinlikle geçemediklerini açıklamakla kalmaz, çok daha olumsuz şartlarda bile bölgeyi karış karış tarayan Alexander Van Millingen, Alfons Maria Schneider, Bruno Mayer-Plath gibi eski ustalara neler borçlu olduğumuzu gösterir. Surların son durumuyla ilgili en güncel yayın için, bkz. F. Dorso, Un espace indécis au cœur d'Istanbul. La muraille de Théodose II en 2001, *Les dossiers de L'IFEA*. Série: patrimoines au présent, No :1. Institut Français d'Etudes Anatoliennes, Istanbul, 2003. Burada surlarda yapılan tahribat konusu üzerinde durulmasına karşın, anlaşıldığı kadarıyla yazar ön ve arka sur arasında çok yerde geçmemiştir). Kabartma bir haçla başlayıp yine, kabartma bir haçla kesilerek devam eden ve nihayet yine kabartma bir haçla son bulan Grekçe kitabe şu şekilde okunmaktadır:

+ΠΟΡΤΑ ΜΕΣΗ ΕΙΣΦΕΡΟΥΣΑ+ΕΠΙ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ
ΡΩΜΑΝΟΝ+
(AZİZ ROMANOS'A GÖTÜREN ORTA KAPI)

Hem sövelerin durumu, hem de tam olarak kalmış kitabe hiçbir şüpheye gerek bırakmayacak şekilde orijinaldir. Şimdiye kadar literatürde haksız bir şekilde dördüncü yan kapı olarak geçen giriş, Bizans tarihi boyunca önemli roller üstlenen, 1453 yılındaki kuşatma esnasında Sultan II. Mehmet ve Urban ustanın topu veya toplarının karşısında bulunduğu ve büyük ihtimalle İmparator XI. Konstantin'in hayatını kaybettiği "ROMANOS KAPISI", bir başka deyişle İstanbul'da Bizans Devri'nin bitip Osmanlı Devri'nin başladığı yerdir.

Kapının Blakerna surları da dahil olmak üzere tüm savunma hattının tam ortasında bulunuyor olması, Kritovoulos'un "MESOTEIKHON" kelimesini kullanırken tüm surları birlikte düşündüğünü göstermektedir. Kitabedeki ΠΟΡΤΑ ΜΕΣΗ tanımı da sadece Kritovoulos'un değil, tüm Bizanslılar'ın şehrin batısındaki savunma sistemini Marmara Denizi'nden Haliç'e kadar bir bütün olarak algıladıklarını gösterir. Ayrıca bugüne kadar yan kapı/askeri kapı olarak düşünülen bir kapının kara surlarının en önemli kapılarından biri olarak ortaya çıkması da bu tür adlandırmaların yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini vurgular.

Romanos-Kapısı'nın fetihten 550 sene sonra İstanbul'un bugünkü haritasında gerçek yerine kaydedilmesi ile topografya araştırmaları için sabit bir nokta elde edilmiştir. Bugüne kadar Topkapı baz alınarak yapılan teşhisler, geçerliliklerini kaybettiklerinden, bunların yeniden gözden geçirilmeleri ve Topkapı'ya artık yeni bir kimlik bulunması gerekmektedir.

Neslihan Asutay-Effenberger

Yüksek Lisans (YL) ve Doktora Tezleri (DT)

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Bilim Dalı

- Çokay, S., “Karaçalı Nekropolü”, 2003 DT (Dan. H. Abbasoğlu).
- Beysan, M., “Prokonnesos’ta Bulunan İon Sütun Başlıkları: Yerel Mermer Ocaklarında Biçimlendirilmesi ve İhracatı” 2004 DT (Dan: H. Abbasoğlu).
- İşıklıkaya, I., “Priene Kent Merkezi Kamusal Alanlarında Hellenistik ve Roma Çağlarında Kişisel Temsil”, 2003 YL (Dan: H. Abbasoğlu).
- Öztürk, H.Ç., “Myken Dini ve Yunan Dinine Etkileri”, 2003 YL (Dan: İ. Delemen).
- Özgen M., “Latmos (Beşparmak) Dağları Güzeltepe’deki Antik Yerleşim: Topografik Bir İnceleme”, 2003 YL (Dan: H. Abbasoğlu).
- Kortanoğlu, E., “Hellenistik ve Roma Dönemleri’nde Phrygia Bölgesi Mezarları”, DT (Dan: H. Abbasoğlu).
- Özdizbay, A., “Perge Kentinin M.S. 1.-2. Yüzyıllardaki Gelişimi” DT (Dan: H. Abbasoğlu).
- Aksan, Z. M., “Karia Bölgesi’nden Arkeolojik Bulgular” YL (Dan: İ. Delemen).
- Öztürk, S., “Pisidia Bölgesi’nden Arkeolojik Bulgular” YL (Dan: İ. Delemen).
- Türkoğlu, S., “Antik Çağ’da Taş Ocakları” YL (Dan: H. Abbasoğlu).
- Türkoğlu, Y., “Roma Devri’nde İstanbul’un Topografyası” YL (Dan: S. Atasoy).
- Altuğ, K., “Roma İmparatorluğu’nun Yukarı Fırat Sınırı” YL (Dan: S. Atasoy).
- Kaya, C.F., “Arkeoloji’de Kuram ve Uygulama” YL (Dan: H. Abbasoğlu).
- Şen, T., “Perge Akropolis Sikkeleri” YL (Dan: H. Abbasoğlu-O.Tekin).

Aşkın Özdzibay

ORTADOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yerleşim Arkeolojisi Anabilim Dalı

- Atıcı, N. “Defining Kitchen Space in Burgaz Houses in the 4th Century BC / M.Ö. 4. Yüzyıl Burgaz Evlerinde Mutfak Mekânının Tanımlanması”, YL (Dan: N. Tuna).
- Dikkaya, F. “The Settlement Patterns of Altınova in the Early Bronze Age / Erken Bronz Çağ’ında Altınova Bölgesi’nin Yerleşim Düzeni”, YL (Dan: B. D. Erciyas).
- Koralp, I. “Reorganisation of Western Anatolia Following the Conquest of Alexander the Great: A Case Study of Urbanisation at Ephesus, Miletus and Priene in Ionia / Büyük İskender’in Seferlerinden Sonra Batı

Anadolu’nun Yeniden Düzenlenmesi: İonia Bölgesinde Ephesus, Miletus ve Priene’de Kentleşmeye İlişkin Öneriler”, YL (Dan: B. D. Erciyas).

- Sakarya, İ. “Defining Storage Space at Burgaz in the 4th Century BC / M.Ö. 4. Yüzyılda Burgaz’da Depolama Alanlarının Tanımlanması”, YL (Dan: N. Tuna).
- Uğurlu, N.B. “The Roman Nymphaeum in Asia Minor in the Imperial Period / İmparatorluk Dönemi’nde Anadolu’da Roma Nymphaeumu”, YL (Dan: S. Güven).
- Karabulut, Ç. “Digitalisation of Cultural Properties and the Use of GIS for Archaeological Resource Management in Turkey: An Overture for Index Cards used in Regional Researches / Kültür Varlıklarının Sayısallaştırılması ve Türkiye’de Arkeolojik Miras Yönetimi İçin Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Kullanılması”, YL (Dan: N. Tuna).
- Tuncer, A. “Deposition and Dislocation of Pottery as Surface Assemblages in Semi-Arid Regions / Yarı Kurak Bölgelerde Yüze Buluntusu Olarak Tabakalaşma ve Yer Değiştirmede Çanak Çömlek”, YL (Dan: N. Tuna).
- Şentek, M. “The Cult and Domestic Spaces in Anatolia during the Neolithic Period: Unity and Diversity / Anadolu’da Neolitik Dönemde Kült Mekânları ve Domestik Mekânlar: Birliktelikler ve Ayrılıklar”, YL (Dan: E. Acar).
- Sökmen, E. “A Study of Interactions and Administrative System of a Temple State, Komana-Zela / Pontus Tapınak Devletleri Komana ve Zela’nın İdari Yapısı ve Bölge İçindeki Konumlarının İncelenmesi”, YL (Dan: B. D. Erciyas).
- Aydın, M. “Faunal Remains of Burgaz Excavations from Classical Layers / Burgaz Kazıları Klasik Dönem Tabakalarında ele geçen Fauna Buluntuları”, YL (Dan: V. Ioannidou-Pişkin).
- Koparal, E. “The Urbanisation Process of Ionia from Iron Age to Hellenistic Period / İonia’da Demir Çağı’ndan Hellenistik Çağ’a dek Kentleşme Süreci”, DT (Dan: N. Tuna)

Numan Tuna

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı

- Gulan, A., “Van/Altıntepe Urartu Nekropolü Takıları”, YL (Dan: A. Özfırat).
- Coşkun, N., “Diyarbakır-Bismil Yüze Araştırmasında (Dicle’nin kuzeyi) Saptanmış Olan Yerleşim Yerlerinin Çanak Çömlek Malzemesinin Değerlendirilmesi”, YL (Dan: A. Özfırat).

Eren, B., “Diyarbakır-Bismil Yüzey Araştırmasında (Dicle'nin güneyi) Saptanmış Olan Yerleşim Yerlerinin Çanak Çömlek Malzemesinin Değerlendirilmesi”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, YL (Dan: A. Özfirat).

Yumruk, Ş., “Diyarbakır Arkeoloji Müzesindeki Bronz Silahların Değerlendirilmesi”, YL (Dan: V. Sevin).
Yarıcı, Ü., “Erciş Ovasının Erken ve Orta Demir Çağları Dokusu”, YL (Dan: V. Sevin).

Aynur Özfirat

Kazı - Araştırma

2003 Yılı Bademağacı Kazıları

Bademağacı Höyüğü kazılarının 11. dönem çalışmaları 1 Ağustos-8 Eylül 2003 tarihleri arasında Prof. Dr. Refik Duru ve Doç. Dr. Gülsün Umurtak yönetiminde sürdürüldü. Bu dönemde ‘A Açması’ olarak isimlendirilen kazı alanının kuzey ve güneydoğu kenarlarında, daha önceki dönemlerde başlanan Erken Neolitik Çağ (ENÇ) yerleşmeleri üzerindeki çalışmalara devam edilirken, alanın güneyindeki İlk Tunç Çağı (İTÇ) yerleşmeleri de yeni alanlarda izlendi.

Bu dönemde alınan sonuçlara göre, daha önceki yıllarda saptanan kültür sıradüzeni ve tabakalaşma durumunda önemli bir değişiklik yapılmaması gerektiği. 2003 kazıları, Bademağacı'ndaki ENÇ ve İTÇ

yerleşmelerinin özellikleri konusunda bazı yeni bilgiler edinilmesini sağlamıştır.

ENÇ'nin en erken yerleşmeleri olan ENÇ 8 ve ENÇ 9 yapı katları biraz daha geniş alanlarda araştırıldı. Buna rağmen bu alanlarda sözü edilen yapı katlarına ait yeni mimarlık kalıntısı, özellikle de ENÇ 8'in kireç harçlı tabanının gelişmesi öğrenilemedi. Kireç tabanın sadece dar bir alanda görülmesi, ENÇ 8 katındaki konut yoğunluğunun çok fazla olmadığına işaret edebilir. Bu açmada geçen yıllarda olduğu gibi bu yıl da, ENÇ 9 ve 8 katlarında çok az sayıda çanak çömlek ele geçti. Bulunanların hepsi kapların karın kesimine ait küçük parçalar olduğundan, bu en erken katların çanak çömlek formları konusunda fazla bilgi edinilemedi. Sözü edilen yapı katlarında çanak

Bademağacı 2004. İlk Tunç Çağı Yerleşmelerinin (1-3) Araştırıldığı Alandan bir Görünüm

çömlek dışında, kemik alet ve gereçler, el baltaları, yontma taş alet ve çekirdekler ile hayvan kemikleri bulundu.

Höyüğün kuzey ucundaki genişleme kazıları sırasında geçen yıl bir bölümü ortaya çıkmış olan ENÇ 3'ün 7 numaralı evi tamamiyle açıldı. Aynı kesimde, dış ölçüleri yak. 7x5 m olan, dikdörtgen planlı yeni bir ev (8. ev) açığa çıkartıldı. Bu son yapı, Bademağacı Höyüğü'nde ilk kez görülen planda, 2 odalı olarak yapılmıştır. Bu evin içinde çok sayıda çanak çömlek, bir damga mühür, kemik spatula, keskiler, el baltaları ve sayısız boncuk tanesi ele geçmiştir. Odanın duvarlarının iç yüzlerinde kalın bir sıva tabakası vardır ve bir duvar parçasının koyu kırmızı ile boyanmış olduğu görülmüştür. 8 numaralı ev, büyük olasılıkla ani bir yangınla yıkılmış, evde yaşayanlardan bir kısmı kurtulamamış, belki de tümü yanarak ölmüştür. Odanın değişik yerlerinde, düzensiz şekilde yatmış durumda 2 yetişkin 7 tane de çocuk iskeleti bulunmuştur.

2003 yılı çalışmaları sırasında, höyüğün doğusunda İTÇ yerleşmelerinin olduğu kesimde oldukça geniş yeni alanlar kazıldı. Bu alanda İTÇ'nin 1, 2 ve 3. yapı katlarına ait olan çok sayıda bağımsız binanın duvarları ortaya çıktı. Bunlardan İTÇ 2'ye ait olan bazı yapılar oldukça iyi anlaşılabilir planlar vermiştir. İTÇ'nin tipik çanak çömleği bu sene de çok sayıda örnek verdi. Bunlar arasında gaga ağızlı tüm testiler ve 3 ayaklı küçük boy çömlek ilginç kaplardandır. Sağlam durumda bir idol, damga mühürler, ağırşaklar, ağırlıklar, İTÇ'nin bu sezonda ele geçen buluntularından bazılarıdır.

Höyüğün en yüksek kesiminde yer alan Kilise'de 2003'de temizlik çalışmaları yapıldı. Kilise'nin iç ve dış duvar taşları, doğal nedenlerle büyük oranda bozulmuş durumda idi. Yapının tüm duvarlarının en üstteki taşları kireç-çimento harçla, fazla belli olmayacak şekilde yeniden elden geçirildi ve en üst sıraya aynı yöntemle bir taş sırası eklendi. Yapılan küçük ölçekli onarım sonucunda, duvarlardaki bozulma uzunca bir süre için ertelendi.

Bademağacı Höyüğü kazılarının 11. yılında, açığa çıkartılmış mimari belgelerin olanaklar ölçüsünde uzun bir süre anlaşılır durumda korunabilmesi için, kazı mevsimi sonunda hemen tüm yapı kalıntıları önce naylon örtüyle kapatılmış sonra üzeri toprakla örtülmüştür. Ayrıca İTÇ taş temellerinin bir kısmının yıkılmasını önlemek açısından, duvarların hemen dış kenarlarına destek (istinat) duvarları örülmüştür. Alınan önlemlerle, taşınmaz belgelerin bozulmasının önemli oranda yavaşlatılacağını umuyoruz. Kazı alanının tümüyle kafes teliyle çevrilmiş olmasının da, bu amaca ulaşılmada yararlı olacağını tahmin ediyoruz.

Gülsün Umurtak

Burgaz Kazıları (1993-2003 Yılları)

Hellenistik Knidos, Anadolu yarımadasının güneybatı köşesinde uzanan Datça Yarımadası en ucundaki Tekir Burnu'nda yer almaktadır. Knidos'luların kentinin, yarımadanın ortalarında yer alan Burgaz'dan en uçtaki Tekir'e M.Ö. IV. yy'da taşındığı 1952'de G.E. Bean ve J.M. Cook tarafından ileri sürülmüştür. Bean ve Cook tarafından ortaya atılan bu hipotezin geçerliliğini sınamak üzere 1980-1984 yıllarında Dr. Numan Tuna tarafından Datça Yarımadası'nda arkeolojik yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir.

Burgaz arkeolojik sit alanı, yarımadanın günümüzde en önemli kentsel merkezi olan Datça'nın yaklaşık 2 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Sit alanı, deniz seviyesinden 12 m kadar yükselen küçük bir yarımadanın yeknesak uzanan kıyı şeridini kestiği bir yeredir. Çevresi savunma duvarları ile de tanımlanmış küçük yarımada, yaklaşık 400 m uzunluğundadır.

M.Ö. 400'lerin sonuna tarihlenebilen antik savunma duvarlarında, düzensiz yamuk dörtgen ile çokgen taş örgü tekniklerinin karışık olarak kullanıldığı görülür. Savunma duvarlı bu alanın güneybatısında bulunan sığ sularda görülen kuleler ve deniz duvarları, burada M.Ö. IV. yy'a tarihlenebilen iki limanın varlığını kanıtlamaktadır.

Sit alanının tümünde çanak-çömlek parçaları yüzeyde bollukla görülür. Aşınmış yamaç yüzeylerinde ve karışık durumda olan Klasik Çağ dolgularında ise, M.Ö. 8. yy'dan 4. yy'a kadar değişen erken malzemelerin yüzey buluntuları içinde payı artış gösterir.

Küçük yarımada, kuzeyde 45 hektar kadar yayılan antik yerleşim alanları ile çevrilidir; burada dış savunma duvarlarına ait kalıntılar yer yer izlenebilir. Kuzeydoğu'da, deniz kıyısında batık rıhtım kalıntıları ve yapı temeli kalıntıları burada, Hellenistik Dönem'de genişletilmiş liman tesislerini tanımlamaktadır.

1980'lerden sonra Datça Yarımadası'nda modern yapılaşma talepleri sonucu doğal-kültürel çevredeki dramatik gelişmeler, Burgaz Mevkii'nde bulunan kırılğan yapıdaki arkeolojik kültür varlıklarını da etkilemiştir. Kısa sürede yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunan Burgaz sit alanının belgelenerek kurtarılması, korunması için 1993 yılında T.C. Kültür Bakanlığı'nın izniyle Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma Merkezi (TAÇ-DAM) tarafından, Prof. Dr. Numan Tuna başkanlığında Burgaz Arkeolojik Kurtarma Kazıları başlatılmıştır.

1993-2003 yıllarındaki kazı çalışmaları, öncelikle yerleşmenin yaygınlığı ve zamandizini üzerine ön bilginin elde edilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Burgaz

kazıları M.Ö. 8. yy'a tarihlenen antik yerleşim katlarını ortaya çıkarmıştır. Arkaik ve Klasik Çağ tabakalaşması içinde yayılım gösteren avlulu konut yapıları, taş döşemeli yollar ve yaklaşık M.Ö. 400'lerde yapılmış olan savunma sistemi kazılarla açığa çıkarılmıştır. Burgaz düzlüğünde değişik sektörlerde yapılan arkeojeofizik ölçümler ve sondajlarda, günümüz üst toprak seviyesinin yaklaşık 2 metre altında gömülü, M.Ö. IV. yy ve öncesi katlarda yaygın ve ortogonal düzenli bir antik yerleşimin verileri elde edilmiştir. Burgaz merkezinde ele geçen en eski bulgular Geometrik Dönem yerleşim katlarına aittir. Antik yerleşimin M.Ö. IV. yy'da kısmen terk edilmesinden sonra, özellikle kıyı kesiminde depolama, liman yükleme gibi faaliyetlerin, daha geride kalan alanlarda ise tarımsal faaliyetler ve yer yer nekropolis kullanımı; içinde dağınık bir yerleşimin varlığını sürdürdüğü anlaşılmıştır. Kuzey sektörde, deniz kıyısında bulunan ve bu faaliyet alanına ait büyük bir şarap imalathanesi kazılmıştır.

Kazı çalışmaları sonucu açığa çıkarılan Klasik Çağ tabakalarında çok sayıda pastas tipi planlı konut birimlerinin yönlenmesi, alt katmanlardaki Arkaik duvarlar ile benzer oldukları görülmektedir. Buna göre, Burgaz yerleşiminin ilk kez M.Ö. erken 6. yy başlarında bir tür ortogonal yapıda düzenlenmiş olabileceği anlaşılmaktadır. Burgaz kazılarında ele geçen son düzenli yerleşim evresine ait dolgulara göre, Klasik Çağ yerleşmesi M.Ö. 330'lardan önce terkedilmiş olmalıdır.

Numan Tuna

Emecik/Datça Apollon Kutsal Alanı Kazıları (1998-2003 Yılları)

Datça Yarımadası, Emecik köyü yakınlarında bulunan Apollon Kutsal Alanı, 1998 yılından beri T.C. Kültür Bakanlığı, Marmaris Müzesi başkanlığında, Orta Doğu Teknik Üniversitesi adına Prof. Dr. Numan Tuna'nın bilimsel başkanlığında, Alman Bilimsel Araştırma Kurumu ile işbirliğinde ve Gerda-Henkel Vakfı'nın katkılarıyla kazılmaktadır. Kutsal Alan'daki kazılar Yukarı Teras, Hellenistik Dor Tapınağı ve Aşağı Teras'ta yoğunlaşmıştır. Antik yazar Herodotos'un eserinde Dor'ların toplanarak Apollon adına düzenledikleri ritüellerin yapıldığı yer olarak bahsedilen Triopion için, uygun bir konumda yer almaktadır. Yukarı Teras'taki çalışmalar, yüzeyde görülen dorik mimari elemanlara ait yapılanmanın anlaşılmasına yönelik olarak yürütülmüştür.

1999 yılında Yukarı Teras'ta yapılan kazılarda Erken Bizans Dönemi'ne ait bir Büyük Bazilika ortaya çıkarılmıştır. Bazilika orijinalde 20.3 m x 14 m boyutlarında, üç nefli bir plana sahiptir. Doğusunda içten yuvarlak,

dıştan beş cepheli bir apsisi, batısında ise bir narteksi vardır. Orta Bizans Çağı'nda Bazilika, orta nef bölümünde 9.95 m x 4.40 m boyutlarında küçük bir kiliseye dönüştürülerek büyük değişikliğe uğramıştır.

Çalışmaların ikinci önemli amacı olarak, 1998 yılında güney cephesi açılmaya başlanan Hellenistik Anıtsal Yapı tümüyle kazılmıştır. Hellenistik Anıtsal Yapı'nın peripteros planlı, 6x11 sütunlu bir stylobatı ve üç krepisten oluşan bir krepidoması bulunan geleneksel bir Dor Tapınağı olduğu anlaşılmıştır. Alt Teras'ta yapılan çalışmalarda, Anıtsal Yapı'nın güney temenos duvarı ile ilişki kurulmasına olanak veren ve Kutsal Alan'ın kuruluş aşamasından itibaren stratigrafik bulguların elde edilmesinde önemli sonuçlar sağlanmıştır.

Kazı sonuçları, ele geçen zengin buluntular ile Apollon Kutsal Alanı'nın, Datça Yarımadası arkeolojisi için ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Alt terasın, en azından Geç Geometrik Dönem'den itibaren, özellikle Arkaik Çağ süresince törensel gezinme düzlemi olarak, adak sunma faaliyetleri için yoğun biçimde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Arkeolojik verilerin ilk sonuçlarına göre, Kutsal Alan'ın M.Ö. 4. yy yapılaşma faaliyetlerine kadar, Klasik Çağ boyunca terkedilmiş olması ilginçtir. Kazı sonuçları, özellikle alt terasta yapılan kazılarda ele geçen buluntular ile Emecik/Sarıliman Kutsal Alanı'nın M.Ö. 6. yy sonlarına kadar denizaşırı bir öneme sahip olduğunu göstermiştir. Buluntular; Mısır, Fenike, Etrüsk kökenli ithal malların tanımladığı geniş hinterlandı kadar, şimdiye kadar Doğu Yunan üretimi olarak bilinen ancak Emecik kazıları sonuçlarına göre Knidos malı olduğu kesinleşen kireç taşı ve pişmiş toprak figürinler ile çanak-çömlek örneklerini zengin bir çeşitlilik ile sergilemesi bakımından da dikkat çekicidir. Kutsal Alan'da ele geçen epigrafik veriler ve adak eşyası oldukları anlaşılan değerli arkeolojik eserlerin gösterdiği özellikler Arkaik Çağ Emecik Kutsal Alanı'nın Apollon ile ilişkilendirilmesi gerektiğini kanıtlamaktadır.

Numan Tuna

2003 Yılı Musular Kazısı

İç Anadolu'da 1989 yılında başlayan Aşıklı Höyük kazıları ve aynı proje kapsamında yürütülen yüzey araştırmaları, bölgede pek çok yeni yerleşimin saptanmasını sağlamıştı. Aynı proje kapsamında yakın çevrede gerçekleştirilen araştırmalarda, Aşıklı Höyüğün geç evreleriyle çağdaş üç yeni yer bulunmuş, bunlardan Aşıklı'ya en yakın olan Musular Mevkii'nde 1996 yılında kazı çalışmaları başlamıştı.

Musular 2003 yılı kazısı, her yıl olduğu gibi mali açıdan İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Sekreterliği'nce (Proje no. 78/15052003) desteklenmiştir.

2002 yılı dışında, her yıl kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılan veriler Musular'ın Aşıklı Höyüğün en geç evresi sırasında, belli işlevler nedeniyle höyük kullanım alanına dahil edildiğini göstermektedir.

Musular, Aşıklı Höyüğün 300/400 m kadar batısında yer alır, Aşıklı'dan farklı olarak düz bir yerleşme yeridir ve farklı bir zemine sahiptir. Volkanik oluşumlu tuf zemin (anakaya), adeta bir taban görünümünde kimi yerde metrelerce düz bir alan, kimi yerde ise dalgalı topografyası ile çukurluklar oluşturmaktadır. Böylesi bir çeşitlilik sunan topografik yapı, tarımın yanı sıra toplayıcılıkla ve koyun-keçi, sığır vb. yabani hayvan avıyla geçimini sağlayan Aşıklı halkının faaliyetleri için yeni, çekici ve belki de gerekli bir yerdir. Nitekim, Musular'da, inişli çıkışlı yapıdaki ana kayanın çukurluk yaptığı bir kesim, avlanan iri yabani sığırların kemiklerinin atıldığı/depolandığı alandır. Aşıklı ile karşılaştırıldığında Musular'daki hayvan türleri arasında yabani sığırın belirgin şekilde egemen tür olduğu görülür; koyun-keçi ikinci sıradadır. Aynı türler Aşıklı'da sayısal açıdan tam ters bir durum göstermektedir. İki yer arasındaki bu fark, Musular'ın yabani sığır avında öne çıkan rolüne işaret etmekte, olasılıkla kesimin ve paylaşımın yapıldığı bir faaliyet alanı olduğunu düşündürmektedir. Söz konusu varsayım, sığır kemikleri üzerinde sürdürülmekte olan çalışmalarla sınanmaktadır. Varsayımı destekleyici bir diğer veri, Musular obsidien alet topluluğunun % 20 gibi büyük bir payını oluşturan ok uçlarıdır. Bugüne kadar avcı bir topluma ait herhangi bir yerleşmede bu yoğunlukta ok ucu bulunmamış olması, av sırasında kırılma ya da kaybolma faktörleri göz önüne alındığında, Musular ok uçlarındaki bu yüksek sayısal değerlerin dikkat çekici olduğu görülür. Yoğun şekilde ortaya çıkarılan sığır kemikleri, yüksek bir yüzdeyle temsil edilen ok uçları, bulunan ve bulunamayan diğer veriler, özellikle yapısal kalıntılar ve yapısal öğelerle bir bütün olarak ele alındığında, yerleşmenin işlevi ve Aşıklı halkı için ne anlam ifade ettiği bir başka varsayımı ortaya çıkartmaktadır.

Yerleşik bir toplumda günlük yaşamın çekirdeğini oluşturan konut yapıları, işlikler, ısınma ya da pişirme ile ilgili ocak ve fırın gibi yapı öğeleri, günlük evsel faaliyetlere işaret eden öğütme taşı gibi buluntular Musular'da yoktur. Buna karşılık ortaya çıkarılan yapı kalıntıları 'özel' yapılardır. Bunlardan biri kireç sıvalı, kırmızı boyalı tabanlı, sekili yapı; bir diğeri ana kayanın yüksek yerlerinin aynı aksda kesilmesiyle duvar haline getirilmiş, ortası iri yassı taşlarla döşenmiş bir yapı; yine ana kayanın kesilmesiyle oluşturulmuş kanallar ve hazneler ile taştan örülmüş bir kanal yapısıdır.

Musular'daki bu yapılar, doğrudan bağlantısı olduğu düşünülen Aşıklı Höyük ile karşılaştırıldığında,

höyüğün güneydoğusundaki 'özel işlevli yapıları' barındıran kesim ile yapısal ve kavramsal benzerlikler gösterir. Aşıklı höyüğün kuzeyindeki konut alanından farklı niteliğe sahip bu alanda yer alan kırmızı boyalı, kireç tabanlı, tapınak olarak yorumlanan T yapısı, Musular'daki plan ile, büyüklük ve yapım açısından çarpıcı benzerliklere sahiptir. T yapısının eski yapı katlarında ortaya çıkarılan biri güney, diğeri doğu duvarında bulunan ve iki çift iri yassı taşın diklemesine konmasıyla oluşturulmuş kanalların çeşitli biçimleri Musular'da mevcuttur. Her iki yerleşmedeki söz konusu yapıların tabanları, konut yapılarında uygulanmayan bir yapım işçiliği ve özelliği gösterir; her ikisi de kireç tabandır ve kırmızıya boyanmıştır. 2003 yılında Musular'da bu yapının tabanı üzerinde ortaya çıkarılan dörtgen planlı, içi küçük/orta boy taşlarla döşenmiş bir ocak yapısı, Aşıklı T-yapısının bir yenileme tabanı üzerinde de mevcuttur.

Musular ve Aşıklı arasındaki tüm bulgu ve buluntular kapsamında ortaya çıkan benzerlikler ve farklılıklar, Aşıklı Höyük halkının, yerleşmenin son evrelerine doğru, M.Ö. (kal.) 7500'lerde, Musular'ı olasılıkla sığır avı ve bununla ilişkilendirilebilecek av inançları ve törenleri ile ilgili özel faaliyetler için bir alan olarak kullandıklarını düşündürmektedir. Ne var ki, yeni yer seçimi ya da belli yapılar ve faaliyetler için yer değiştirmenin arkasında yatan nedenler, Aşıklı halkının inanç dünyasından, hijyenik sorunlara ya da ekolojiye kadar geniş bir spektrumda değerlendirilmesi gereken çözüm bekleyen sorunlardandır.

Mihriban Özbaşaran

2003 Yılı Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları

Perge Kazı ve Onarım Çalışmalarının 2003 sezonu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra DÖSİMM ve İ.Ü. Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar Yürütücü Sekreterliği tarafından parasal yönden desteklenmiştir. Ayrıca Türk Tarih Kurumu, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü ve VASCO Turizm-Yatırım Tic. A.Ş.'nin de katkıları olmuştur.

Kazılar, Batı Nekropolis, Akropolis ve Sütunlu Cadde'de yapılmıştır. Üç farklı yerde gerçekleştirilen Batı Nekropolis kazısında en önemli olarak, geçen sene kuzey duvarı açılmış olan M9 kodlu mezar odasının tamamı açığa çıkarılmıştır. İki katlı olan ve batısında bir ön avlusu bulunan M9 çeşitli evreler içermektedir. Üst yapısı tümüyle yıkılmış üst katta, küçük moloz taş ve tuğla ile örülmüş olan duvarlarının kuzey ve güney kısımlarında büyük ölçüde tahrip olmuş arcosoliumlar vardır. Taban ise yer yer tahrip olmuş, çok renkli, geometrik motifli mozaikle

kaplanmıştır. Mekânın doğu duvarının hemen batısında kline kapaklı mermerden bir lahit in situ olarak bulunmuştur (L48). Oldukça özenli bir işçilik gösteren lahdin teknesinde friz halinde bağ bozumu sırasındaki şenlikleri betimleyen Dionysiak bir alay tasvir edilmiştir. Kapakta ise klinede uzanan ve bu lahdin sahiplerini portreleriyle betimleyen yan yana karıkoca tasvir edilmiştir. M9 mezar kompleksinin ilk evresini de oluşturan alt kat, düzgün kesilmiş kireçtaşı bloklarla inşa edilmiş olup, cephesine iki basamaklı bir podyumlu tapınak görüntüsü verilmiştir. Üstü bir geison şeklinde biçimlendirilmiş ve merkeze aslan başlı bir yalancı çörten işlenmiştir. Bunun altında dış kesimi ve oluk bezemeli friz ve üç faskhialı arkhitrav vardır. Arkhitravın altında, güneyde (M9.1) ve kuzeyde (M9.2) mezar odaları yer almaktadır. Cephenin güneyinde bulunan mezar odası dikdörtgen planlıdır ve tavanı beşik tonozludur. Doğusundaki bir seki üzerine semerdam kapaklı ve teknesi de Yunan-Amazon Savaşı frizli mermer bir lahit (L53) oturtulmuştur. M9.1'in tabanı, çok renkli küçük tesseralarla yapılmış yılan saçlı Medusa mozaiği ile kaplanmıştır. Cephenin kuzeyindeki M9.2 kodlu mezar odası, M9.1 ile aynı özellikleri sergilemektedir. Fakat bunun

lentusunda iki satırlık bir Grekçe yazıt bulunmaktadır. Bu odadaki doğu seki üzerine Prokonnesos tipli yarı işlenmiş yazıtlı bir lahit yerleştirilmiştir. Mezar odasının tabanı renkli ve çok küçük tesseralardan yapılmış, oldukça ince bir işçilik sergileyen, dört köşesinde çeşitli balıkların yer aldığı genç Okeanos başı figürlü bir mozaikle kaplanmıştır. M9 mezar kompleksinin batıya bakan ön avlusunun içine, M9.1'in kapısının hemen batısına ise, doğu-batı doğrultulu arka arkaya sıralanmış, semerdam kapaklı iki adet kireç taşı lahit yerleştirilmiştir. L49 ve beş satırlık Grekçe yazıtı olan L50 olarak kodlanan lahitlerin her ikisi de zengin buluntular vermiştir. Çok sayıda altın küpeler, cam ve taş boncuklar, altın ve gümüş yüzükler, altın bir kolye, fildişi bir bilezik, altın aplikler, bronz aynalar ve elbise iğneleri sayılabilir. Ön avlunun tümünün açığa çıkarılması önümüzdeki kazı sezonuna bırakılmıştır.

Batı Nekropolis'in diğer kısımlarında yapılan çalışmalarda aynı tipte iki podyum mezar ve iki lahit gün ışığına çıkarılmıştır.

Akropolis çalışmaları ise iki ayrı alanda yürütülmüştür. Alan 1'de, doğu yanda kutsal alana komşu

Perge, M9 Mezar Yapısı

yapılaşmaya ait sorunların açıklanması amacıyla doğuya doğru genişletilen çalışmada kuzeyde Klasik Dönem caddesine ait büyük bir alan açılmış ve cad-denin 24 m'lik bir kısmı görünebilir hale gelmiştir. Klasik Dönem Yapısı'nın güneydoğu köşesinde bulunan duvarın doğusundaki Geç Bronz Çağı malzemesi, şimdiye kadar burada tespit edilen en eski duvar kalıntısı olduğunu gösterir. Batı yanda kutsal alana komşu yapılar ve dönemlerinin açıklık kazanması amacıyla yapılan çalışmalarda bir megaron bulunmuştur. Burada sadece M.Ö. 7. yy'a ait buluntular ele geçmiş olsa da megaron, M.Ö. 6. yy stratigrafisiyle uyumludur. Megaronun M.Ö. 6. yy'da, M.Ö. 7. yy'a ait evlerin yerini aldığı kesindir ve muhtemelen, M.Ö. 5. yy'daki tahribinden sonra yerine yapılan ziyafet yapısının fonksiyonuna sahipti. Bu megaron muhtemelen kutsal alanın esas yapısıydı. Yapı ilk olarak M.Ö. erken 5. yy'da tahrip olmuştur. Bunun ardılı olan büyük ziyafet salonu, M.S. 4. yy'm ikinci yarısına kadar kullanılmıştır. Bu arada 1/57 no.lu açmada, prehistorik tabakanın hemen üzerinde Kalkolitik Dönem'e tarihlenen bir çocuk gömüsü açığa çıkarılmıştır. Kutsal alanın haricinde kuzey ve güney yanda Orta ve Geç Bronz Çağları ile Myken Dönemi'ne ait yerel keramikler ele geçmiştir.

Alan 3'deki çalışmalarda, Klasik Dönem caddesinin altında Arkaik Dönem'e ait bir çömlek fırını bulunmuştu. Bu sene bölgenin keramik üretimine ait kanıtlar elde edebilmek amacıyla burada çalışmalara devam edilmiştir. Burada da Klasik Dönem tabakasının altındaki tabakada, 1/59 no.lu açmada bulunan keramiklere benzer çok sayıda Orta ve Geç Bronz Çağı keramikleri bulunmuştur. Akropolis'de bulunan Kalkolitik Dönem mezarları için yapılan C14 tarihlemesinde ise M.Ö. 4256-4038 sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kuzey-güney doğrultulu Sütunlu Cadde'deki kazıda, P1 kodlu anıtın kuzeyindeki ilk cadde olan J9'un batı galeri hizasındaki girişinin kazısı tamamlanmıştır. J9-J10 arası batı galerinin kazısına başlanmıştır. Bu kısımda kazı caddenin ortasındaki su kanalıyla dükkan girişleri genişliğinde sürdürülmüştür. J9-J10 arası batı galerinin, doğuda olduğu gibi genişletildiği ve anıtsallaştırıldığı gözlenmektedir. Dükkan girişleri de biraz daha geriye (batıya) çekilmiştir. Dükkanların önündeki galerinin zemini iri tesselalı mozaik kaplıdır. Sütunların önüne yazıtlı kaideler dikilmiştir. Bunlar doğu galeridekilerle karşılıklı duracak biçimde yerleştirilmiştir. J9-J10 arası batı galeride kuzeye doğru üçüncü dükkanın güney sövesine kadar ilerlenmiştir. Alanın kazısı sırasında özellikle galeri kısmında çok sayıda tüm ve kırık halde kiremitler, mermer kaplama levhası parçaları, mermer süpürgelik parçaları, demir çiviler ve kaplama kancaları bulunmuştur. Metal buluntular

arasında bronz mutfak eşyaları (tava, süzgeçli kepeç, maşa, terazi), demir gem, çekiç, kazma, kandil askıları sayılabilir. Ayrıca, P1'in kuzeyindeki batı galeride, kısımda da çalışmalara devam edilmiştir. Burada dükkanlar yerine yalnızca bir duvarın yer alması, P1 anıtı ve çevresinde yapılan değişikliklerle bağlantılı olmalıdır.

Doç. Dr. Yılmaz Selim Erdal gözetiminde yapılan Antropolojik çalışmalarda, Batı Nekropolis ve Akropolis'te bulunan insan iskeletleri üzerinde, ön çalışma niteliğinde bir dizi inceleme gerçekleştirilmiştir. Gözlemler L49 ve L50 mezarlarından çıkan iskeletler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Koruma ve onarım çalışmaları kapsamında, agoradaki düzenleme, restorasyon ve anastylosis çalışmaları devam etmiş ve agoranın doğu portikosunda yoğunlaşmıştır. Sütunlu Cadde'de ise kırık bazı söveler ve sütunlar onarılıp, yerlerine konulmuş; tabandaki mermer kaplamalar sağlamlaştırılıp, sabitlenmiştir. Nekropolis'de bu sene bulunan mezar kompleksinin üzeri sundurmayla kapatılmış, mozaikler sağlamlaştırılıp üzerleri geotekstil ve dere kumuyla kapatılmıştır. Her iki mezar odasının kapısı antik dokuya zarar verilmeksizin kilitli çelik kapıyla kapatılmıştır. Ayrıca bu sene ve geçen senelerde bulunan lahitlerin kırık parçaları da birleştirilerek yerlerine yapıştırılmışlardır. Tüm bunlarla beraber tüm küçük buluntuların da konservasyon ve restorasyonları yapılmıştır.

Haluk Abbasoğlu

2003 Yılı Tarsus Cumhuriyet Alanı Kazısı

Tarsus'un merkezindeki Cumhuriyet Alanında yürüttüğümüz kazıların bu yılki bölümünde, Geç Helenistik-Erken Roma Dönemi'ne ait caddenin kuzey batısında yer alan A Bölgesi'ndeki temizlik çalışmaları yürütülürken, caddenin güney batısında kalan B Bölgesi'nde de yıllar sonra ilk kez yeniden çalışmalara başlanmıştır.

A Bölgesi'nde, buradaki portikin gerisinde bulunan dükkanların cephe duvarının doğu ucunu bulmak ve en azından temellerinin tespiti için, 7L plankaresinde birkaç sondaj yaptık ve bu duvarın temeli de dahil olmak üzere hiçbir izine rastlayamadık. Bu yüzden duvarın, dolayısıyla sıra dükkanların burada bitmiş olma olasılığı ortaya çıkmıştır.

B Bölgesinde 1994 ve 1995 yılında yürüttüğümüz çalışmalardan edindiğimiz bilgiye göre, Roma İmparatorluk Dönemi'nde burası konut alanı olarak ayrılmıştı ve bu konutlardan birinin avlusu ve 1 odası ortaya çıkmıştı. Bu yıl bunun devamını bulmak üzere yürüttüğümüz çalışmalar, bize, bu alanda kazı makineleri ile yapılan çalışma sırasında alttaki kültür

katlarının ne kadar kötü bir biçimde tahribe uğradığını bir kez daha göstermiştir. B Bölgesi'ndeki çalışmalar 10 m x 10 m'lik 5 yeni plankarede yürütüldü: 8J, 9J, 10J, 11J ve 12H. Yukarıda sözünü ettiğimiz nedenlerle herhangi bir plan veren yapı kalıntısı ortaya çıkmamış olsa da; bu çalışmalar sırasında dikkatimizi çeken en önemli malzeme, çok sayıda ve türde terra cotta binici ve at figürinlerinin bulunmuş olmasıdır. İlk bakışta Demir Çağı/Arkaik özellikler gösteren bu basit figürinlerin geç antik çağa ait tabakalarda ortaya çıkması şaşırtıcı bir durumdur ki, benzer olgu, 1994 ve 1995 yılı kazıları sırasında da karşımıza çıkmıştı. Bu malzeme hakkında incelemelerimizi sürdürmekteyiz; ancak bu basit ve ilkel üretimin Geç Antik Çağ'da gerçekleşmiş olması Tarsus için de ilktir. B Bölgesi'ndeki çalışmalarımız sırasında, ayrıca, Roma Geç İmparatorluk Dönemi'ne ait çok sayıda vazo parçası toplanmıştır ki, çoğunlukla lüks servis kaplarından ve güveçlerden oluşan bu koleksiyon, bu bölgenin konut alanı olduğunun yeni bir delili olarak algılanabilir.

Levent Zoroğlu

2003 Yılı Tilmen Höyük Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Prof. Dr. Bahadır Alkım tarafından 1959-1972 yılları arasında sürdürülen kazılardan sonra, 2002 yılında Prof.Dr. Refik Duru'nun bilimsel başkanlığında başlatılan 'Tilmen Höyük Onarım ve Çevre Düzenlemesi Projesi'nin 2003 yılı çalışmalarına Ekim ayı içinde devam edilmiştir. Gaziantep Müzesi Müdürlüğü'nün idari başkanlığı, R.Duru'nun bilimsel başkanlığı ve Bologna Üniversitesi'nden Dr. Nicolo Marchetti'nin yönetiminde gerçekleştirilen kazıları, İtalyan Eğitim Bakanlığı ve Bologna Üniversitesi Araştırma Fonu desteklemiştir.

2003 yılı çalışmalarında öncelikle daha önce yapılan kazılarda höyüğün tepe kesiminde ortaya çıkartılan 'Saray' ve ona bağlı binaların temizliği ile plan çalışmalarına önem verilmiştir. Yapılan çalışmalar şöyle özetlenebilir:

- 1) E Yapısı olarak tanımlanan yapının içindeki büyük moloz birikimi atılmış, duvarlarda bazı koruma önlemleri alınmış ve daha önce alınmış olan vaziyet planı kontrol edilmiştir.
- 2) 'Saray' kompleksinin en gösterişli yapısı olan A Binası'nın güney yamaca doğru olan dış kesimlerinde çalışılmış ve önceki kazı dönemlerinde açılmamış olan dış duvarların saptanmasına çalışılmıştır. Ancak, bu dik yamaçtaki temellerin büyük ölçüde bozuk olduğu anlaşılmıştır.
- 3) C yapısı tümüyle temizlenmiş ve bazı yerlerde onarımlar yapılmıştır.

4) H Yapısı olarak isimlendirilen, güneydoğu köşedeki 'Hisar' temizlenmiş ve daha eski kazı dönemlerinde yapının kesin şekilde öğrenilemeyen planı, mevsim sonunda çıkartılabiliştir.

5) Sarayın önündeki büyük açma kısmen doldurulmuş, bu açmanın kuzey tarafında yer alan D Yapısı'nın duvarlarında bazı çalışmalar yapılmıştır.

Bir aylık kısa bir çalışma döneminde, Saray Kompleksi büyük oranda temizlenmiş ve plan çalışmaları önemli oranda tamamlanmıştır.

Önümüzdeki yıllarda Tilmen Höyük'te geniş ölçekli kazı çalışmalarına geçilmesi planlanmaktadır. Bu amaçla Tilmen Höyük Kazıları'nın 2004 yılından itibaren, bir 'Türk-İtalyan Ortak Projesi' olarak, Prof. Dr. R. Duru ve Roma 'La Sapienza' Üniversitesi'nden Prof.Dr. P. Matthiae'nin danışmanlığında, Prof. Dr. Gülsün Umurtak ve Dr. N. Marchetti'nin bilimsel ve idari başkanlığı altında sürdürülmesi için gerekli çalışmalara ve işlemlere başlanmıştır.

Refik Duru

2003 Yılı Van-Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü Kazıları

Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü, bugünkü modern Van kentinin 9 km güneydoğusundaki Yukarı Bakraçlı (Yedikilise) köyünün 1.5 km güneybatısında yer almaktadır. 2003 yılında sürdürülen kazı çalışmalarının en önemli amacı, 1997 yılında beri akropolde çalışılan ve şimdilik 900 m²'lik bir alana yayılan mimari yapıların birbirleriyle olan niteliksel ilişkileri, farklı döneme ait mimari evreleri ve bundan da önemlisi hangi amaçla kullanıldıklarının ve ne şekilde ve kimler tarafından tahrip edildiğinin saptanmasıdır.

Akropolde E6I odası olarak adlandırdığımız büyük odanın kuzeyinde yer alan F7III odası, yine doğuda büyük avlu olarak tanımladığımız yapı ile E6I odası arasında geçişi sağlamaktadır. F7III odasının doğu kapı boşluğunun hemen yanında ve E6I odasının doğu duvarına bitişik olarak yan yana üç küçük depo odasının yapıldığı saptanmıştır. Bu küçük odalardan güneyde olanı 2.30 m uzunluğunda ve 2.40 m genişliğinde kare bir plan göstermektedir. Bu küçük odanın tümüyle depo odası olarak kullanıldığını, sekilerin üzerinde, duvarların dibinde ve tabanın üstünde bulunan çeşitli büyüklükte kap ve testi ile depolama kapları doğrulamaktadır. Batı duvarına bitişik olarak yapılan kerpiçten yapılmış basamaklar odanın iki katlı olduğunu gösterir. Basamaklar da tıpkı duvarların iç ve dış kısmı gibi açık kahverengi bir sıva ile sıvanmış ve bunun üzerine de yine koyu bordo renkli kalın yatay bantlardan oluşan bezemeler yapılmıştır. Bunun hemen yanına yapılan ortadaki küçük depo

odası ve kuzeyindeki odada da hemen hemen aynı ölçülere ve niteliklere sahiptir. Depo kapları arasında yanmış bir yük taşıma sepeti in-situ olarak bulunmuştur. Bulunan küçük buluntuların sayısı ve çeşitliliği oldukça fazladır. Örneğin tunçtan yapılmış iki küçük fibula, at koşum takımına ait tunç umbolar, kabara başlı çiviler, çeşitli taşlardan yapılmış kolyeler ve kumaş parçaları. Fibulalar gibi birçok çanak çömlek, tabak, testi ve depolama kapları da, M.Ö. 7. yüzyıla aittir.

E6I odasının içindeki üç küçük depo odasının 270 m batısında ve hemen hemen odanın ortasında 1.68 m x 1.65 m büyüklüğünde kare biçimli bir sunak bulunmaktadır. Tabana yerleştirilen sunak 18 cm genişliğinde ve 30 cm yüksekliğinde dört adet dikdörtgen biçimli kalker taşının birleştirilmesinden oluşmaktadır. Kare biçimli sunağın tabanı sıkıştırılmış kilden yapılmıştır. İçinde bulunan kül ve kömür tabakasının da gösterdiği gibi, büyük bir olasılıkla bunun bir kutsal ateş sunağı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu büyük odanın batı duvarının ortası, 3.85 m'lik bir kapı açıklığı ile batı yönündeki odalara açılmaktadır. Kapı duvarlarının kuzeyinde ve güneyinde duvarların içine kare biçimli ikişerden toplam dört niş yapılmıştır. Tabandan 1.90 m yüksekliğinde olan nişler 55x55 cm büyüklüğünde ve 25 cm derinliğindedir. Odanın tavanını kapatmak için, tabana direk altlıkları yerleştirilmiştir. Bu odanın içinde demir ve bronzdan yapılmış çok sayıda ok uçları, demir silah parçaları, at koşum takımına ait disk parçaları, bronz miğfere ait yanaklık parçaları, kabara biçimli bronz çiviler, kesin olarak hangi tür eşya ve silaha ait olduğu belli olmayan demir ve bronz parçalar ile kemikten yapılmış ok uçları ortaya çıkarılmıştır.

F7II alanı olarak adlandırdığımız kapalı ve büyük avlunun doğusunda yer alan H7I alanı, yaklaşık olarak 10.20x16.20 m büyüklüğünde dikdörtgen bir plan göstermektedir. Bu büyük alanın kuzeydoğu köşesinde yer alan 2.60 mx2 m ölçülerindeki küçük oda, 1.10 m genişliğinde ve 1.60 m derinliğindeki kapı açıklığı ile batısında yer alan büyük avluya açılırken, 1.20 m genişliğinde ve 1.5 m derinliğindeki kapı açıklığı ile de kuzey yönüne geçit vermektedir. Buraya doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen biçimli bir tandır odası eklenmiştir. Odanın çeşitli yerlerine depolama kap ve küpleri yerleştirilirken, batıda biraz daha yukarı kısma tandır bölümü eklenmiştir.

Avluya açılan ana giriş kapısının tam doğusunda, kuzeydoğu yönüne geçit veren küçük odanın güney duvarına, küçük bir oda daha yapılmıştır. Oda önündeki avluya açılmaktadır. Açık olduğu sanılan avlu, tıpkı F7I kapalı avlusunun tabanı gibi, yassı kum taşlarıyla döşenmiştir.

Nekropol alanında İstanbul Üniversitesi Jeofizik Mühendisliği'nden bir ekip, jeoelektrik yöntemiyle mezarların yerlerini araştırmaya başlamıştır. F14 c

plankaresinde saptanan M8 mezarı, nekropol alanındaki diğer mezarlardan mimari olarak farklı özellikler göstermektedir.

Oktaç Belli

2003 Yılı Yumuktepe Höyüğü Kazıları

Mersin Yumuktepe Höyüğü kazı çalışmaları, höyüğün batısındaki Prehistorik Açmalar (B 4-5-6, C6, D6, E6, K5), güneyinde Güney Yamaç Açması, zirvede Ortaçağ Açmaları (M-N-O-P 17 ve L-M-N-O-P 16) ile Demir Çağ Açmaları (N 11, O 11 ve N 12) olmak üzere dört ana sektörde yürütülmüştür.

Höyüğün batı yamacındaki Prehistorik Açmalarda sırasıyla Neolitik, Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'na ilişkin tabakalar ve teras yerleşimleri araştırılmaktadır. Büyük bir bölümü geçen yıllarda açılmış çalışma alanında bu yıl Kalkolitik terasların devamı ve sonraki Eski Tunç Dönemi yerleşmelerinin izleri araştırılmış, doğu yönde, höyüğün merkezine doğru uzayan kalın Neolitik duvarlar üzerinde çalışılmış, höyüğün bu yamacındaki stratigrafide Neolitik ile Kalkolitik arasında boşluk olarak görülen Halaf kültürüne ilişkin yapı katları incelenmiştir. Bu doğrultuda B4, B5, B6, C6, D6, E6 ve K5 Açmasında çalışılmıştır.

Güney Yamaç açmasında (step trench), sürdürülen kazılarda, Geç Tunç Çağı (V-IX.yk) ve altındaki erken yapı katları üzerinde çalışılmıştır. 1997-99 yılları arasında Basamaklı Açma'da yürütülen çalışmalarda, açmanın en alttaki IV. basamağında büyük bir yangın geçirdikten sonra hemen tümüyle kazılarak dağıtılmış 9. yapı katına ait dağınık kerpiç izleri ve onun üzerine yapılan 8. yapı katına ait bir mekânın kuzey duvarı ortaya çıkarılmıştı. Bu yıl 8. yapı katı mekânının güney duvarı, yalnızca hafriyat çukuru yardımıyla belirlendi.

Açmanın güney bölümünde ise kuzeye uzantıları geç yapı katı yerleşmeleri tarafından bozulduğu anlaşılan İlk Tunç Çağı veya öncesine ilişkin mimari saptanmıştır. Burada kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzayan bir teras duvarı ve bu duvarın doğusunda bir mekân kalıntısı ortaya çıkarılmıştır. Teras duvarı üst üste dört-beş sıra taş temel üzerine kerpiç örülerek yapılmıştır. Bu teras duvarı ile çağdaş olduğu anlaşılan doğu yöndeki bir mekânın ise, güney ve batıdaki kerpiç duvarı ile çamur tabanının bir bölümü belirlenmiştir. Taban üzerinde 6 adet öğütme taşı bir adet basit toprak ocak tabanı in situ durumda açılmıştır. İlk Tunç Çağı teras duvarıyla birlikte tümü el yapımı olan ve renklerine göre 4 gruba ayrılan çanak çömlek gelmektedir: Gri mallar, açık kiremit ile açık kahverengi mallar, koyu kiremit renkli astarlı örnekler ve boya bezemeliler.

Zirveyi çevreleyen Orta Çağ'da yapılmış sur kalıntısının hemen doğusundaki alanda, bu sura bitişik iki mekân temeli belirlenmiştir. Burada kuzeybatı-güneydoğu yönünde sura paralel uzayan bir duvar iki dikey bölme duvarıyla sura birleştirilmiştir. Bu duvarların altında Demir Çağı çanak çömleği veren bir toprak tabakası başlamaktadır. Önceki dönemlerde bir bölümü açılan N12 Açması'nda, Demir Çağı'na ilişkin bol miktarda çanak çömlek veren bir döşeme ortaya çıkarılmıştır.

Ortaçağ tabakalarındaki kazı çalışmaları, 2002'de açılan L-M-N-O-P16 ve M-N-O-P17 açmalarında sürdürülmüştür. Yüzeysel toprağın -30 ile -125 cm arasındaki derinlikte çok sayıda basit toprak gömü ile bronz ve renkli taşlardan haçlar bulunmuştur. Bu mezarların içinden ve yakın çevresinden özellikle 13.yy'a tarihlendirilen (I.yk) sırlı çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Mezarların bulunduğu bu mekânın, birkaç kullanım evresi vardır. Bu mekân (Ib yk), Yumuktepe'deki en erken Ortaçağ yerleşimine (11.yy) ait büyük bir yapıdır. Üzeri duvar resimleriyle kaplı örme paye, bu yapıya ait olmalıdır. Ia yapı katında, (12.yy), bu mekân depo olarak kullanılmış ve çıkan bir yangın sonucu üst yapıyı taşıyan meşe direklerin devrilip çökmesiyle tahrip olmuştur. Direk ve çatı kiremitleri depo küplerinin üstünde bulunmuştur. Bu şiddetli yangın sırasında payenin üzerindeki resimler yandığından desenleri ve renkleri seçilememektedir. 13.yy'da bu yapının duvar taşlarını söküp almak için açılmış dehliz şeklinde büyük hafriyat çukurları, payeli mekânın üst üste en az üç evre gösteren tabanlarını da tahrip etmiştir. 13.yy'ın daha geç bir evresinde bu büyük yapının güneyindeki hafriyat çukurunun (N16-17) doldurularak, mezarlık alanı olarak kullanıldığını, bu alandaki yoğun bir biçimde ortaya çıkartılan mezarlar göstermektedir. Yüzeysel -183 cm derinde bulunan erişkin bir kadına ait mezarda, pişmiş toprak bir lahit yan kenarı ile mezarı örten üç çatı kiremidi ikinci kez kullanılmıştır. İskeletin başının iki yanında bulunan bronz küpeler ile sol bacağı üzerinde ters bir şekilde duran, sgrafitto tekniğinde, koyu yeşil sırlı bir tabak mezar hediyesi olarak bırakılmıştır.

*Isabella Caneva
Gülün Köroğlu
Kemalettin Köroğlu*

2003 Yılı Göller Bölgesi Yüzeysel Araştırmaları

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına, Üniversitemiz Araştırma Fonu'nun maddi desteği, Isparta Valiliği ve Yalvaç Kaymakamlığı'nın katkılarıyla bu yıl, 16-30 Eylül 2003 tarihleri arasında Isparta İli'nin, Merkez İlçe, Atabey, Eğirdir, Gelendost, Şarkikaraağaç ve ağırlıklı olarak da Yalvaç ilçelerinde

ve köylerinde çalışmalarımızı sürdürdük. Araştırmalarımızı destekleyen Araştırma Fonu yetkililerine, Isparta Valisi Sayın İsa Parlak'a, Yalvaç Kaymakamı Sayın Abdullah Kalkan'a, Yalvaç Müze Müdürü Sayın Ünal Demirer'e candan teşekkür ederim.

Başkanlığımız altında sürdürülen yüzeysel araştırmalarına, Arkeolog Nesrin Özsait, doktora ve yüksek lisans öğrencilerimizden Arkeolog Derya Çığır, Özden Özdemir, lisans öğrencilerimizden Göknur Bektaş, Harun Oy, İsmail Baytak, Salih Kaymakçı, Pelin Ercan, Beyil Öner, Gökhan Ağaoğlu, Atilla Dursun, Yeliz Aslan ve Bakanlık Temsilcisi olarak da, İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü elemanı Arkeolog Hüdaverdi Benzer (Demirseren) katılmışlardır. Ekip üyelerimize ve Sayın Benzer'e teşekkür ederim.

Bu yılki yüzeysel araştırmalarımızı şöyle özetleyebiliriz: Önce, Isparta Merkez İlçe'de Kaleburnu yerleşmesi, Atabey İlçesi'nde Gündürle, Pamuklu ve Kızıl Höyükler incelenmiştir. Gündürle Höyük (Son Kal-kolitik Çağ+İlk Tunç Çağı+Orta Tunç Çağı+Roma Çağı) kuzeydoğusunda M.Ö. II. bin yıl keramikleriyle Hellenistik ve Roma Çağı keramikleri veren bir yerleşme bulunmuştur. Eğirdir İlçesi'nde Barla (Kocapınar= Parlais), Bağören, Gökçe (Bedre) ve Akpınar (=Prostanna) kasaba ve köylerindeki yerleşmeler; Gelendost İlçesi'nde Akmescit, Madenli, Mallık, Mandal Kırı ve Gelendost Höyük ile çevresi araştırılmıştır.

Isparta'nın 102 km kuzeydoğusunda yer alan Yalvaç İlçesi'nin kasaba ve köylerinde önceki yıllarda yeterince inceleyemediğimiz kesimlerinden elde ettiğimiz sonuçları şöyle verebiliriz. Akçaşar'da Kurbanlı (Hellenistik ve Roma Çağı), Küçük Seki (Roma ve Geç Antik Çağ); Ayvalı'da Ayvalı-Maşat Höyük (Kalkolitik Çağ+Tunç Çağı) yerleşmelerine ait keramikler görülmüştür.

Bu yıl, Yalvaç'ın 11 km kadar batısında yer alan Eyüpler Köyü'nde oldukça kapsamlı araştırmalar yaptık ve Hanönü (İTÇ+RÇ+Ortaçağ), Çevrik Mevkii-Kilise Mevkii (İTÇ+RÇ), Yakabağı (RÇ), Yapraklı (RÇ), Kekeç Höyük (İTÇ+RÇ), Danişman (=Tanişman: İTÇ+RÇ), Karakumluk Mezarlık Alanı (Roma Çağı Mezarlık alanı); Harman Pınarı (İTÇ) yerleşmelerini tespit ettik.

Kuyucak Köyü'nde, önceki yıllarda tespit ettiğimiz Kuyucak Höyük incelendikten sonra, Kuyucak baraj alanı kesiminde, Ağılönü (Roma ve Geç Antik Çağ) yerleşmesi bulunmuş ve ayrıca, Değirmen, Yağcılar, Terziler ve Çetince höyükleri de ziyaret edilmiştir. Bunlardan Çetince ve Yağcılar höyüklerinin tahrip edildiği görülmüştür.

Şarkikaraağaç İlçesi'nde Isparta-Beyşehir-Konya yolunun açılması sırasında ortadan ikiye bölünen Arak Höyük ayrıntılı olarak incelenmiş ve her iki kesiminin de, yalnızca tarım değil, tesviye amaçlı olarak önemli ölçüde tahrip edildiği gözlenmiştir.

Yukarıda işaret ettiğimiz Yalvaç ve Şarkikaraağaç'ta bulduğumuz Kalkolitik ve Tunç Çağı yerleşmeleri bir taraftan Konya Ovası, diğer taraftan da Afyonkarahisar kesimindeki yerleşmelerle benzer buluntular vermektedir. Bunlar, aynı zamanda, iç bölgede, Isparta Ovası höyükleriyle de ortak özellikler taşımaktadır. Bu benzerlik, Kalkolitik Çağ'da olduğu gibi, esas olarak da İTÇ 2 döneminde çok daha fazladır.

Araştırmalarda yeni tespit ettiğimiz yerleşmelerin tescil fişleri doldurulmuş ve Gps'leri alınmıştır.

Mehmet Özsait

2003 Yılı Karadeniz Bölgesi Yüzev Araştırmaları

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına, 1986 yılından beri, kesintisiz olarak, Orta Karadeniz Bölgesi'nin Amasya, Samsun, Ordu, Tokat il ve ilçelerinde yüzev araştırmalarımızı sürdürüyoruz. 2003 yılında Ordu İli Merkez İlçe ve ağırlıklı olarak Mesudiye İlçesi'nde; çok kısa bir süre de Samsun'un Lâdik, Amasya'nın Merzifon, Suluova ve Gümüşhacıköy ilçelerinde çalışılmıştır. Mesudiye araştırmalarımızda değerli katkılarından dolayı Mesudiyeliler Derneği mensuplarına ve Sayın İzzet Karayaka ile Dr. Nuriye Karakaya'ya candan teşekkür ederim.

Önce Ordu'da, Müze Müdürü Sayın M. Yücel Kundaş ve ekibimizle birlikte, Müze Müdürlüğü tarafından sürdürülen Kurul Kayalığı kazı alanı gezilmiş, sonra da, İason Burnu ve çevresindeki kalıntılar ile Bozuk kale mevkiinde Kotyora olduğu düşünülen yerleşme incelenmiştir.

Ordu Merkez İlçe'deki araştırmalarımızdan sonra, Ordu'nun 114 km güneyinde yer alan Mesudiye İlçesi'ne gidilmiştir. Mesudiye'de, 1990-1993 yılları arasında araştırmalar yapmış, sonuçta, Kalkolitik Çağ'dan Roma Çağı sonuna kadar buluntular veren 61 yerleşme yeri ile bir İlk Tunç Çağı nekropolünü tespit ederek incelemiştik. Bu yıl burada, önceki yıllarda yeterince araştırmadığımız kesimler ile daha önce bulduğumuz yerleşmelerin son durumlarını görmek amacıyla, ilçenin 18 köyünde çalıştık. Mesudiye'deki yeni tespitlerimizi özet olarak şöyle verebiliriz.

2003 yılı Çardaklı Köyü araştırmalarımızda, köyün 5 km batısında, Kırantarla Mevkiinde, yan yana bir höyük (Kırantarla Höyük: İTÇ+Demir Çağ) ve bir tümülüs (Kırantarla Tümülüsü) tespit edilmiştir.

Tümülüsün eteklerinde, ovaya doğru olan kesimde Roma Çağı yerleşmesine ait keramikler bulduk.

Kırantarla'nın 500 m kuzeybatısında Erdem Kırı Tepe'nin kuzeydoğu eteklerinde, Yunak Tepe'de bir yerleşme daha tespit ettik. Mevkiinin adını verdiğimiz yerleşmenin (Yunak) yüzeyinde, bölgenin diğer höyüklerinde gördüğümüz form ve teknikte İTÇ keramiklerine rastladık.

Dayılı Köyü çevresindeki araştırmalarımızda İmamolu Göllütepe (İTÇ), Tederişin Tepe Önü (DÇ), Çukurçayırın Tepe Tümülüsü, Çoban Kalesi (İTÇ) ve eteğinde, doğal kaya sığınakları ile Roma Çağı'na ait bir kaya mezarı tespit edilmiştir.

Sarıca Köyü'nde Sarıca-Göllüyazı (İTÇ), Üçyol Köyü'nde Hancılarla (=Sahanlı II, İTÇ+DÇ), Karabayır Köyü'nde Söğütlüdere (İTÇ+DÇ), Çavdar Köprüsü Nekropolü (M.S. 4.yy), Mesudiye'nin Geldişer Mahallesi'nde Tepeüstü DÇ Nekropolü ve İTÇ yerleşmeleri tespit edilerek incelenmiştir.

Mesudiye'nin 7 km güneydoğusunda, Yardere Köyü'ndeki Buzluk Mevkiinde 1993'de bulduğumuz ilginç nekropol, geçtiğimiz yıllar içinde taş alımı için yoğun olarak tahribata uğratılmıştır. Burada yapılacak bir mezarlık kazısı bölgenin Son Kalkolitik Çağ ve İTÇ 1 mezar-gözü geleneği hakkında önemli ipuçları verecektir. Tahrip edilen kısımlardan topladığımız çanak çömleğin form ve teknik özellikleri, bölgenin Orta ve Son Kalkolitik Çağ merkezlerinden olan Zile'de Akdoğan ve Merzifon'da Üçtaş Höyük'te gördüğümüz gri hamurlu, düz, hafif kapalı ağızlı örnekleriyle büyük benzerlik göstermektedir.

Geçen yıl Fakültemiz yangınında slayt arşivimizin yanan eksiklerini tamamlamak amacıyla Samsun'un Lâdik, Amasya'nın Merzifon, Gümüşhacıköy ve Suluova ilçelerinde de bazı yerleşmeler ziyaret edilmiştir.

Mehmet Özsait

2003 Yılı Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Baraj, Gölet ve Sulama Kanalları Araştırması

Doğu Anadolu Bölgesi'nde "Urartu Baraj, Gölet ve Sulama Kanallarının Araştırılması" konusunda yapmış olduğumuz çalışmanın onyedincisini, 08-25 Eylül 2003 tarihleri arasında gerçekleştirdik. 1987 yılından beri Doğu Anadolu ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde gerçekleştirmiş olduğumuz arkeolojik yüzev araştırmaları sırasında saptamış olduğumuz baraj, gölet ve sulama kanalının sayısı 92'ye ulaşmıştır. Bunlardan 90 tanesi Doğu Anadolu Bölgesi'nde, 2 tanesi de Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti topraklarında bulunmaktadır. Hiç kuşkusuz bugüne değin bulmuş olduğumuz 92

adet baraj, gölet ve sulama kanalı, Eskiçağ'da Doğu Anadolu'yu bir "Barajlar Bölgesi" haline getirmiştir. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti tarafından Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Fırat, Dicle ve diğer ırmaklar üzerinde kurulan modern barajların ilk örnekleri, M.Ö. I. bin yılın ilk yarısında Urartu Krallığı tarafından kurulmuştur. Bu konuda araştırmaların sürdürülmesiyle birçok yeni Urartu sulama tesisinin daha bulunacağını ümit etmekteyiz.

2003 yılında Van Gölü'nün kuzeydoğusunda, özellikle Doğubayazıt ve Ağrı Bölgesi'nde sürdürdüğümüz arkeolojik yüzey araştırması sırasında bulmuş olduğumuz 6 göletin hemen hepsi, M.Ö. 7. yüzyıla aittir. Van'ın 36 km kuzeyindeki Alaköy Göleti'nin gövde duvarı, büyük ölçüde yenilediği için, eski duvar konusunda herhangi bir bilgi edinilememektedir. Doğubayazıt'ın 20 km güneyinde ve volkanik Tendürek Dağı püskürüğünün doğu uzantısı üzerindeki Teperiz ve Keşiş Göletlerinin yakınında bulunan Teperiz Kalesi, bu yörenin en önemli ekonomik ve yönetim merkezini oluşturmaktadır. Kalenin Urartu Krallığı'nın yıkılışından sonra, Ahamenid Dönemi'nde de kullanıldığını, andezit taşları birleştirmek için açılan "kırlangıç kuyruğu" biçimindeki kenetler doğrulamaktadır. Çok küçük onarımlar ile Teperiz Göleti günümüzde de çalışmasına devam etmektedir. Keşiş Göleti ise uzun bir zamandan beri çalışmamaktadır. Ağrı Dağı'nın hemen kuzey eteğinde Korhan Yaylası'nda bulunan Aşağı ve Yukarı Korhan Göletleri ile İsbey Göleti'nin en büyük ekonomik ve askeri yönetim merkezini, Korhan Kalesi oluşturmaktadır. Aşağı ve Yukarı Korhan Göleti'ne su, Ağrı Dağı'nın kuzey eteğinde bulunan Küp Gölü'nden bir kanal aracılığı ile getirilmektedir. Yukarı Korhan Göleti'nin doğu ve kuzey duvarları üzerinde bulunan savakların benzeri, M.Ö. 7. yüzyıla ait gelişmiş Urartu baraj duvarları üzerinde de görülmektedir. Aşağı Korhan Göleti, Yukarı Korhan Göleti'nden daha büyüktür. Bölgedeki su kaynaklarının azlığını dikkate alacak olursak, bu göletlerden akıtılan suların tarım alanları için büyük bir önem taşıdığı kolayca anlaşılır. Ancak ne yazık ki her üç gölet de çok uzun bir süreden beri çalışmamaktadır.

Oktya Belli

2003 Yılı Van, Ağrı ve Iğdır İleri Yüzey Araştırmaları

2003 yılı araştırmaları Van merkez ve Erciş ilçeleri ile Doğubayazıt ovasındaki 37 merkezde sürdürülmüştür. Erciş Bölgesindeki ilk çalışmalar Birinci Dünya Savaşı sırasında N.J. Marr tarafından yapılmış, bunu 1938'de K. Lake, 1956'da Ch. Burney, 1962-1964 arasında da A. Erzen izlemiştir. Son olarak 90'larda V. Sevin ve O. Belli tarafından yüzey araştırmaları yapılmıştır. 2003 çalışmalarında saptanan merkezler Geç Kalkolitik-Demir Çağ arasındaki bir süreci kapsar; çoğunluk Erken/Orta Demir Çağı'na aittir. Bununla birlikte

Paleolitik Dönem'e ait büyük bir obsidyen alet atölyesinin varlığı önemli bir bulgudur. Erciş'in kuzeyindeki bir krater düzlüğünde yer alan Meydan Yaylası'nın doğu kenarındaki Gürgürbaba Dağı etekleri tamamen obsidyen bloklarıyla kaplıdır. Dağın güneybatı yama-cındaki Meydan Mevkii'nde Alt-Orta Paleolitik ve daha geç dönemlere ait olabilecek ve bazıları yarı işlenmiş çok sayıda obsidyen alet ele geçirdik.

Geç Kalkolitik Dönem:

Doğubayazıt Ovası'nın kuzeyindeki Mollacem ile Van Gölü'nün doğu kıyısındaki Yılantaş'ta belirlenmiştir. Mollacem'de konteksi anlaşılmayan az sayıda ve kaba mala sahip parça toplanmıştır. Bu çanak çömlekler daha önce Hazinetepe'dekiler gibi Amuq E/F'le paralellik gösterir. Yılantaş ise, tek evreli küçük bir höyüktür ve bu açıdan önemlidir. Buradan toplanan çanak çömlekler arasında açık zemin üzerine kırmızı ya da turuncu renklerle ve birbirini tekrarlayan dikey dalgalı hatlarla oldukça basit bir şekilde yapılmış boya bezemeliler dikkat çekicidir. Bunlar Tilkitepe I (Geç Kalkolitik) ile karşılaştırılabilir. Bu benzerliğe karşın Yılantaş malzemesi Hazinetepe ve Amuq E/F ilişkili gruplarla az ya da çok çağdaş olmalıdır.

İlk Tunç Çağı:

İlk Tunç Çağı'na ilişkin 4 merkez tespit edilmiştir. Bunlar daha önce kazı yapılmış olan Çelebibağ ve Evditepe ile yeni belirlediğimiz Tepe Şurki ve Yaylıyaka-Geletepe'dir. İlk Tunç Çağı yerleşimlerinin az sayıda oluşu gölün su seviyesinin M.Ö. 3. binyılda daha alçak düzeyde bulunmasıyla ilişkili olabilir. Bu merkezlerden oldukça bol miktarda siyah ve kırmızı-siyah açkılı Kura-Aras malı toplamamıza rağmen bezemeli parça azdır. Bu durum Van Gölü havzasının kuzeydoğusunda Kura-Aras çanak çömleğinin özelliği olarak görünür. Bu bölgede bir diğer karakteristik özellik ağız kenarları üzerinde kazıma motifler ya da burun benzeri çukurluklar bulunan üçgen kulplardır. Bunun yanında Kura-Aras'ın İTÇ II'den bilinen özelliği Nahçıvan kulpları, çeşitli boyutlarıyla vardır. Malzemenin çoğunluğu İTÇ II-III'e tarihlenebilir.

Orta Tunç Çağı:

Orta Tunç Çağı'na ait bulgulara yalnızca Doğubayazıt ovasının kuzeyindeki Mollacem'deki büyük bir nekropol ile Erciş Bölgesindeki Toptepe ve Aşağı Karaçay kalelerinde rastladık. Mollacem'deki sayıları 30 kadar olan mezarlar ne yazık ki, kaçak kazılar sonucunda tahrip edilmiştir. Ortalama 2-3 m çapında görünen mezarların ne şekilde kapatıldığı belirgin değildir. Yiğma tepelerin altında tek kişilik basit toprak mezarların olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanın 40-50 m kadar kuzeydoğusunda, 10 m çapında ve 1-2 m yüksekliğinde 2 adet taş kurgan yer alır. Mollacem nekropolü çanak çömlekleri büyük çapta siyah açkılı parçalardan oluşur. Bu parçalar çentik dizisi, konsantrik halkalar, paralel hatlar ve beyaz enkrüstasyonlu üçgenlerle bezelidir. Orta/Son Tunç Çağı geçiş dönemi

özellikleri gösteren bu parçaların benzerlerine güney Gürcistan ve Ermenistan'da birçok merkezde rastlanır.

Erken/Orta Demir Çağ:

Bir kale ve eteklerindeki nekropollerden oluşan Erken/Orta Demir Çağ merkezleri, kalelerde uygulanan inşa tekniği, mezar biçimleri ve malzeme açısından ortak özellikler gösterir. Doğubayazıt ovasının batısındaki Şorik nekropolünde üzerleri iri kapak taşlarıyla örtülü taş sandık ve oda görünümlü mezarlar ile bazıları kromlekli alçak kurganlar tespit edilmiştir. Şorik nekropolünden toplanan parçalar Demir Çağ'ına aittir. Zilan Vadisi'nde, güneye doğru Kengerkor, İt Kalesi, Toptepe; Deliçay'ın yukarı vadisinde Aşağı Karaçay; her iki çay arasındaki yüksek düzlükte Deredam; Van Gölü sahilinde Alacahan ve Evditepe ile ovanın batısında Süphan Dağı'nın eteğinde Ganiyi Neso kale ve nekropelleri yer alır. Kaleler yarı işlenmiş taşlardan yapılmış savunma duvarlarıyla çevrilidir. Nekropollerde birkaç tür mezar görülebilir. Bunlardan bir bölümü üzerleri iri taşlarla kapatılmış tek kişilik taş sandık, bir grup da oda-mezar türündedir. Erken Demir Çağı çanak çömlek

parçalarının çoğunluğu pembe-devetüyü arasında değişen renk tonları, hafif açkaları ve yüzeylerinde pişme nedeniyle oluşmuş alacalı renkleriyle Van Gölü havzası için bu dönemin en popüler mal grubu içine girerler. En yaygın formlar keskin karınlı çanaklar ile alçak boyunlu ve yuvarlak gövdeli küçük çömleklerdir.

Erciş Bölgesi'nde Klasik Urartu özellikleri gösteren yerleşimlere Deliçay ve Keçikıran'ın dışında rastlayamadık. Ernis yakınındaki Keçikıran kayalıkları üzerinde iki ayrı Urartu yapısı vardır. Taş temelli bu yapılardan doğu yamaçtaki Urartu kervansaraylarının mimari özelliklerini gösterir. Bunun hemen kuzey-doğusundaki dikdörtgen planlı diğer Urartu yapısının içinde kaçak kazı sonucunda Urartu payeleri açığa çıkmıştır. Yüzeyle ve açılan çukurlardan çıkarılan toprak arasında hiç çanak çömlek yoktur. Özellikle payelerde iki ayrı renkte taş kullanımı Toprakkale Haldi Tapınağı'ndan tanınan bir özelliktir. Bu nedenlerle Keçikıran'ın Urartu krallığının sonlarına doğru kral II. Rusa döneminde inşa edilmeye başlandığı ve fakat hiç bir zaman bitirilemediği söylenebilir.

Aynur Özfırat, Catherine Marro

Enstitüden

Kitaplığımıza Büyük Bir Bağış

Enstitümüz Şeref Üyelerinden Prof. Dr. Mustafa Kalaç, evinde bulunan ve çalışma hayatı boyunca kullandığı kitaplarının tamamını kütüphanemize bağışlamıştır. Hocamız bu örnek davranışıyla 700'ü aşkın kitap ve 1500'ü aşkın ayırbaşımını enstitü kütüphanemize hibe ederek, Eski Doğu Seksiyonunun büyük ölçüde gelişmesine katkıda bulunmuştur. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü 14 Nisan 2004 tarihinde kendisine, şükranlarının göstergesi olarak, bir plaket sunmuştur.

1931 yılında Ankara'da Atatürk'ün önderliğinde açılan Türk Tarih Kurumu ve hemen ardından 1932'de açılan Türk Dil Kurumu ile devletten tamamen bağımsız işleyecek ve bilim hayatını yönlendirecek akademik bir kurumun da temelleri böylece atılmış olacaktı. Bu arada Ankara'da uzun süredir alt yapı hazırlıkları yapılan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 9 Ocak 1936 tarihinde Atatürk tarafından açılır. Kırk kişilik kontenjanı ile açılmakta olan bu fakülteye başvuranlar arasında, lise tahsilinin ardından öğretmenlik yapmak üzere İzmir-Urla'ya gitmiş olan Mustafa Kalaç da vardır. Asuroloji ve Hititoloji alanında Prof. Dr. H. G. Güterbock ve Prof. Dr. B. Landsberger gibi Hocalardan dersler alır. Mezun olduktan sonra önce çeşitli müzelerde çalışmalarını yürütür ve ardından 1957 yılında Doçent olarak atandığı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski

Enstitü Başkanı Prof. Dr. Ali Dinçol, Hocası Prof. Dr. Mustafa Kalaç'a plaketini verirken

Önasya Dilleri ve Kültürleri Kürsüsü'nden, 1983 yılında Profesör olarak emekli olur.

Prof. Dr. Kalaç, çalışmalarını daha çok Hitit hiyeroglif yazıtları üzerinde yoğunlaştırmış, bu yönde yaptığı pek çok çalışması Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanmıştır. Kendisinin hiyeroglifler konusunda yaptığı buluşlar, uluslararası literatüre geçmiştir.

Enstitü Kütüphanesinden Haberler

Yıllardır sizlerle kütüphanemizdeki gelişmeleri paylaşıyoruz. Yeni gelen yayınları sizlere olabildiğince eksiksiz bildiriyor ve bu yayınları bağışlayan kişilere huzurunuzda teşekkür ediyoruz. Ancak bu sefer, sadece bir kuruma ve bir şahsa yer vermek ve onlara şükranlarımızı sunmak istiyoruz.

İlk olarak Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi'ne teşekkür ediyoruz. Sayısı 400'ü geçen bir yayın başışı ile kütüphanemize önemli bir destekte bulunmuşlardır.

İkinci olarak ta, Prof. Dr. Mustafa Kalaç'a teşekkür borçluyuz. Yaşamı boyunca biriktirdiği kitaplarından, gelecek kuşaklara destek vermek amacı ile ayrılan Hocamıza minnettârız. Enstitümüze bağışlamış olduğu

kitap sayısı 700'ün, ayırbaşım sayısı ise 1500'ün üzerindedir.

Bu bağışlarla kütüphanemiz, eskisinden çok daha güçlüdür ve amacına biraz daha yaklaşmıştır. Özellikle Profesör Kalaç'ın bu davranışının, bir örnek oluşturmasını diliyoruz.

Kütüphanemize yeni katılan yayın sayısının oldukça fazla olmasından dolayı, "Enstitü Kütüphanesinden Haberler" bölümünde bu sefer, söz konusu yayınlardan sadece bir seçkiye yer verebildik.

Klasik Arkeoloji, Önasya Arkeolojisi ve Dilleri kısımları ile zenginleşen kütüphanemizde sizleri de görmek dileğindediriz.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Enstitümüze Bağışlanan Yayınlardan Seçmeler

Monografiler

- Akşit, O., *Likya Tarihi*, İstanbul, 1967.
 Albright, W.F., *Von der Steinzeit zum Christentum*, München, 1949.
 Alp, S., *Zylinder und Stempelsiegel aus Karahöyük bei Konya*, Ankara, 1968.
 Anadolu, M.U., *Küçük Asya'da Bulunan Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları*, Gümüşsuyu, 1970.
 Angold, M., *A Byzantine Government in Exile*, Oxford, 1975.
 Blinkenberg, C., *Die lindische Tempelchronik*, Bonn, 1915.
 Bohlen, B., *Die geometrischen Pyxiden*, Berlin-New York, 1988.
 Breasted, J.H., *Geschichte Aegyptens*, Vienna, 1936.
 Burrer, F., *Münzprägung und Geschichte des Thessalischen Bundes in der römischen Kaiserzeit bis auf Hadrian (31 v.Chr.-138 n.Chr.)*, München, 1993.
 Buschor, E., *Griechische Vasen*, München, 1940.
 Buschor, E., *Satyrtänze und frühes Drama*, München, 1943.
 Dannheimer, H.-R., *Gebhard, Das keltische Jahrtausend*, Mainz, 1993.
 Döhl, H., *Eros-Amor-Putto*, Göttingen, 1990.
 Frel, J., *Panathenaic Prize Amphoras*, Athens, 1973.
 Friedrich, J., *Kleinasiatische Sprachdenkmäler*, Berlin, 1932.
 Gaebler, H., *Die antiken Münzen von Makedonia und Paionia*, Berlin, 1935.
 Geffcken, J., *Kaiser Julianus VIII*, Leipzig, 1914.
 Gelb, I.J., *Hittite Hieroglyphs I*, Chicago, 1931.

- Gelb, I.J., *Hittite Hieroglyphs II*, Chicago, 1935.
 Gelb, I.J., *Hittite Hieroglyphs III*, Chicago, 1942.
 Ghalioungui, P., *The Physicians of Pharaonic Egypt*, Mainz, 1983.
 Goette, H.R., *Studien zu römischen Togadarstellungen*, Mainz, 1990.
 Gray, J., *The Canaanites*, London, 1964.
 Gropengiesser, H., *Die pflanzlichen Akrotere klassischer Tempel*, Mainz, 1961.
 Heimberg, U., *Die Keramik des Kabirions*, Berlin, 1982.
 Himmelmann, N., *Utopische Vergangenheit*, Berlin, 1976.
 Hirmer, M., *Römische Kaisermünzen*, Leipzig, 1941.
 Hoepfner, W., *Das Pompeion*, Athen, 1971.
 Horster, G., *Statuen auf Gemmen*, Bonn, 1970.
 Horster, G.P., *Nil und Euthenia*, Berlin, 1992.
 von Hoerschelmann, S.G., *Die Münzprägung der Lakedaimonier*, Berlin, 1978.
 Imhoof-Blumer, F., *A Numismatik Commentary on Pausanias*, London, 1885.
 Kirchhoff, A., *Studien zur Geschichte des griechischen Alphabets*, Gütersloh, 1887.
 Kleiner, G., *Das römische Milet*, Wiesbaden, 1970.
 Koch, H., *Römische Kunst*, Weimar, 1949.
 Koch, H., *Studien zum Theseustempel in Athen*, Berlin, 1955.
 Krischen, F., *Die Befestigungen von Herakleia am Latmos*, Berlin, 1912.
 Livi, T., *Ab Urbe Condita*, Lipsiae, 1899.
 Lloyd, S., *The Art of Ancient Near East*, Norwich, 1961.
 von Markus, H.M., *Münzprägung und Münzbildnis des Claudius*, Berlin, 1986.
 Lohmann, H., *Grabmaeler auf Unteritalischen Vasen (Archaeologische Forschungen 7)*, Berlin, 1979.
 Mayer, M., *Die Keramik des vorgriechischen Apuliens*, Rom, 1908.

- Meyer, M., *Die griechischen Urkundenreliefs*, Berlin, 1989.
- Otten, H., *Luwische Texte in Umschrift*, Berlin, 1953.
- Rathgen, F., *Die Konservierung von Altertumsfunden*, Berlin, 1915.
- Riemann, H., *Zum griechischen Peripteraltempel*, Frankfurt, 1935.
- Rubensohn, O., *Das Delion von Paros*, Wiesbaden, 1962.
- Runciman, S., *Byzantine Civilization*, New York, 1956.
- Scharff, A.-A. Moortgat, *Ägypten und Vorderasien im Altertum*, München, 1950.
- Schäfer, H., *Amarna in Religion und Kunst*, Berlin, 1931.
- Schlörb, B., *Untersuchungen zur Bildhauergeneration nach Phidias*, Bayern, 1964.
- Schmidt, E., *Augusteische Literatur*, Heidelberg, 2003.
- Schuller, M., *Der Artemistempel im Delion auf Paros*, Berlin-New York, 1991.
- Seibt, W., *Die Skleroi*, Wien, 1976.
- Thomas, M.R., *A History of Urban Organization in the Lower Meander River Valley: Regional Settlement Patterns to the Second-Century A.D.*, London, 1976.
- Trendall, A.D., *South Italian Vase Painting*, London, 1966.
- Vannier, J.F., *Familles Byzantines Les Argyroi*, Paris, 1975.
- Vassiliev, A., *Das antike Grabmal bei Kasanlak*, Köln/Berlin, 1959.
- Volk, R., *Gesundheitswesen und Wohltätigkeit im Spiegel der byzantinischen Klostertyika*, München, 1983.
- Walser, G., *Die Krise des römischen Reiches*, Berlin, 1962.
- Weber, W., *Princeps I*, Stuttgart-Berlin, 1936.
- Wehgartner, I., *Ein Grabbild des Achilleusmalers*, Berlin, 1985.
- Wentker, H., *Silizien und Athen*, Heidelberg, 1956.
- Wiegand, A., *Das Theater von Solunt*, Mainz, 1997.
- Yalouris, N., *Athena als Herrin der Pferde*, Basel, 1950.
- Sürelî Yayınlar ve Seriler**
- Archiv für Orientforschung* 1-5 (1923-1928); 9 (1933); 11-13 (1936-1939).
- Chiron* 8 (1978)-21 (1991).
- Archäologische Mitteilungen aus Iran* 3 (1970); 11 (1978); 19 (1986); 22 (1989).
- The Annual British School at Athens* 16 (1909-1910)-18 (1910-1911); 53-54 (1958-1959); 59 (1964)-80 (1985).
- Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 51 (1936); 75 (1960); 89 (1974); 92 (1977); 94 (1979); 97 (1982)-105 (1990); 107 (1992); 108 (1993).
- Archäologischer Anzeiger* 1975-1984; 1986-1990; 1991 (Heft 1-3).
- Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts - Römische Abteilung* 82 (1975)-98 (1991).

Prof. Dr. Mustafa Kalaç Tarafından Enstitümüze Bağışlanan Yayınlardan Seçmeler

Monografiler

- Aisopos, *Masallar*, İstanbul, 1945.
- Akurgal, E., *Die Kunst der Hethiter*, München, 1961.
- Akurgal, E., *Phrygische Kunst*, Ankara, 1955.
- Alkim, B., *Anatolien I*, München, 1968.
- Alp, S., *Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels*, Ankara, 1983.
- Alp, S., *Hitit Hiyeroglif Mühür ve Kitabelerindeki Bazı Şahıs Adlarının Okunuşları Hakkında*, Ankara, 1950.
- Alp, S., *Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürleri*, Ankara, 1972.
- Alp, S., *Zylinder und Stempelsiegel aus Karahöyük bei Konya*, Ankara, 1962.
- Alt, A., *Die Herkunft der Hyksos in Neuer Sicht*, Berlin, 1961.
- Arık, R.O., *Alacahöyük Hafriyatı 1935*, Ankara, 1937.
- Balkan, K., *İnandık'ta 1966 Yılında Bulunan Eski Hitit Çağına Ait Bir Bağış Belgesi*, Ankara, 1973.
- Balkan, K., *Kanis Karumu'nun Kronolojisi Problemleri Hakkında Müşahedeler*, Ankara, 1955.
- Balkan, K., *Letter of King Anum-Hirbi of Mama to King Warshama of Kanish*, Ankara, 1957.
- Bauer, H., *Das Alphabet von Ras Shamra*, Halle, 1932.
- Bauer, T., *Akkadische Lesestücke II*, Roma, 1953.
- Bauer, T., *Akkadische Lesestücke I*, Roma, 1953.
- Bittel, K., *Grundzüge der Vor- und Frühgeschichte Kleinasiens*, Tübingen, 1945.
- Borger, R., *Babylonisch-Assyrische Lesestücke I, II, III*, Roma, 1963.
- Bossert, H. Th., *Ein hethitisches Königssiegel*, Berlin, 1944.
- Bossert, H., *Altsyrien*, Tübingen, 1957.
- Cavro, L.-G. Dossin, *Til-Barsib*, Paris, 1936.
- Delaporte, L., *Manuel de Langue Hittite*, Paris, 1929.
- Diakonoff, I.M., *Hurrisch und Urartäisch*, München, 1971.
- Donbaz, V., *Ninurta-Tukulti-Assur*, Ankara, 1976.
- Edzard, D.O., *Die 'Zweite Zwischenzeit' Babyloniens*, Wiesbaden, 1957.
- Ertem, H., *Hitit Devletinin İki Eyaleti Pala-Tum(m)ana*, Ankara, 1980.
- Erzen, A., *Çavuştepe I*, Ankara, 1978.
- Forrer, E., *Die hethitische Bilderschrift*, Chicago, 1932.
- Frankfort, H., *The Art and Architecture of the Ancient Orient*, London, 1954.
- Friedrich, J., *Die hethitischen Gesetze*, Leiden, 1959.
- Friedrich, J., *Kleinasiatische Sprachdenkmäler*, Berlin, 1932.
- Friedrich, J., *Entzifferung verschollener Schriften und Sprachen*, Berlin, 1954.

- Gelb, I.J., *Inscriptions from Alishar and Vicinity*, Chicago, 1935.
- Goetze, A., *Kulturgeschichte des Alten Orients*, München, 1957.
- Goetze, A., *The Hittite Ritual of Tunnawi*, Newhaven, 1938.
- Goetze, A., *Hattusilis*, Darmstadt, 1967.
- Götze, A., *Die Annalen des Mursilis*, Darmstadt, 1967.
- Gurney, O.R.-J.J. Finkelstein, *The Sultantepe Tablets*, London, 1957.
- Gurney, O.R., *The Hittites*, Australia, 1954.
- Güterbock, H.G., *Les Hieroglyphes de Yazılıkaya*, Paris, 1982.
- Güterbock, H.G., *Siegel aus Boğazköy III*, Berlin, 1940/1942.
- Güterbock, H., *Les Hieroglyphes de Yazılıkaya*, Paris, 1982.
- Güterbock, H.G., *Kumarbi Efsanesi*, New York, 1946.
- Haas, V., *Der Kult von Nerik*, Roma, 1970.
- Haase, R., *Die keilschriftlichen Rechtssammlungen in deutscher Übersetzung*, Wiesbaden, 1963.
- Hamilton, E., *The Greek Way*, New York, 1930.
- Hartmann, H., *Die Musik der sumerischen Kultur*, Frankfurt am Main, 1960.
- Hawkins, J.D., *Trade in the Ancient Near East*, London, 1977.
- Hecker, K., *Die Keilschrifttexte*, Giessen, 1966.
- Hogarth, D.G., *Kings of the Hittites*, London, 1926.
- Hrozny, B., *Inscriptions Cuneiformes du Kultepe I*, Praha, 1952.
- Hrozny, B., *Les Inscriptions Hittites Hieroglyphiques*, Praha, 1934.
- Hrozny, F., *Die älteste Geschichte Vorderasiens*, Prag, 1940.
- Jirku, A., *Die Ausgrabungen in Palästina und Syrien*, Halle, 1956.
- Kammenhuber, A., *Hippologia Hethitica*, Wiesbaden, 1961.
- Koşay, H.Z., *Alacahöyük Hafriyatı 1936*, Ankara, 1938.
- Koşay, H.-M. Akok, *Büyük Güllücek Kazısı*, Ankara, 1957.
- König, F.W., *Handbuch der chaldischen Inschriften I*, Graz, 1955.
- König, F.W., *Handbuch der chaldischen Inschriften II*, Graz, 1957.
- Kronasser, H., *Die Umsiedelung der schwarzen Gottheit*, Wien, 1963.
- Kronasser, H., *Etymologie der Hethitischen Sprache 1*, Wiesbaden, 1962.
- Kronasser, H., *Etymologie der Hethitischen Sprache 2*, Wiesbaden, 1963.
- Kronasser, H., *Etymologie der Hethitischen Sprache 3-4*, Weisbaden, 1965.
- Labat, R., *Manuel D'Epigraphie Akkadienne*, Paris, 1952.
- Landsberger, B., *Sam'al*, Ankara, 1948.
- Laroche, E., *Dictionnaire de la Langue Louvite*, Paris, 1959.
- Laroche, E., *Glossaire de La Langue Hourrite*, Paris, 1978.
- Lloyd, S., *Early Anatolia*, Cape Town, 1956.
- Luckenbill, D.D., *Ancient Records of Assyria and Babylonia 1-2*, Chicago, 1926.
- Matz, F., *Kreta, Mykene, Troja*, Stuttgart, 1956.
- Melikisvili, G.A., *Die urartäische Sprache*, Rom, 1971.
- Meriggi, P., *Hieroglyphisch hethitisches Glossar*, Wiesbaden, 1961.
- Neumann, G., *Die Sprachen im römischen Reich der Kaiserzeit*, Bonn, 1980.
- Orlin, L.L., *Assyrian Colonies in Cappadocia*, Paris, 1970.
- Orthmann, W., *Untersuchungen zur späthethitischen Kunst*, Bonn, 1971.
- Ose, F., *Supinum und Infinitiv im Hethitischen*, Leipzig, 1944.
- von der Osten, H.H., *Explorations in Hittite Asia Minor 1929*, Chicago, 1930.
- Otten, H., *Hethitische Totenrituale*, Berlin, 1958.
- Otten, H., *Mythen vom Gotte Kumarbi*, Berlin, 1950.
- Poebel, A., *Sumerische Grammatik*, Rostock, 1923.
- Riemschneider, M., *Die Welt der Hethiter*, Stuttgart, 1954.
- Salonen, A., *Die Landfahrzeuge des alten Mesopotamien*, Helsinki, 1951.
- von Schuler, E., *Die Kaşkärer*, Berlin, 1965.
- Schuler, E., *Hethitische Dienstanweisungen*, Graz, 1957.
- Smith, S., *The Statue of Idri-mi*, London, 1949.
- Sommer, F., *Hethiter und Hethitisch*, Stuttgart, 1947.
- Sturtevant, E.H., *A Hittite Glossary*, Philadelphia, 1936.
- Unger, E., *Die Reliefs Tiglatpilesars III. aus Nimrud*, Konstantinopel, 1917.
- Ungnad, A., *Grammatik des Akkadischen*, München, 1964.
- Weidner, E.F., *Politische Dokumente aus Kleinasien*, Leipzig, 1923.
- Werner, R., *Kleine Einführung ins Hieroglyphen-Luwische*, Freiburg, 1991.
- Wiseman, D.J., *The Alalakh Tablets*, London, 1953.
- Wolf, W., *Die Welt der Ägypter*, Stuttgart, 1955.
- Zgusta, L., *Kleinasiatische Personennamen*, Prag, 1964.

Sürelî Yayınlar ve Seriler

- Keilschrifttexte aus Boghazköi*, I-XXVI.
- Keilschrifturkunden aus Boghazköi*, XIII, XXIX, XXX, XXXIII, XXXV-XLVII.
- Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin*, 91-121 (1958-1989); 123-124 (1991-1992); 126 (1994); 128 (1996).
- Studien zu den Boğazköy-Texten* 1-17; 19-22; 30.

Metin Alparslan

Sponsorlarımız ve Enstitüye Kazandırdıkları

Borusan: Enstitünün yıllık giderleri için maddi destek.
Cartoon Hotel (Müdür Burak Atilla): Yıllık konferanslarımız için salon tahsisi.
Cengiz Üstüner: Maddi yardım.
Garanti Leasing: Enstitü kütüphanesinin giderleri için maddi destek.
İbrahim Koral: Kitap basımı için maddi destek.
İTÜ Bilişim Enstitüsü: Enstitü web sayfası ev sahipliği ve teknik destek.

Mahfi Eğilmez: Maddi yardım.
Mehmet Ali Yula: Aracılığıyla JTI Firması tarafından beş enstitü yayınının basım masrafı.
Mercedes Türk A.Ş. (Tülin Steinhäuser): Süreli yayınıımız *Colloquium Anatolicum*'un basım masrafları.
Murat Öztürk: Aracılığıyla Park Grubu, Turizm ve Havacılık Bölümü tarafından yurtdışından gelen konferansçıların uçak biletleri.
Zeki Monkul: Bilgisayar bağıışı.

Enstitü Yayınları

Popüler Dizi

Alp, S., *Hititler'in Mektuplaşmaları*, İstanbul 2001².
Anadolu (Usman), M., *Antik Çağda Et ve Balık Pazarları*, İstanbul, 2003.
Çete, İ., *Geçmişe Yolculuk Bir Gezi Rehberi, Journey into the Past: A Short Guide*, İstanbul, 1996.
Çokay, S., *Antikçağda Aydınlatma Araçları*, İstanbul, 2000².
Delemen, İ., *Antik Dönemde Beslenme*, İstanbul, 2003².
Demiriş, B., *Eskiçağda Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul, 2002³.
Dinçol, B., *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, İstanbul, 2003².
Dinçol, B., *Eski Önasya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza*, İstanbul, 2003, Sponsor: JTI.
Dürüşken, Ç., *Eskiçağda Spor*, İstanbul, 1995, Sponsor: Efes Pilsen.
Dürüşken, Ç., *Roma Dini*, İstanbul, 2003, Sponsor: JTI.
Fazlıoğlu, İ., *Eskiçağda Dokuma*, İstanbul, 2001².
Gülbay, O., *Eskiçağ'da Tuvalet Kültürü*, İstanbul, 2004.
Hırçın, S., *Çivi Yazısı Ortaya Çıkışı, Gelişmesi, Çözümü*, İstanbul, 2000³.
İren, K., *Vazo Resimlerinin Işığında Eski Yunan Çanak Çömlekçiliği*, İstanbul, 2003, Sponsor: JTI.
Koroğlu, G., *Anadolu Uygarlıklarında Takı*, İstanbul, 2004.
Serdaroğlu, Ü., *Eskiçağda Tıp*, İstanbul, 2002².
Tekin, O., *Eskiçağda Para, Antik Nümizmatikçe Giriş*, İstanbul, 2003⁴.
Tekin, O., *Byzas'tan I. Constantinus'a Kadar Eskiçağda İstanbul (Byzantion)*, İstanbul, 2001².

Kazı Monografileri

Koroğlu, K. (Ed.), *5. Yılında Yumuktepe/The V. Anniversary of the Excavation at Yumuktepe (1993-1997)*, İstanbul, 1998.

Bilimsel Dizi

Savaş, Ö. S., *Anadolu (Hitit-Luvi) Hiyeroglif Yazıtlarında Geçen Tanrı, Şahıs ve Coğrafya Adları/Divine, Personal and Geographical Names in the Anatolian (Hittite-Luwian) Hieroglyphic Inscriptions*, İstanbul, 1998.

Bilimsel Toplantılar Dizisi

Dinçol, Ali M. (Yayına Haz.), *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu (5-7 Haziran 1996)/International Symposium on Settlement and Housing in Anatolia Through the Ages (5-7 June 1996)*, İstanbul, 1999, Sponsor: Harun Yılmaz.

Fischer, B. – H. Genz – E. Jean – K. Koroğlu (Ed.), *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions*, Proceedings of the International Workshop İstanbul (November 8-9, 2002), İstanbul, 2003.

Süreli Yayın

Colloquium Anatolicum I, (Ed. M. Doğan-Alparslan – M. Alparslan), İstanbul, 2002, Sponsor: Mercedes Türk A.Ş.

Colloquium Anatolicum II, (Ed. M. Alparslan – M. Doğan-Alparslan), İstanbul, 2003, Sponsor: Mercedes Türk A.Ş.